

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

«Формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів
початкових класів в процесі професійної підготовки (на прикладі
Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди)»

(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ЗМП-ОПН 23-1мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки

(код і найменування спеціальності)

_____ / Марина СІЛІЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Зоя ГИРИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / Юлія ОЛІЙНИК
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“27” вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

студентки Силич Марини Сергіївни _____

1. Тема: «Формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів в процесі професійної підготовки (на прикладі Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди)» затверджена наказом по академії № 4801-5/3346 від «12» жовтня 2024 р.

2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи/проєкту:

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в закладах вищої освіти. Предмет дослідження методика формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у ХНПУ. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у процесі професійної підготовки у ХНПУ.

Завдання дослідження сформульовані відповідно до мети, об'єктом, предметом і гіпотезою дослідження:

1. Визначити зміст поняття «інноваційна методична культура» вчителів початкових класів.
2. Розробити та теоретично обґрунтувати модель формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів, що забезпечує розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного компонентів інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів.

3. Розробити, теоретично обґрунтувати та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів.

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):
модель формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):
презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «27» вересня 2024 р.

Керівник

_____ Зоя ГИРИЧ
(підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____ Марина СІЛІЧ
(підпис) (ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Визначити зміст поняття «інноваційна методична культура» вчителів початкових класів.	15.10.2024	виконано
2	Розробити та теоретично обґрунтувати модель формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів, що забезпечує розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного компонентів інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів.	30.10.2024	виконано
3	Розробити, теоретично обґрунтувати та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів.	15.11.2024	виконано

Студент

_____ (підпис)

_____ Марина СІЛІЧ
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

_____ (підпис)

_____ Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в закладах вищої освіти. Предмет дослідження методика формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у ХНПУ.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у процесі професійної підготовки у ХНПУ.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що розроблена модель формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, що включає цільовий, змістовно-технологічний, процесуальний та аналітико-рефлексивний блоки і передбачає розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого і рефлексивного компонентів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що виявлені структурні компоненти інноваційної методичної культури можуть бути застосовані в якості критеріїв оцінки готовності вчителів до професійної діяльності в сучасному інноваційному освітньому просторі, а також в якості напрямків вдосконалення навчального процесу в ЗВО з формування інноваційної методичної культури вчителів. Навчально-методичне забезпечення курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів», індивідуальний електронний методичний портфоліо може сприяти успішній інноваційній підготовці вчителів початкових класів в процесі самоосвіти.

Ключові слова: інновації, інноваційна культура майбутнього вчителя початкових класів, методика формування інноваційної культури майбутнього вчителя початкових класів.

ABSTRACT

The object of research is the process of professional training of future primary school teachers. The subject of research is the method of formation of innovative methodical culture of the future primary school teacher in KhNPU.

The purpose of the study is to theoretically substantiate, develop and partially experimentally test the method of forming an innovative methodological culture of future primary school teachers in the process of professional training at KhNPU.

Research methods: theoretical, empirical and statistical.

The theoretical significance of the study is that the developed model of innovative methodological culture of primary school teachers in the process of professional training in higher education, which includes target, content-technological, procedural and analytical-reflective blocks and involves the development of motivational, value, cognitive, operational -activity, personal-creative and reflexive components.

The practical significance of the study is that the identified structural components of innovative methodological culture can be used as criteria for assessing the readiness of teachers for professional activity in modern innovative educational space, as well as areas for improving the educational process in the formation of innovative methodological culture of teachers. Educational and methodological support of the elective course "Innovative methodological culture of primary school teachers", individual electronic methodological portfolio can contribute to the successful innovative training of primary school teachers in the process of self-education.

Key words: innovations, innovative culture of the future primary school teacher, methods of formation of innovative culture of the future primary school teacher.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	16
1.1. Інноваційна освіта як фактор становлення методичних культури майбутнього вчителя початкових класів	16
1.2. Інноваційна методична культура як сутнісна характеристика професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів	45
1.3. Модель формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у закладі вищої освіти	69
Висновки до розділу 1.....	92
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ	94
2.1. Аналіз існуючої методики формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів в ХНПУ	94
2.2. Обґрунтування та розробка методики формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у ХНПУ	105
2.3. Часткова експериментальна перевірка методики формуванню інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів	137
Висновки до розділу 2.....	143
ВИСНОВКИ	146
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	153
ДОДАТКИ	165

ВСТУП

Актуальність дослідження. Виділення інноваційної спрямованості освіти в число найважливіших проблем сучасної наукової думки і практики стало результатом реалізації тенденцій побудови інформаційного суспільства та усвідомлення зростаючої ролі інноваційних процесів. Новації в системі початкової освіти набувають масового характеру і реалізуються на основі застосування нових методичних ідей, педагогічно послідовного впровадження інноваційних методичних моделей і технологій навчання в реальну педагогічну дійсність. Все це створює умови для якісно нового осмислення сутності методичної культури вчителя початкових класів в інноваційному ракурсі.

Інноваційні тенденції розвитку освіти підвищують вимоги до методичної культури вчителя, що виражаються в перебудові традиційного і освоєнні нового змісту програмного матеріалу під час навчання молодших школярів, адаптації та трансформації методичних нововведень, що збагачують професійний арсенал вчителя (методів, форм, засобів навчання), а також проектуванні та реалізації інноваційної методичної діяльності. У цих умовах учитель початкової школи, будучи носієм традицій навчання молодших школярів, повинен творчо реалізовувати загальнокультурні знання з урахуванням інноваційних процесів в освіті, що можливо за умови сформованості інноваційної методичної культури.

У психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних вчених Н. В. Кузьміної та її послідовників: С.В. Кондратьєвої, А.К. Маркової, Л.М. Мітіної, особистість педагога і її вплив на ефективність педагогічної діяльності стала предметом спеціального теоретичного і експериментального вивчення. Питання підготовки вчителів початкових класів досліджувалося багатьма педагогами: О. А. Абдулліною, С. І. Архангельським, В.П. Беспалько, Г. А. Бордовською, А. А. Вербицьким, В. М. Вергасовою,

В.І. Горовим, В. І. Загвязинським, Н. В. Кузьміною, М. М. Левиною, В. І. Спіріним, В. А. Сластьоніним, Є. М. Шияновим та ін.

Дослідження по визначенню сучасних вимог до вчителя початкових класів представлені в роботах А. В. Болдиревої-Вараксіна, Ю. В. Вавілова, В.С. Кукушина, І. П. Подлас та ін.

Вивченням педагогічних здібностей, необхідних для ефективного оволодіння методичною роботою в початковій школі, займалися Ф. Н. Гоноболін, Н. В. Кузьміна, В. А. Крутецький, Н. Д. Левітів, Б. М. Теплов та ін. В ряді джерел розглянуто процес становлення та розвитку методичного мислення вчителя (Н. Е. Кузовльова, Г. С. Сухобська та ін.). Окремо виділена проблема формування методичної рефлексії (О. С. Анісімов, Н. Ю. Посталюк та ін.)

Науковий і методичний аналіз питання підготовки вчителя початкових класів до інноваційної методичної діяльності підтверджує, що на сьогоднішній день є теоретичні основи оволодіння методичними знаннями і вміннями, існує практичний досвід їх формування (Л. А. Байкова, Л. Н. Давидова, Є. І. Кикоїн та ін.).

Предметно-методичну сторону підготовки до професійної діяльності вчителя початкових класів розглядали А. В. Маклаєва (методико-математична підготовка), Н. К. Іванкіна, Н. С. Шаповалова, Л. П. Курбанолієва (лінгвометодична підготовка), В. В. Титова (біолого-методична підготовка), Г. М. Первова (теоретико-методичні основи планування уроків читання) та ін. У дослідженнях при розгляді різних сторін предметно-методичної діяльності вчителів початкових класів інноваційний компонент педагогічної діяльності згідно і виділяється в число найважливіших. Проблеми використання сучасних інформаційних технологій в практиці роботи вчителів розглянуті А. М. Молоковим, Т. Є. Демидовою, В. Ф. Єфімовим, Т. М. Ольхівським та ін.

Методична діяльність реалізується через призму професійної культури вчителя. Питання професійної культури вчителя початкових класів в тій чи

іншій мірі відображені в працях Т. Н. Бондаревської, Ф. П. Гоноболіна, В. А. Сластьоніна, Г. М. Коджаспірова, П. І. Підкасистого та ін.). У зв'язку з активною розробкою культурологічного напрямку в педагогіці проведені дослідження по окремим аспектам педагогічної культури вчителя: філософської (Н. В. Піранашвілі), гуманітарної (Н. Г. Сікорська, Е. Н. Шиянов), методологічної (Е. В. Бережнова, П. Г. Кабанов, В. К. Кирилов, В. В. Краєвський, В. А. Мосолов, А. Н. Ходусов), дослідницької (А. І. Кочетов, Е. М. Муравйов), технологічної (М. М. Левіна, Н. Г. Руденко, В. В. Серіков, В. А. Сластьонін та ін.), політехнічної (В. С. Ботаріна, Ю. К. Васильєв, В. А. Комеліна), професійно-етичної (Е. Г. Сіляєва, І. В. Шарова), психологічної (Н. І. Ісаєва, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, Е. Д. Телегіна), комунікативної (В. С. Грехнев, А. В. Мудрик та ін.), морально-естетичної (Е. А. Гришин, Н. Б. Крилова, Д. С. Яковлєва), духовної (М. М. Мукабаєва, Ю. М. Рябов, Н. Е. Щуркова та ін.). формування методичної культури вчителя початкових класів відображено в роботах І. М. Артем'євої, Є. В. Зирянова, А. П. Карачевцева, В. П. Шульгиної та ін.

Багато дослідників відзначають, що в сучасних умовах існує необхідність наявності у вчителя не тільки методичної культури в її традиційному розумінні, але здатності до самоорганізації, прогностичних здібностей, уміння передбачати і прогнозувати розвиток інноваційних процесів. Ці положення, висвітлені в працях Т. Н. Гущиної, І. В. Ігнатової, І. Ф. Ісаєва, Є. І. Каменкова, С. В. Кульневич, М. В. Соловйової вказують на теоретичні передумови вирішення завдання формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів у закладах вищої освіти.

Специфіка інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, яка виступає умовою впровадження нових ідей в педагогічну практику початкової школи представлена в роботах Е. В. Бондаревської, Т. А. Вайзер, Н. В. Колпакової, В. В. Серікова, В. А. Сластьоніна. У цих дослідженнях підкреслюється, що вчитель повинен володіти особливим ціннісним відношенням до дитини, володіти інноваційними технологіями,

проявляти креативність в проектуванні процесу навчання і виховання молодших школярів.

Незважаючи на різнобічне теоретичне висвітлення питань формування методичної культури вчителя початкових класів, нові тенденції в суспільстві, науці та освіті актуалізують необхідність формування інноваційної методичної культури вчителя.

Науковий розгляд проблеми формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів у закладі вищої освіти обумовлено наявністю наступних виявлених протиріч:

- між орієнтацією сучасної освіти на інноваційні процеси і недостатньою теоретичною та методичною готовністю вчителів початкових класів до реалізації інноваційного освітнього процесу;

- між визнанням необхідності формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів і недостатньою розробленістю науково-методичних підходів до цього процесу в умовах закладу вищої освіти;

- між традиційним психологічним підходом до навчання і сучасними інноваційними тенденціями в освіті, які вимагають компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів у професійній підготовці фахівців, що володіють інноваційної методичної культурою;

- між необхідністю підвищення якості інноваційної методичної підготовки вчителя і відсутністю ресурсного супроводу технологій розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

Названі об'єктивні і суб'єктивні протиріччя актуалізують проблему дослідження, яка полягає у визначенні сутності педагогічного феномена - інноваційної методичної культури і педагогічних умов її формування у закладі вищої освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у процесі професійної підготовки у ХНПУ.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – методика формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів у ХНПУ.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів у процесі професійної підготовки у ХНПУ будуть проходити більш ефективно за таких умов:

1) науковому обґрунтуванні поняття «інноваційна методична культура вчителя початкових класів», розкритті його сутності, структури і зміст;

2) реалізації моделі формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в освітньому процесі ХНПУ в єдності цільового, змістовно-технологічного, процесуального та аналітико-рефлексивного блоків, що забезпечують розвиток компетентнісних компонентів інноваційної методичної культури;

3) розробці педагогічного модуля, що включає змістовний аспект інноваційної діяльності вчителів при вивченні базових і приватно-методичних дисциплін, курс за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» і ресурсний супровід самостійної роботи вчителів початкових класів у вигляді індивідуального електронного методичного портфоліо.

Завдання дослідження сформульовані відповідно до мети, об'єктом, предметом і гіпотезою дослідження:

1. Визначити зміст поняття «інноваційна методична культура» вчителів початкових класів.

2. Розробити та теоретично обґрунтувати модель формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів, що забезпечує розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного компонентів інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів.

3. Розробити, теоретично обґрунтувати та частково експериментально перевірити методику формування інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів.

Теоретичними засадами дослідження позначені:

- культурологічні концепції освіти: М. М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. С. Біблер (культура як діалог), Л. С. Виготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості), Г. С. Батишев, М. К. Мамардашвілі (уявлення про культурному полі особистості), а також концепції В. П. Борисенкова, О. В. Гукаленко, Ю. С. Давидова, Г. Д. Дмитрієва, Н. В. Кузьміної, Л. Л. Супрунової, Л. М. Сухорукової;

- основи культурологічного підходу до освіти в новітній час (Н. І. Алексєєв, Ш. А. Амонашвілі, А. Г. Асмолов, Е. В. Бондаревська, А. П. Валицький, О. С. Газман, В. П. Зінченко, І. Б. Котова, С. В. Кульневич, З. А. Малькова, В. В. Серіков, В. А. Сластьонін, Т. Н. Таранова, Я. С. Турбівський, Е. Н. Шиянов, І. С. Якиманська та ін.);

- науково-теоретичні розробки в області якості початкової освіти (М. М. Поташник);

- положення інноваційного підходу в педагогічній діяльності вчителя (С. Я. Батишев, Н. В. Бордовська, І. Ф. Ісаєв, С. Д. Поляков, А. І. Пригожий, Н. В. Топіліна, С. К. Шабанова, Р. Х. Шакуров);

- ідеї інноваційних процесів в початковій школі (Т. А. Вайзер, Т. Є. Демидова, Т. Н. Кравець, А. В. Молокова, Л. Г. Семушина, В. І. Спіріна, Р. Н. Юсуфбекова);

- теорії формування педагогічної культури і компетентності в процесі професійної підготовки вчителів (Л. Б. Вяткіна, А. В. Гаврилова, І. Ф. Ісаєв, Н. В. Кирий, Н. В. Колпакова, Н. І. Костіна, Н. Н. Светловская);

- теоретичні дослідження в області формування методичної культури вчителів початкових класів (І. Н. Артем'єва, Е. В. Бережнова, Е. В. Зирянова, Н. Д. Іванов, А. П. Карачевцева, І. А. Колесникова, В. В. Краєвський, Е. А. Маркушевський, Л. К. Патрушева, В. І. Спіріна, В. П. Шульгіна та ін.).

Методи дослідження. У ході дослідження використовувався комплекс методів: методи теоретичного аналізу (вивчення і аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; теоретичне моделювання), методи емпіричного аналізу (тестування, анкетування, метод експертних оцінок; тест-опитувальник ; вивчення і узагальнення передового досвіду, аналіз продуктів діяльності; експериментальне моделювання), методи статистичного аналізу (математичної статистики; кореляційний аналіз даних).

Наукова новизна дослідження визначається наступним:

1) в теорії і методиці професійної педагогічної освіти уточнено поняття «інноваційна методична культура вчителя початкових класів» і науково обґрунтовані його сутність, зміст, структура;

2) розроблена і апробована модель формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів у ХНПУ;

3) розроблений педагогічний модуль, що включає змістовний аспект інноваційної діяльності вчителя початкових класів в процесі вивчення базових і приватно-методичних дисциплін, курс за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» і індивідуальну самостійну роботу з індивідуальним електронним методичним портфоліо;

4) в якості діагностичного інструментарію визначено етапи формування інноваційної методичної культури, її рівні та їх критерії, позначений передбачуваний результат розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

1) виявлено сутнісні характеристики розглянутого феномена і сформульовано поняття «інноваційна методична культура» вчителя початкових класів, що характеризується сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій і оптимальним поєднанням володіння традиційними і інноваційними технологіями в багатопредметної середовищі початкової школи, застосовуваними на основі рефлексивних дій вчителя, що

забезпечують високий рівень якості професійно-новаторської діяльності педагога;

2) розроблена модель формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, що включає цільовий, змістовно-технологічний, процесуальний та аналітико-рефлексивний блоки і передбачає розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого і рефлексивного компонентів;

3) визначені структура педагогічного модуля формування інноваційної методичної культури і його зміст: інноваційний аспект змісту базових і приватно-предметних дисциплін, курс за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» і індивідуальний електронний методичний портфоліо;

4) теоретично обґрунтовані рівні (початковий, достатній, оптимальний, високий) сформованості інноваційної методичної культури; критерії, відповідні спрямованості професійно-педагогічної культури (адаптивні, репродуктивні, евристичні, креативні), етапи їх формування (навчально-репродуктивний, процесуально-репродуктивний, навчально-дослідний, професійно-творчий) і передбачуваний результат (методична грамотність, методична компетентність, методична креативність, методичне самовдосконалення і майстерність) розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що представлені в магістерській роботі теоретичні положення, ідеї та висновки можуть бути враховані в організації навчального процесу у ЗВО при формуванні інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, а також в регіональних установах підвищення кваліфікації вчителів. Виявлені структурні компоненти інноваційної методичної культури можуть бути застосовані в якості критеріїв оцінки готовності вчителів до професійної діяльності в сучасному інноваційному освітньому просторі, а також в якості

напрямків вдосконалення навчального процесу в ЗВО з формування інноваційної методичної культури вчителів. Навчально-методичне забезпечення курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів», індивідуальний електронний методичний портфоліо може сприяти успішній інноваційній підготовці вчителів початкових класів в процесі самоосвіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Інноваційна освіта як фактор становлення методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

Результатом розвитку всіх суспільних систем в сучасному Українському суспільстві стало збільшення обсягу інтелектуальних ресурсів. У сформованих соціально-економічних умовах до особистості педагога, як носію і провідника суспільних знань і цінностей культури, пред'являються нові вимоги. Модернізація педагогічної освіти, використання інноваційних технологій направляє наше дослідження до проблеми формування методичної культури в умовах інноваційності, як феномену, що дозволяє ефективно і раціонально організувати і виконувати професійно-педагогічну діяльність.

Сутність культури проявляється в діяльності, яка, будучи формою суспільно-історичного буття людей, спрямована на перетворення ними природної і соціальної дійсності. Структурно діяльність представлена наступними компонентами: мета, мотив, способи, умови, результат [3; 22; 65; 76].

Поняття педагогічної діяльності в науково-методичній літературі трактується неоднозначно. В. А. Межеріков визначає педагогічну діяльність як професійну діяльність, спрямовану на створення в педагогічному процесі оптимальних умов для виховання, розвитку та саморозвитку особистості вихованця і вибору можливостей вільного і творчого самовираження [21]. В. П. Симонов визначає педагогічну діяльність як діяльність з управління іншою діяльністю [20]. Як «вид суспільно-корисної діяльності дорослих

людей, свідомо направленої на підготовку підростаючого покоління до самостійної діяльності» педагогічну діяльність розуміє П. І. Підкасистий [82].

Педагогічна діяльність суб'єктивна і спирається не тільки на загальні закономірності діяльності, але і на відношення фахівця до цих закономірностям, на його уявленні про «належному», які виступають усвідомленими або неусвідомленими орієнтирами суб'єкта [29].

В процесі реалізації педагогічної діяльності вчитель є одночасно суб'єктом освітнього процесу і педагогічної діяльності. На думку А. А. Бодалева, суб'єктність проявляється в усвідомленні власної діяльності у взаємодії з суспільством, в якій індивід і його діяльність детерміновані природними умовами, соціумом, культурою. Розглядаючи діяльність в контексті суб'єктності можна говорити про її продуктивність, тому що вона спрямована на отримання об'єктивно нового або суб'єктивно нового результату [27].

Розширення інноваційних можливостей наповнює новими смислами педагогічну діяльність вчителя початкових класів: значним ступенем варіативності змісту, широким застосуванням інформаційних технологій, творчою спрямованістю педагогічної діяльності вчителя і методичної інноватикою.

Діяльність учителя в умовах педагогічної інноватики пронизує використанням педагогічних інновацій. Проблеми інновацій в освіті розглянуті в наукових дослідженнях С. Я. Батишева [1], Н. В. Бордовська [4], І. Ф. Ісаєва [9] тощо. Інновації як особливе явище в освіті розглядається і представляється з різних сторін. Аналіз досліджень в області розуміння дефініції «інновація» як категорії педагогічної дійсності дозволив скласти наступну порівняльну таблицю визначень (додаток А).

Слово "інновація" з'явилося в кінці XIX століття. У перекладі з латинської мови воно означає - оновлення, зміна, введення чогось нового, введення новизни, тобто зміна існуючого в напрямку поліпшення, а переклад

слова з англійської мови дає таке значення - нововведення, новація, що передбачає створення продукту нової якості. Термін виник в культурній антропології, де означав перенесення досягнень однієї культури в іншу в процесі торгівлі, обміну товарами. У тридцяті роки ХХ століття на Заході виникла соціальна галузь дослідження нововведень - інноватика, в рамках якої стали досліджуватися закономірності виникнення і розвитку технічних інновацій в сфері матеріального виробництва. У представленому контексті предметом вивчення інноватики визначалися економічні та соціальні закономірності створення і поширення науково-технічних новинок.

Поняття "нововведення" (інновація) визначається і як нововведення, і як процес введення цього нововведення в практику. У педагогічній літературі виділяються два типу інноваційних процесів в галузі освіти: Перший тип - інновації, що відбуваються в значній мірі стихійно, без точної прив'язки до самої породжує потреби або без повноти усвідомлення всієї системи умов, засобів і шляхів здійснення інноваційного процесу. Інновації такого роду не завжди пов'язані з повнотою наукового обґрунтування, частіше вони виникають на емпіричній основі, під впливом ситуативних вимог. До інновацій цього типу можна віднести діяльність вчителів-новаторів, вихователів, батьків тощо. Інновації в системі освіти, що є продуктом науково культивованої усвідомленої, цілеспрямованої, міждисциплінарної діяльності відносяться до другого типу нововведень [96].

Вивченню інноваційних процесів в початковій школі присвячені роботи Т. А. Вайзер [4], С. Д. Дмитрієва [6], Т. Є. Демидової [8], Т. Н. Кравець [19; 28], А. В. Молокова [43] та ін.

Педагогічні інновації стали предметом спеціального дослідження з кінця 50-х років на Заході і в останні десятиліття ХХ століття в нашій країні. Інноваційність, будучи однією з характеристик сучасної освіти в умовах становлення нової системи, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, виявляється сутнісними змінами в практичному освіті, які обумовлені всі більшою інтеграцією науки і практики. Практика,

реалізуючись за допомогою єдності теоретичного знання і застосування відповідного комплексу засобів, необхідних для його здійснення все більш потребує раніше не настільки затребуваних наукових дослідженнях. Наука глибше пронизує практичну педагогічну діяльність кожного вчителя і модернізує всі її межі.

Характеризуючи початковий етап інноваційних процесів в освіті слід говорити про «виборче впровадження, поширення педагогічного досвіду, готовності і можливості перейняти його практичними працівниками, новизні пропонованих нововведень і способах їх оцінки» [16].

У даний час кожен учитель залучений в інноваційний процес, який в трактуванні М. М. Поташника [74], розуміється як комплексна діяльність зі створення, розробки, освоєнню, використанню та поширенню нововведень. Обумовленість цього процесу визначається, на нашу думку, перш за все наявністю «інноваційного характеру життя в цілому», який вносить корективи в усі сфери людської діяльності і створює умови для використання тільки того, що затребуване в даний конкретний момент [22]. Е. Тоффлер [66]. Дійсно, інноваційне середовище формує особливого роду конкуренцію, яка спрямовує діяльність вчителя в постійне вдосконалення і формує абсолютно нові інноваційні структури: інноваційну діяльність, інноваційне мислення, інноваційну активність та інноваційну методичну культуру тощо.

У словнику педагогічних термінів ми знаходимо визначення поняття педагогічна інноватика - «галузь педагогічної науки, що вивчає процес поновлення педагогічної діяльності, його принципи, закономірності, методи та засоби» [21].

При характеристиці педагогічних інновацій вживається поняття «учитель-новатор» - суб'єкт реалізації нововведень. Латинське слово «новатор» означає «обновителем» - людина, що вносить і здійснює нові, прогресивні принципи, ідеї, прийоми в тій чи іншій сфері діяльності [18].

У дослідницькій роботі Р. Н. Юсуфбекова ми знаходимо відмінність дефініцій «учитель - новатор» та «вчитель - інноватор» [22]:

«Учитель - новатор» і «Учитель - інноватор».

Учитель, втілювати в життя Учитель, який створює і реалізує ідеї творчо працюючих колег нове у змісті і процесі навчання і виховання Автор, визначаючи існуючі доміанти інноваційної діяльності вчителів, виділяє наступні типи вчителів - інноваторів: вчителі, у практиці яких провідне місце займає дослідницька спрямованість; вчителів в діяльності, яких переважає технологічна спрямованість; вчителів, робота яких знаходиться в сфері нових підходів в навчанні і вихованні [27].

Інновації, як правило, виникають, в результаті спроб вирішити наявну традиційну проблему іншим, новим, нестандартним способом. Цей процес реалізується за допомогою тривалого накопичення і осмислення фактів педагогічної дійсності. В основі всіх інноваційних освітніх процесів лежать на думку П. І. Підкасистого дві найважливіші проблеми педагогіки: проблема вивчення педагогічного досвіду та проблема доведення до практики досягнень психолого-педагогічної науки [67]. Обидві проблеми на суб'єктному рівні можна розв'язати шляхом розвитку свого власного досвіду, запозичення досвіду, створеного іншими, освоєння наукових розробок, а також участь або організація власного експерименту. А.В. Хуторський [81], розглядаючи природу закономірностей педагогічних інновацій, підкреслює, що їх слід розглядати в «зв'язку з традиціями минулого і майбутнього щодо суб'єктів освіти».

Залежно від специфіки та місця використання розрізняють найбільш використовувані в педагогічному просторі наступні види інновацій.

Технологічні інновації - використання різноманітних технічних засобів та обладнання: застосування інформаційного середовища і програмного забезпечення, комп'ютерних технологій тощо.

Внутрішньопредметні інновації: тобто інновації, реалізовані всередині предмета, що обумовлено специфікою його викладання. Прикладом може служити перехід на нові навчально-методичні комплекси та освоєння авторських методичних технологій.

Методичні інновації - інновації в області методики навчання і виховання, викладання і навчання, організації навчально-виховного процесу; до них відноситься впровадження в педагогічну практику нетрадиційних педагогічних технологій, універсальних за своєю природою, так як їх застосування можливо в будь-якій предметній області. Наприклад, розробка творчих завдань для учнів, проектна діяльність тощо.

Організаційні інновації - освоєння нових форм, методів організації праці. Це рішення, прийняті педагогом, про впровадження нових форм і методів організації навчально-виховного процесу, які, в кінцевому рахунку, сприяють ефективному функціонуванню всіх суб'єктів освітньої діяльності.

Ідеологічні інновації: ці інновації викликані оновленням свідомості, віяннями часу, є першоосновою всіх інших інновацій, так як без усвідомлень необхідності і важливості першочергових оновлень неможливо приступити безпосередньо до оновлення.

За характером вкладу в науку і практику інновації підрозділяються на теоретичні - нові підходи, гіпотези, напрямки, закономірності, класифікації, принципи, в навчанні і вихованні, методики викладання, отримані в результаті науково-дослідницької діяльності і практичні - нові методики, алгоритми, програми, рекомендації в області дидактики, теорії виховання тощо. [16].

Таким чином, інновації, на нашу думку, це цілеспрямовані, керовані процеси вдосконалення педагогічної дійсності, що вносять якісні зміни в суб'єктивний професійно - педагогічний досвід кожного вчителя і сприяють цілісному розвитку теоретичних основ всієї педагогічної системи.

Проблеми використання інновацій зумовлюють якість початкової освіти. Поняття «якість» багатогранно і ємко. У сфері освіти якість - це той нормативний рівень, якому повинна відповідати «продукція» галузі освіти (М. М. Поташник) [78]. А. Г. Асмолов зазначає, що «зміна методологічних орієнтирів, що відбулася у вітчизняній освіті, зробила необхідним і педагогічній науці взятися за розробку проблем якості на основі культурно-

історичної теорії, яка передбачає зміну акцентів: з утворенням "я", формує культуру корисності (вміння, знання, навички і т.п.), на освіту, яка формує, насамперед, культуру гідності особистості як культуротворчого суб'єкта» [9]. Визначаючи структуру якості освіти на основі антропологічного підходу, автор представляє піраміду, що складається з універсальних здібностей, вищою з яких є самореалізація. Як характеристика суб'єктності особистості самореалізація спирається на проектну культуру і проектне мислення, а також на інноваційну здатність і інноваційний спосіб життя.

Новаторство в професії педагога, креативний підхід до трудової діяльності, випередження часу в розумінні та застосуванні активних і інноваційних форм і методів початкової освіти сприяє формуванню готовності вчителя до інноваційної діяльності та забезпечення високої якості навчання молодших школярів.

Ю.Павлова зазначає, що «... якість-поняття складне і багатофакторне, що включає в себе сучасність системи освіти, і відповідність змісту потребам країни і кожної особистості» [63].

Якість - той нормативний рівень, якого повинен відповідати продукт освіти, підкреслює Т. І. Шамова. В останні роки в зв'язку з проголошенням пріоритетного особистісно-орієнтованого підходу в якість освіти включають і якість процесу освіти [69].

Як соціальна категорія якість освіти може визначатися з одного боку за станом і результативності процесу освіти, тобто по співвідношенню до потреб суспільства, а також визначенню очікувань соціуму в розвитку і формуванні цивільних, побутових і професійних компетенцій особистості, з іншого боку – це фіксований рівень знань і умінь, розумового, морального і фізичного розвитку, які досягають учні на певному етапі їх формування відповідно з запланованими цілями.

Поняття «якість освіти» на думку М. М. Поташника, «педагоги перестали ототожнювати лише з поняттям якості навчання. Якість освіти

розуміється сьогодні як сукупність рівня навчання, виховання, розвитку» [69].

Якість освіти залежить від освіченості, майстерності вчителів, які формуються в процесі систематичної роботи по «самопроектуванню змісту, форм і способів підвищення своєї кваліфікації», стверджує М. М. Поташник. «Кожен учитель має свої особисті цілі і цінності. У тому випадку, коли очікування по реалізації цілей не виправдовуються, то люди працюють з неповною віддачею. Сучасний педагог розуміє нові цінності, стає суб'єктом свого розвитку, реалізуючи педагогічний потенціал за допомогою самопроектування змісту і форм роботи» [66].

У різних моніторингових дослідженнях (педагогічних, управлінських, соціологічних) звертається увага на якість освіти в єдиних його трьох складових предметної (цілісність, системність знання, загальнонаукові картини світу, особиста освоєність знання, самосвідомість), діяльнісно-комунікативної (вміння використовувати знання в стандартних і нестандартних ситуаціях), ціннісно-орієнтаційної (система ціннісних орієнтацій, соціальна компетентність, готовність до самостійного вибору тощо) [39].

Стосовно сфери освіти управління якістю можна дати наступне визначення: управління якістю - це цілеспрямована діяльність по підвищенню ефективності функціонування навчального закладу, яка виражається в ступені реалізації його місії і цілей, продиктованих як внутрішніми установками, так і суспільством. Необхідність використання стратегічного менеджменту якості в сфері освіти продиктовані такими об'єктивними посилками: конкуренція на ринку освітніх послуг і висококваліфікованих кадрових ресурсів; глобалізація економіки, ми стаємо залежними від міжнародних стандартів і вимог; посилення вимог роботодавців до рівня підготовки фахівців; посилення вимог держави до якості освітніх послуг [50].

Таким чином, управління якістю в сфері освіти – це життєва необхідність.

Використання інновацій в сфері педагогічної діяльності, проявляється в зміні стилю мислення і трансформується в феномен інноваційної діяльності з метою отримання більш високого результату якості в освіті.

Питання інноваційної діяльності вчителя представлені в роботах В. І. Загвязинського, В. А. Сластьоніна, П. І. Пидкасистого, Н. Р. Юсуфбекова, М. І. Поташника та ін.

Інноваційна діяльність – це «діяльність з перетворення педагогічного процесу, по введенню в нього нововведень, спрямованих на його вдосконалення» [19]. Л. Г. Семушина вказує на те, що новація (нововведення, новизна) може бути абсолютною і відносною. Абсолютна новизна є абсолютно невідоме до теперішнього часу «нововведення», що не має в реальності прототипів і аналогів. Відносна новизна характеризує введені нововведення лише в існуючу в конкретних умовах реальність (місцева новизна), або оновлення одного з елементів існуючої реальності в порядку поточної модернізації (приватна новизна), або незвичайне поєднання раніше відомих елементів вже існуючої педагогічної реальності (умовна новизна) [19].

Успішність інноваційної діяльності залежить від дотримання організаційно-педагогічних умов - проведення диференційованої (управлінської) роботи, одночасно спрямованої на розвиток розуміння викладачами і студентами громадської та особистої значущості участі в інноваційній діяльності, розвиток відповідної цілеспрямованої рефлексії на базі накопичення емоційно-практичного досвіду.

Під інноваційною діяльністю, на думку Н. В. Топіліна [81], слід розуміти «діяльність з розробки, впровадження в будь-який технологічний процес різного роду нововведень, з їх подальшою апробацією, виявленням проблемних моментів і подальшим удосконаленням».

Інноваційна діяльність вчителя початкових класів у сучасних умовах реалізується в контексті варіативності, комп'ютеризації та інформатизації суспільного і освітнього простору, а також в безпосередньому розвитку теорії навчання через розробку і застосування нових форм, засобів і методів навчання.

С. Шабанова інноваційну діяльність розуміє як «оновлення цілей і місії змісту освіти, оновлення методик і педагогічних технологій» [86].

Розглядати інноваційний характер діяльності вчителя можливо наступним чином: 1) як категорію особистості; 2) як процес створення принципово «нового»; 3) і як результат творчості в професії, який передбачає широкий спектр якостей педагога: креативність, різноманіття інтересів і захоплень, багатий внутрішній потенціал, тонкість розуміння педагогічних проблем, легкий перехід до нововведень в освіті, протидія консервативності, самостійність, рішучість і сміливість.

Сучасне інноваційне середовище обумовлює інноваційний розвиток всієї системи освіти, кожного освітнього закладу і кожного вчителя зокрема. Цей процес є незворотнім, тому «інноваційна діяльність вчителя початкової школи є компонентом цілісної інноваційної системи школи» [41].

Т. А. Рожок, розглядаючи динаміку професійної майстерності та індивідуальний стиль вчителя початкових класів, прийшла до висновку про те, що підсумком становлення «в умовах активізації інноваційних процесів має стати вчитель початкових класів, здатний реалізувати сучасні технології, організувати навчальний процес з дітьми, з урахуванням реальних тенденцій розвитку системи освіти в ХХІ столітті» [80].

Розвиток педагогічної майстерності здійснюється, на думку Л. Гончарук [3], через інноваційний процес – процес розробки і освоєння нововведень. Останнє, підкреслює автор, передбачає «пошуково-дослідницьку і експериментальну діяльність».

Ефективність інноваційної діяльності вчителя початкових класів, за твердженням А. В. Молокова, залежить частково від методологічного,

програмно-методичного, організаційно-педагогічного та технічного комплексу заходів, але «визначальним фактором, що істотно впливає на результат, є ставлення педагога, інших суб'єктів освітнього процесу до нововведень, ступінь прийняття нового і готовність до його застосування, здатність до рефлексії і проблемному аналізу змін, що відбуваються» [43]. Автор зазначає, що організація інноваційної діяльності вчителя початкових класів залежить «не тільки від технічного забезпечення» навчального процесу, «але і від рівня методичної культури, а також вказує, що «найважливішим компонентом інноваційної діяльності вчителя початкових класів, що використовує інформаційні технології, є підвищення методологічної культури та інформаційної культури».

В. А. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, розглядаючи проблему інноваційної спрямованості педагогічної діяльності, підкреслюють, «що вчитель може виступати в якості учасника, розробника, дослідника, користувача і пропагандиста нових педагогічних технологій, теорій, концепцій» [7].

На думку Р. Х. Шакурова процес формування інноваційної діяльності «здійснюється поступово і передбачає проходження декількох етапів: формування проблемної свідомості, інформаційний пошук, програмування, реалізацію програми і закріплення нового досвіду» [80].

Т. А. Вайзер виділяє три етапи формування інноваційної діяльності вчителя початкових класів в умовах варіативності: перший етап характеризується оволодінням основами традиційної методики викладання навчальних дисциплін, в процесі набуття професійних навичок у закладі вищої освіти і виникненням інтересу до існуючих альтернативних систем навчання молодших школярів – методичний рівень. Наступний етап становлення готовності до інноваційної діяльності пов'язаний з освоєнням відомих інноваційних методичних систем – дослідно-впроваджувальний рівень. Третій етап, на думку автора, спрямований на «формування потреби в розробці власної, авторської методичної системи» – дослідний рівень.

На нашу думку, особливості інноваційної діяльності педагога початкових класів в умовах інноватизації початкової освіти доцільно відобразити наступними позиціями:

1. Засвоєння основ традиційної методичної роботи в початковій школі та розширення методичного кругозору за допомогою вивчення широкого спектра сучасних методичних систем і специфікою застосування інновацій в процесі навчання молодших школярів.

2. Практичне знайомство з існуючими альтернативними системами і інноваційними прийомами, засобами, методами навчання молодших школярів, а також можливе застосування елементів інноваційних систем навчання.

3. Безпосереднє освоєння і адаптація конкретної системи навчання в своїй практичній діяльності.

4. Розробка та створення власної інноваційної системи роботи з метою забезпечення ефективності та удосконалення системи навчання молодших школярів.

Характеризуючи початкову стадію становлення готовності вчителя початкових класів до інноваційної діяльності ми підтримуємо думку Т.А.Вайзер про те, що після отримання початкових навичок професійної діяльності ще протягом 3-4 років молодий учитель в повсякденній практичній роботі удосконалює отриманий професійно-методичний багаж. У процесі цієї роботи виникає потреба професійного росту вчителя, яка може реалізовуватися, як констатує автор, в двох напрямках: одні вчителі удосконалюють педагогічну майстерність на основі традиційної системи навчання, а інші – освоюють теоретичні основи інноваційних систем. Цей процес ґрунтується на знайомстві з навчально-методичною літературою з альтернативним методичним системам, відвідуванні уроків, участь у різноманітних конкурсах, при підготовці учнів до олімпіад тощо. Поступово усвідомлюючи обмежені можливості традиційної методики, учитель наближається до розуміння необхідності освоєння інновацій, підвищення

власного методичного рівня. Таким чином, здійснюється перехід на другу сходинку готовності до інноваційної діяльності вчителя. Цей етап характеризується практичним знайомством, вивченням можливостей і фрагментарним використанням елементів альтернативних систем роботи.

Третю сходинку характеризують - збільшення методичного арсеналу вчителя, усвідомлення «сильних» і «слабких» сторін різних альтернативних систем, відбір, адаптація і застосування у власній практиці найбільш ефективних методів і форм роботи з учнями, формування власного стилю роботи вчителя. «Певну роль у цьому процесі відіграють суб'єктивні фактори: кожен учитель має власні педагогічні ціннісні орієнтири і методичні пріоритети, що дозволяють йому з урахуванням цього вибирати і оцінювати окремі складові частини методичних систем. Іншим фактором, що впливає на процес даного вибору, є індивідуальні особливості учнів того класу, з яким в даний час працює вчитель» [41].

Розширення методичного кругозору вчителя, обумовлене його знайомством з можливостями роботи з учнями, які постійно поповнюється, через альтернативні системи роботи, поступово формує потребу в розробці власної, авторської методичної системи. Цим характеризується, на наш погляд, четверта стадія професійної інноваційно-методичної складової діяльності вчителя початкових класів.

Педагогічні інновації в практиці сучасної освіти представляються як застосування і розробка нововведень. Для успішного практичного засвоєння педагогічних інновацій у вчителів повинні бути сформовані здібності транслювати нововведення і генерувати його, бути готовим до сприйняття і адаптації нової інформації, тобто бачити об'єктивну потребу виникнення або створення нововведення, а також оцінювати і пристосовувати його до певних освітніх умов. Безумовно, означені проблеми пов'язані з процесом становлення методичної готовності вчителя до здійснення інноваційної діяльності, яка на нашу думку включає наступні етапи:

Етап сприйняття нововведення характеризується наявністю інноваційної активності, що виражається в умінні виявляти новизну і бути відкритим до сприйняття нового, сформована потреба і навички відбору, аналізу і вивчення педагогічного досвіду. Е. Роджерс визначає процес сприйняття нововведення як – складний багатостадійний розумовий етап прийняття рішення і подає його наступними етапами: ознайомлення з проблемою; її аналіз; аналіз наявних шляхів її вирішення; вибір шляху; прийняття наслідків вибору рішення.

Етап адаптації нововведення визначає наявність інноваційного мислення проявляється в умінні пристосовувати позначене нововведення до власного педагогічного досвіду, а також виявляти доповнення відомого і застосовуваного істотними ознаками нового. Корекція нововведення пов'язана з професійним рівнем вчителя, який залежить від ступеня готовності до інноваційної діяльності. Цей етап є важливим, оскільки ґрунтується на врахуванні особливостей розвитку конкретного вчителя, а також всього кадрового складу навчального закладу.

Етап транслявання нововведення – безпосереднє використання адаптувати нововведення, використання різних каналів його пропаганди і поширення результатів інноваційної діяльності. Даний етап передбачає формування інноваційної системи та розвиток наукового потенціалу вчителя. Акцент робиться на професійну підготовку фахівців в області інноваційної методичної діяльності, що передбачає: забезпечення методичного та організаційного єдності підготовки, перепідготовки всіх суб'єктів інноваційного процесу; розробку багаторівневої системи підготовки фахівців в інноваційно-методичній області; навчання управлінських працівників, що відповідають за організацію і розвиток інноваційної діяльності. На етапі транслявання інноваційна діяльність носить перетворювальний характер і має здатність випереджаючого проектування, тобто може виконувати трансформаційну функцію, вирішувати завдання оновлення і формування системи освіти відповідно до цілей і прогнозами розвитку освіти, науки і, як

результат, забезпечувати культурно-педагогічну та інноваційно-методичну динаміку в професійному розвитку вчителя.

Етап генерування нововведення – створення якісно нового (в суб'єктном сприйнятті): здійснюється задум власної інновації, генерація ідей, роздуми, обговорення, акумуляція знань. На даному етапі випробовуються і пропонуються до впровадження інновації. Інновації генеруються індивідами, що володіють інноваційним мисленням. Об'єктивація інноваційного мислення полягає у феномені створення інноваційного освітньої. У зв'язку з цим, даний етап можна розглядати як процес доведення наукової ідеї до стадії практичного використання і реалізація пов'язаних з цим змінами в інноваційно-педагогічному середовищі. Інноватор, що генерує нововведення, домагається не тільки їх теоретичної репрезентації суспільству, а й доводить їх до об'єктивації, змінює раніше встановлений процес сформованих відносин між предметами, речами, явищами.

Розглядаючи питання, пов'язані з визначенням сутнісних характеристик інноваційної діяльності вчителя початкових класів необхідно звернутися до аналізу поняття «підготовка», «готовність» до її здійснення, а також розглянути сутність методичної підготовки вчителів.

Традиційно термін «підготовка» вживається в двох значеннях: навчання, тобто формування готовності до виконання майбутніх завдань і готовність – наявність компетентності, знань і умінь, необхідних для реалізації означених завдань. Розглядаючи підготовку в більш вузькому сенсі, необхідно розуміти її як спеціалізоване навчання.

К. М. Дурай-Новакова визначає готовність як закономірний процес професійної підготовки [64]. В. В. Краєвський у своїх педагогічних працях аналізує методологічний компонент готовності, коли вчитель здатний до методологічної рефлексії, а системоутворюючим фактором забезпечення його професійної діяльності є його власна наукова робота [31]. Н. Д.Іванов дає таке визначення готовності педагога до методичної діяльності: «найважливіша частина професійної готовності педагога, що

характеризується наявністю глибоких і міцних знань і умінь в області навчального предмета і методики його викладання, а також зі здібностями до рефлексії власної діяльності з використанням дидактичних, психологічних, методологічних критеріїв в процесі вирішення методичних завдань» [34].

Готовність, будучи категорією, що характеризує закінчений процес формування того чи іншого якості здійснюється за допомогою «навчання» або «підготовки». У літературі з педагогіки і методик викладання навчальних дисциплін дефініція поняття «методична підготовка» відсутня, хоча багато вчених використовують її в своїх роботах в тому чи іншому контексті.

Л. К. Патрушева визначає методичну підготовку як істотну частину професійної підготовки вчителя, що володіє інтегративною властивістю по відношенню до професійної підготовки в цілому, як цілісну систему на базі інтеграції її методичної, психолого-педагогічної та спеціальної складових і вважає безперервним, керованим, теоретично обґрунтованим процесом, що включає наступність всіх навчальних дисциплін, а не тільки дисциплін методичних [66].

К. Б. Єсіпович підкреслює, що «методична підготовка має системостворюючими властивостями по відношенню до професійної підготовки в цілому», і ставить питання про безперервну методичну підготовку, з тим, щоб в кожному курсі відпрацьовувалися окремі елементи професійної активності [13].

Різноманітні аспекти методичної підготовленості вчителів початкових класів в виконаних раніше дослідженнях представлені роботами І. В. Ігнатової, Л. Б. Вяткіна, Н. В. Колпакової, Л. П. Реутова, Т. Н. Кравець та ін.

Методична підготовка, на думку Н. Н. Світловської при формуванні професіоналізму вчителя початкових класів визначено базовою, що в свою чергу виявляє місце навчальних дисциплін як цикл прикладних, тобто сприяють освоєнню не самих наук в чистому вигляді, а спеціально препарированих відомостей з цих наук з цілеспрямованим виходом на майбутню спеціальність [82]. Таку ж точку зору має С. Є. Дурнев, який

вважає, що «методична підготовка майбутніх вчителів повинна починатися вже на перших курсах» і викладачі дисциплін предметної підготовки своїми методичними діями повинні сприяти формуванню у студентів певного образу педагогічної діяльності» [5].

А. В. Петров, В. П. Ретюнський, Г. Д. Урастаєва в своїх роботах вказують на важливість встановлення єдності психологічної, педагогічної (дидактичної) і методичної підготовки вчителя.

Л. М. Панченнікова зазначає, що «питання вдосконалення методичної підготовки студентів мають міжпредметний характер». Вони тісно пов'язані з викладанням інших вузівських дисциплін [165].

Поняття «професійно-методична підготовка», застосовує Л. В. Усова, розуміючи під цим загальну і методичну підготовку за фахом [77].

Більшість авторів (Н. В. Кузьміна, А. І. Щербаков, Ф. Н. Гоноболін, В. А. Сластьонін, О. Л. Абдулліна та ін.) вважають методичну підготовку найбільш істотною частиною професійної підготовки вчителя, яка представляється як цілісний процес формування системи загальних, психологічних, педагогічних, спеціальних (предметних) і методичних знань і умінь.

Таким чином, методична підготовка – найважливіша передумова, що сприяє успішній педагогічній діяльності, що реалізується в певній кількості і якості методичних знань і наявності певних методичних умінь, в основному розкриває діяльнісно-технологічну характеристику, що більшою мірою спрямовує навчальний процес методичного освіти до технологізації процесу навчання молодших школярів.

У дослідженні даного питання дуже важливо розглянути співвідношення методики і дидактики навчання.

Методика є галузь педагогічної науки, яка покликана забезпечити інтеграцію суміжних наукових знань при аналізі і обґрунтуванні ефективних шляхів навчання на кожному його етапі, в кожній конкретній ситуації. Співвідношення педагогіки і методики можна уявити як родове і видове

поняття. Загальні закономірності навчання і виховання визначає педагогічна наука, а методична інтерпретує їх до конкретного навчального предмету [50]. Головна особливість методики полягає в дидактичній переробці конкретного матеріалу, який обирається як предмет вивчення в школі [74].

Л. М. Панченнікова зазначає, що «питання вдосконалення методичної підготовки студентів мають міжпредметний характер». Вони тісно пов'язані з викладанням інших вузівських дисциплін [65].

Поняття «професійно-методична підготовка», застосовує Л. В. Усова, розуміючи під цим загальну і методичну підготовку за фахом [50].

Більшість авторів (Н. В. Кузьміна, А.І. Щербаков, Ф. Н. Гоноболін, В. А. Сластьонін, О. Л. Абдулліна та ін.) вважають методичну підготовку найбільш істотною частиною професійної підготовки вчителя, яка представляється як цілісний процес формування системи загальних, психологічних, педагогічних, спеціальних (предметних) і методичних знань і умінь.

Таким чином, методична підготовка – найважливіша передумова, що сприяє успішній педагогічній діяльності, що реалізується в певній кількості і якості методичних знань і наявності певних методичних умінь, в основному розкриває діяльнісно-технологічну характеристику, що більшою мірою спрямовує навчальний процес методичної освіти до технологізації процесу навчання молодших школярів.

У дослідженні даного питання дуже важливо розглянути співвідношення методики і дидактики навчання.

Методика є галузь педагогічної науки, яка покликана забезпечити інтеграцію суміжних наукових знань при аналізі і обґрунтуванні ефективних шляхів навчання на кожному його етапі, в кожній конкретній ситуації. Співвідношення педагогіки і методики можна уявити як родове і видове поняття. Загальні закономірності навчання і виховання визначає педагогічна наука, а методична інтерпретує їх до конкретного навчального предмету [50].

Головна особливість методики полягає в дидактичній переробці конкретного матеріалу, який обирається як предмет вивчення в школі [74].

«Різниця між предметом дослідження загальної дидактики і методиками навчання полягає в тому, що дидактика досліджує процес навчання незалежно від предметів і рівня, на якому ведеться їх вивчення, в той час як методика робить це виключно в обсязі одного предмета» [21]. Дидактика як загальна теорія процесу навчання узагальнює всі специфічні закономірності навчання усіх навчальних предметів. У свою чергу, методика, виявляючи загальні закономірності емпіричного і наукового досвіду, впливає на дидактику. «Чим більшою мірою методика виявляє і досліджує специфічні для навчання даного предмета закономірності і принципи, тим більш обґрунтованою і змістовнішою стає загальна теорія навчання» [54].

О. Д. Шабалін, Т. Д. Урастаєва звертають увагу на те, що «встановлення повноти структур дидактики і предметних методик дає можливість студентам мати цілісне уявлення про психолого-педагогічні науки, сприятиме глибшому розумінню їх взаємозв'язку і взаємозумовленістю», адже загальновідомо, що методика ґрунтується на положеннях дидактики [75].

Таким чином, дидактика має координуючу роль по відношенню до методик викладання, хоча предметні методики є відносно самостійними навчальними дисциплінами і основу структури методики становить структура дидактики.

Методика, в сучасному її тлумаченні, – це прикордонна область теоретичного знання і практичного педагогічного досвіду.

В. С. Кукушин [17] розкриваючи поняття «методика» представляє його як «різні форми і способи використання методів, за допомогою яких здійснюється більш глибоке пізнання педагогічних явищ і процесів».

Відомий педагог В. О. Сухомлинський висловлювався про необхідність глибокого знання вчителем науки, основи якої він викладає, творчого володіння ним педагогікою і психологією, технологією і технікою

педагогічної праці, педагогічною та мовною культурою, про близькість педагогічної праці до наукового дослідження [83].

Важливість наявності цього компонента методичної готовності підкреслював німецький педагог-демократ А. Дистервег (1790 - 1866), який вважав, що хороший учитель, це викладач, який володіє своїм предметом, який добре знає психологію і фізіологію, люблячий свою професію і дітей, здатний забезпечити їх гармонійний розвиток [29].

З точки зору Н. Н. Світловської [78], «спеціальність іменована «учитель початкових класів», унікальна щодо мети, яку цей вчитель повинен здійснити, працюючи з дітьми 6-9 років, починаючи з 1 по 4 клас включно, виключаючи уроки фізичного виховання, музики і малювання. Професія учитель початкових класів – обов'язкова і постійна, як світ. Вона ніколи не зможе відійти або стати архаїчною, хоча б з тієї причини, що в суспільстві, поки воно існує, ніколи не буде вичерпана мета – формувати не тільки слюсаря, лікаря, моряка (нині комп'ютерника, менеджера, бізнесмена тощо), а перш за все людини, тобто істота розумна, а не просто розумна, яка знає про щось».

Учитель початкових класів повинен забезпечити дитину такими інструментами, оволодівши якими дитина не зможе не думати, чи не оцінювати, не контролювати і свої дії, і свої міркування і висновки. Саме молодший шкільний вік дозволяє формувати звичку осмислювати навколишній світ, розвивати свої задатки, здібності і можливості, щоб потім удосконалювати їх [48]. Г. Ф. Шайдуліна [83] вказує, що вчителю потрібна «зовсім інша методична підготовка, що дозволяє йому вибрати певну методичну систему навчання школярів, грамотно реалізувати її на практиці. Він повинен вміти працювати з різними групами дітей (обдарованими, з підвищеною мотивацією до навчання тощо) з батьками».

Л. П. Стойлова наголошує на необхідності вирішення проблеми розробки системи методичної підготовки вчителя початкових класів, оскільки змінюються завдання початкової школи, оновлено зміст навчання,

вчителю надано право працювати за варіативним програмами та підручниками [79].

С. Т. Шацький вважав, що підготовку вчителів слід вести в процесі їх практичної роботи. Він пропонував наступний порядок навчання вчителів початкових класів: первісне нагромадження педагогічного досвіду, побудованого на основі аналізу спостережуваних фактів і явищ; педагогічна практика на новому рівні і нова теоретична обробка отриманого матеріалу і, нарешті, завершальний теоретичний курс по осмисленню практичного досвіду [83]. Педагогічна позиція даного автора є основою в рамках професійної підготовки майбутніх фахівців, проте сучасна вища освіта вимагає ефективного використання інновацій в педагогічному процесі, які активізують пізнавальну діяльність студентів.

З орієнтацією на студента – суб'єкта навчання – фіксувалися і описувалися рівні пізнавальної діяльності (С. П. Баранов, В. В. Заботін, М. А. Данілов, Н. А. Половнікова, Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна та ін.). Як правило, дослідники виявляли три якісно різних рівня: «репродуктивно-наслідувальна активність» («відтворює активність»); «продуктивна активність» («пошуково-виконавська активність», «інтерпретує активність»); «творча активність». Мабуть, найбільш повно вони охарактеризовані Т. І. Шамовою [83].

Перший рівень – відтворююча активність. Його критерієм може служити прагнення суб'єкта зрозуміти досліджуване на занятті явище, звертаючись до викладача з питаннями, і в результаті практичної діяльності з виконання завдань педагога. Цей рівень активності відрізняється нестійкістю вольових зусиль суб'єкта. Характерним показником першого рівня активності є відсутність у студентів інтересу до поглиблення знань про досліджуване явище.

Другий рівень – інтерпретує активність. Критерієм оцінки сформованості цього рівня активності є наявність у студента прагнення дізнатися у викладача або з іншого джерела причину виникнення

досліджуваного явища. Цей рівень характеризується прагненням учня до проникнення в сутність явища, пізнання зв'язків між явищем і пов'язаним з ним процесами, оволодіння способами застосування знань у змінених умовах. Характерним показником даного рівня пізнавальної активності є велика стійкість вольових зусиль. При цьому студент епізодично виявляє прагнення до самостійного пошуку відповіді на зацікавив його питання.

Третій рівень – творча активність. Критерієм оцінки сформованості цього рівня активності буде наявність у студента прагнення дізнатися у викладача або з іншого джерела причину виникнення досліджуваного явища. Даний рівень характеризується інтересом і прагненням не тільки глибоко проникнути в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але і знайти для цього новий спосіб розуміння. Характерна особливість цього рівня активності – прояв високих вольових якостей того, хто навчається, стійкі пізнавальні інтереси. Цей рівень активності забезпечується збудженням високого ступеня зазору (неузгодженості) між тим, що студент знає і тим, що йому треба дізнатися (ною інформацією).

Взагалі поворот дидактичної думки від «самопочуттю» студента до його особистісному розвитку, безумовно, адекватний складну природу пізнавальної активності в навчанні.

Репродуктивно-наслідувальний, або відтворює активність, – генетично більш рання і елементарна форма прояву активності. Її прояви у студентів є цілком природними і навіть необхідні. Для розвитку учнів вона має певну цінність.

Активність, як прояв соціальних властивостей людини, черпає свої енергетичні ресурси не тільки з функціональних особливостей нервової системи, але і з соціальних форм існування. Саме ця взаємообумовленість зовнішнього і внутрішнього і проявляється в активності особистості.

Придбання самостійного досвіду діяння відбувається не відразу, а через освоєння досвіду інших. Теорія Л. С. Виготського [4] про зону найближчого розвитку дитини містить великий науковий потенціал для педагогічного

аналізу наслідувальної активності студента. Наш видатний психолог встановив, що оволодіння будь-якої більш складною формою розвитку спочатку здійснюється учнями у співпраці з кимось, а потім вже самостійно. Це і означає, що у співпраці відбувається оволодіння ідеальними зразками предметних дій і мовних форм, досвідом інших. І все це здійснюється на основі репродуктивно-наслідувальної активності.

Репродуктивно-наслідувальну активність можна вважати механічним наслідуванням за прийнятими суб'єктом зразками діяльності. Це справжня активність, що викликає нервово-психічне напруження і мобілізуюча духовні і фізичні сили індивіда. У ній бере участь і цілеспрямоване спостереження зразка, досвіду іншого, в неї включені процеси аналізу послідовності дій, відпрацювання більш складних прийомів, операцій, процес цілісного осмислення шляхи вирішення, результатів та ін.

У репродуктивній активності об'єктивно закладені великі можливості розвитку особистості студента. І, тим не менше, віддаючи належне проявам репродуктивно-наслідувальної активності, слід визнати, що затримка учнів на цьому рівні не забезпечить його подальшого просування в розвитку. Нагальною потребою є його перехід на рівень зі значним проявом самостійності в знаходженні шляхів діяльності, пошуку, більш точного і вірного вирішення поставлених завдань.

Пошуково-виконавська, або інтерпретує активність, володіє в цьому відношенні більш значними ресурсами розвитку. У цих умовах студент виступає виконавцем, оскільки завдання перед ним ставить викладач. Але пошуки самостійних шляхів вирішення, проба не одного шляху, а багатьох варіантів діяльності відривають студента від еталонного зразка, надають простір для роздумів про характер змісту та умов діяльності, своїх можливостях. У силу цього перехід на рівень пошуково-виконавської активності завжди знаменує собою і більш високий рівень діяльності, і рівень розвитку суб'єкта.

Рівень творчої активності найбільш високий. Його не слід прирівнювати до процесу зрілої творчості, оскільки досвід студента все ж обмежений. І разом з тим творча активність надає широкі можливості для розвитку всіх потенційних сил учня.

Для розуміння особливостей творчої активності студента важливо простежити здійснення його діяльності в нових умовах, що вимагають своєрідності в підходах до здійснюваних предметних дій, і далі знаходження нових способів дій. Характеристика умов творчості добре показана психологом Я.А. Пономарьовим [76]: – творчість укладено не в тій діяльності, кожна ланка якої повністю регламентовано заздалегідь даними правилами, а в тій, попередня регламентація якої містить в собі певну ступінь невизначеності, в діяльності, привносить нову інформацію, яка передбачає самоорганізацію. Що стосується показників творчої активності студента, то до них можна віднести новизну, оригінальність, відхід від шаблону, ломку традицій, несподіванка, доцільність, цінність.

Перехід студента на рівень творчої активності – свідомство значного стрибка в загальному розвитку його особистості, показник значної сили внутрішніх процесів, саморегуляції і самоорганізації. При цьому не слід забувати, що творча активність значною мірою пов'язана зі складною мотивацією діяльності, що позначається на ефективності останньої.

Сутність інноваційної спрямованості педагогічної діяльності полягає в розумінні об'єктивних і суб'єктивних факторів інноваційних процесів. До них відносяться створення умов стимулюючих розвиток інноваційної діяльності, забезпечення прийняття її результатів і формування готовності вчителя до інноваційної діяльності.

Інноваційну готовність Н. В. Топіліна, розуміє, як здатність створювати, сприймати, реалізовувати нововведення, а також своєчасно позбавлятися від застарілого, недоцільного [84].

В останні роки, підкреслює Л. І. Кулагіна [18] відзначається гостра потреба розвитку початкової школи в напрямку варіативності. Етапи

розвитку варіативності вітчизняної початкової освіти розглянуті в роботі Е.Ю. Акімової [1].

Варіативність як один з принципів і напрямків розвитку сучасної системи освіти в Україні проявляється в здатності системи освіти «надавати учням досить велике різноманіття повноцінних, якісно специфічних і привабливих варіантів освітніх траєкторій» [21].

Різноманіття програм і підручників, різноманітних концептуальних підходів в навчанні молодших школярів, що постійно збільшується спектр методів, методичних прийомів, засобів і форм навчання призводять вчителя до усвідомлення необхідності в цих умовах придбання вміння не тільки швидко орієнтуватися і грамотно здійснити вибір методичної системи, яка оптимально враховувала б як власний професійний рівень і педагогічні цілі, так і індивідуальні особливості того класу, з яким він працює, але і мобільно під приймає інноваційні зміни. Для реалізації представлених функцій необхідна наявність професійної мобільності, яка в дослідженні В. І. Фоміна представлена як готовність фахівця швидко, без великих витрат розумових і вольових зусиль адекватно реагувати на зміни в професійній діяльності [76]. У контексті формування інноваційної діяльності вчителя початкових класів професійна мобільність на нашу думку буде виступати в якості інноваційної активності, яка характеризується наявністю пізнавального інтересу до нововведень у сфері освіти взагалі і методичної сторони зокрема.

А.М. Молокова [42] у своїй роботі позначає наступні проблеми педагогічної інноватики в контексті інформатизації галузі початкової освіти: поєднання інноваційних технологій з традиційними способами роботи; недостатність навчально-методичного забезпечення інформаційними засобами для роботи з новим концепціям; відмінності в ціннісних установах застосування інноваційних методів роботи; різноманітність педагогічних концепцій і застосування їх в одному навчальному закладі. Як фактор підвищення професійної підготовки вчителя початкових класів до

формування загальнонавчальних умінь у молодших школярів Т. Є. Демидова [6] вказує на необхідність використання інформаційних технологій.

Інформаційно-освітній простір є одним з культурних компонентів освітнього простору закладів вищої освіти. Впровадження інформаційних і комунікаційних технологій в освітній простір університету створюють додаткові можливості для особистісно-професійного розвитку студентів.

Виявлення психологічних основ побудови інформаційно-освітнього простору на базі комп'ютерних навчальних засобів присвячено дослідження В.В. Рубцова [75]. Вчений зазначає, що комп'ютерне освітнє середовище створює можливості активно і оперативно змінювати свою діяльність. Дослідження показало, що більшість студентів технічних спеціальностей воліють отримання необхідної інформації через Інтернет. Це допомагає їм заощадити не тільки вільний час, а й розширити кругозір. Деякі автори стверджують, що при належному навчанні роботі з Інтернетом в учнів з часом розвивається критичне мислення, вони починають більш грамотно інтерпретувати інформацією стирається мовний бар'єр.

Інноваційні цілі початкової школи вимагають від педагога добре розвинених дослідницьких, проектувальних, комунікативних умінь – аналізувати, проектувати, вести спостереження, ставити і вирішувати проблеми, що виникають в практиці виховання і навчання школярів.

Впровадження нових технологій навчання – це інноваційний процес, який підпорядковується всім правилам інноваційної діяльності.

Інформатизація освіти як характерна особливість сучасного освітнього простору, заснована на впровадженні нових інформаційних технологій і є одним з пріоритетних напрямків інноватики.

Інформатизація як процес модернізації навчання реалізується в загальній комп'ютеризації шкіл, в збільшенні парку комп'ютерів, швидкому старіння інформації і зростаючий інтерес учнів до віртуального отримання знань вимагає від учителя формування хороших навичок роботи з комп'ютером. Комп'ютер, в даний час, як перспективний засіб навчання,

відкриває нові можливості освоєння знань в сучасному інноваційному освітньому просторі початкової школи.

Сучасні інформаційні технології дозволяють розширити можливості наочного подання навчального матеріалу і оптимізувати його засвоєння. Дослідженню можливостей застосування ІКТ присвячені роботи В. М. Акіменко, Н. В. Бізяєва, Е. І. Брагіна, В. Ф. Єфімова, Ю. В. Нікітіної, Т. М. Ольхівської та ін.

У різних дослідженнях при розгляді різних сторін предметно-методичної підготовки вчителів початкових класів визначається інноваційний компонент педагогічної діяльності: А. В. Маклаєва виділяє методико-математичну підготовку; проблеми лінгвометодичної підготовки розглянуті в роботах Н. К. Іванкіної; Н.С.Шаповалової, Л. П. Курбанолієвої; В.В. Титової вивчені специфічні сторони біолого-методичної підготовки вчителя початкових класів, теоретико-методичні основи планування уроків читання розглянуті Первова Г. М.

У представлених дослідженнях вчителів-практиків вказується, що якість традиційної предметно-методичної підготовки вчителів передбачає навчання їх типовими функціонально-методичним діям: постановці завдань і цілей, відбору змісту, здійснення контролю, порівняно результатів з необхідними зразками тощо. Однак підкреслюється, що такого роду фахівець, який добре володіє предметною теорією і типовими функціонально-педагогічними операціями не має досвіду створення особистісного розвитку учнів за допомогою спілкування, співпраці, спільного проживання ситуацій, що можливо формувати за допомогою творчого начала методичної підготовки.

В. Ф. Єфімов зачіпає проблему використання інформаційно-комунікативних технологій в початковій освіті школярів і таким чином характеризує комп'ютерні програми, які використовуються в початковій школі: презентації – це засіб наочності несе на собі велику змістовну роль і сприяє розвитку пізнавальної активності учнів. При правильній «організації

матеріалу включаються три види пам'яті учнів: зорова, слухова, моторна»; інформаційно-навчальні програми – дозволяють моделювати і наочно демонструвати зміст навчальних тем, враховуючи індивідуальні можливості учнів за допомогою поєднання індивідуальної і групової видів робіт і поєднання візуальних і слухових образів; тестуючі програми – забезпечують строго індивідуальні і диференційовані діагностику і контроль знань; мультимедійні технології – англ. «мультимедіа» – «багато коштів» – здійснюємо доступ до інформації з будь-якого комп'ютера, а також телевізора, відеомагнітофона тощо». Єфімов В.Ф., представляючи можливості ІКТ в навчанні молодших школярів, описує не тільки позитивні аспекти їх використання, але і вказує на необхідність вирішення складного завдання «вибору оптимальної видовищності» [68].

Ефективності навчання і реалізації педагогічної праці сприяє електронне навчання, метою якого є зняття просторово-тимчасових обмежень в роботі з різними джерелами інформації. Одним з компонентів є мобільне навчання на основі використання мобільних пристроїв. В області мобільного навчання, як компонента електронного навчання набули найбільшого поширення електронні підручники і книги, мобільні підручники, SMS - тестування. В. А. Куклев зазначає, що «зростання числа кишенькових персональних комп'ютерів, смартфонів, комунікаторів, ультрапортативних бюджетних ноутбуків, а також інших бездротових пристроїв об'єктивно веде до використання мобільного конекту в навчанні» [16].

Переосмислюючи педагогічний досвід, вчитель трансформує професійні навички в нову якість, створюючи основу для реалізації власної інноваційної діяльності, успішність якої залежить від входження суб'єктів цієї діяльності в особливе культурне середовище. Процес вступу в зовсім іншу культурну сферу може супроводжуватися «культурним шоком» (К.Оберг), для якого характерно здивування, дискомфорт, безлад смислових цінностей і особистісної ідентичності, після чого слід відторгнення або

прийняття нових цінностей і моделей поведінки. В останньому випадку цей процес завершується саморозвитком і особистісним зростанням вчителя.

Широта процесу прийняття інновацій, починаючи від його повного неприйняття і закінчуючи необхідністю його абсолютного існування в педагогічній діяльності, характеризує різні типи суспільних відносин, що створює соціокультурні передумови інноваційних процесів в сучасному українському освіті. Даний факт свідчить про необхідність врахування основних закономірностей їх виникнення, розвитку і освоєння як явища культури.

Інноваційні перетворення цілісної соціальної системи тягнуть за собою безпосередні зміни в особистості вчителя з урахуванням переоцінки цінностей, підходів до впливу на особистість учня тощо. Цей процес ґрунтується на становленні якісно нового рівня професіоналізму вчителя, а точніше професійно-методичних умінь.

Методична культура – це інтегральний показник загальної і професійної культури вчителя виявляється в його методичній діяльності, раціональному, естетичному, витонченому вирішенні методичних завдань [51]. Методична культура вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти передбачає новий зміст професійно-педагогічної діяльності, який обумовлює наявність готовності педагогів освоювати і впроваджувати інновації, затребувані нової освітньої ситуацією, самостійно розробляти інновації, що дозволяють оновлювати і модернізувати освіту тощо. Методична культура повинна відображати специфіку інноваційної педагогічної діяльності, успішність якої залежить від правильного вибору мети: від усвідомлення цієї мети; від розуміння сутності; від основних особливостей нової технології навчання; від психологічної складової особистості майбутнього вчителя; від нормативної (забезпечення документацією), методичної (забезпечення літературою), ресурсної (забезпечення необхідними посібниками та створення умов для проведення експерименту), психологічної (прояв інтересу до діяльності, її оцінка)

підтримки. Все це визначає факт трансформації методичної культури в традиційному її розумінні в інноваційну методичну культуру, яка відповідальна за готовність вчителя здійснювати традиційну педагогічну діяльність, сприймати і аналізувати, конструювати і проектувати педагогічні інновації, за допомогою відбору змісту інновації, реалізовувати цей зміст через застосування сучасних технологій, прогнозувати результат, можливий при отриманні реалізації інновації, описувати критерії оцінювання ефективності спроектованої інновації.

Вивчення інноваційної діяльності вчителя початкової школи як сучасного засобу підвищення професійного рівня і необхідного компонента цілісної системи розвитку освітнього простору дозволяє прийти до переконання про те, що інноваційна діяльність, будучи багатоаспектним феноменом, є критерієм сформованості методичної культури вчителя початкових класів з одного боку, і необхідною умовою її формування з іншого.

1.2. Інноваційна методична культура як сутнісна характеристика професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів

Зміни в системі вищої педагогічної освіти України, пов'язані з входженням України в Болонський процес, прийняттям стратегії розвитку освіти до 2025 року вимагають орієнтації системи вищої педагогічної освіти на значне посилення інноваційної, культурологічної, гуманістичної і особистісно-орієнтованої спрямованості. Синтез вищеперелічених напрямів практичної діяльності вчителя забезпечується методичною культурою.

Для з'ясування сутнісних характеристик методичної культури вчителя початкових класів спочатку звернемося до розгляду понять «культура», «професійна культура», «педагогічна культура».

Поняття «культура» включає в себе численні різноманітні характеристики, що вимагає або стиснення його змісту, або обмеження суті загальної абстракцією.

Існує безліч підходів до дослідження культури – філософсько-антропологічний, що ідентифікує культуру, як вираз людської природи і виводить її з особливостей людини особливого роду сутнісного; філософсько-історичного, що пропонує розкриття механізму породження, виникнення самої людської історії; соціологічний, що тлумачить культуру в зіставленні її з людиною, природою, історією, соціумом; аксіологічний, що відображає культуру як систему цінностей тієї чи іншої епохи або того чи іншого індивіда; діяльнісний, загальними основними позиціями якого є наступні ідеї: по-перше, головним джерелом культури виступає трудова діяльність громадської людини; по-друге, культура включає в себе способи і результати діяльності суспільної людини; по-третє, сутність культури – гуманістична, людино-творча, що з'єднує загальнолюдські цінності стосовно до кожної людини, який виступає її продуктом. Різноманітність підходів до осмислення феномена культури свідчить про його об'єктивності і складності. Слово "культура", що походить від латинського "cultura", спочатку означало обробіток, обробка ґрунту. Згодом цей термін був перенесений на людину, став позначати його виховання і освіту, тобто "обробка людини". Це поняття зазнало складну еволюцію від самого широкого розуміння – культура є все, що створено людиною, на відміну від природи, до самого вузького, що зводить її до культури художньої. У різний час різним аспектам культури присвятили свої роботи Н. А. Бердяєв [20], М. М. Бахтін [15], В. С. Біблер [24], Д. С. Ліхачов [28], Е. С. Маркарян [37], В. С. Соловйов [69] та ін. Усі дослідники підкреслювали власне людське походження культури. «Варто врахувати, проте, що спочатку в поняття культури закладено сенс не протиставлення природі, а облагороджування її ...» [45].

У сучасному світі під «культурою» зазвичай розуміється складний і різноманітний спосіб буття людей.

"Культура – є вираз специфічно людської єдності з природою і суспільством, характеристика розвитку творчих сил і здібностей особистості. Культура включає в себе не тільки предметні результати діяльності людей (машини, технічні споруди, результати пізнання, твори мистецтва, норми права і моралі тощо), але і суб'єктивні людські сили і здібності, реалізовані в діяльності (знання й уміння, виробничі й професійні навички, рівень інтелектуального, естетичного і морального розвитку, світогляд, способи і форми взаємного спілкування людей в рамках колективу і суспільства)" [36].

Культура являє собою такого роду феномен, який не можна чисто емпіричним шляхом відокремити від інших сфер суспільного життя. Вона була і є основа освоєння соціального буття людини.

За визначенням Т. Ладо, культура являє собою спосіб життя, набір стереотипних моделей поведінки, всіх «історично вироблених зразків поведінки, які висловлюються відкрито або мають на увазі, раціональних або ірраціональних, які в кожен даний період існування суспільства виступають в якості правил поведінки людей» [54]. Для С. Л. Франкла культура є «сукупність здійснюваних у суспільно-історичного життя об'єктивних цінностей» [77].

Дійсно, певну культуру характеризує система цінностей являє собою результат тієї духовної роботи, яка здійснюється всім суспільством. Це означає, що кожна людина створює відповідні цінності знову і знову, завдяки чому формуються ціннісні відносини, що утворюють світ культури і що є первинними факти людського досвіду, через які тільки можна зрозуміти внутрішні закономірності розвитку і функціонування суспільства.

У роботах дослідників Л.Н.Когана, Е. С. Маркаряна, В. Д. Шадрікова дано пояснення культури як специфічного способу людської діяльності.

Культура як загальна універсальна форма реалізації сутнісних сил людини пронизує собою всі сфери діяльності людини.

Діяльність взагалі – «адаптивна спрямованість активність живих істот на основі їх взаємодії з зовнішнім середовищем [80]. Що стосується

діяльності людини, то її можна визначити як соціально спрямовану активність людей. Культура ж – це «спосіб діяльності, завдяки якому спрямовується і здійснюється людська діяльність» [75]. Розкриваючи специфіку культури, як способу діяльності людей слід звернути увагу на розуміння Е. С. Маркаряна, культура виступає як особлива «технологічна основа людської діяльності, тобто як сукупність засобів і механізмів, завдяки яким мотивується, спрямовується, координується, реалізується і забезпечується людська діяльність» [36].

Діяльність як спосіб розвитку культури включає в себе, перш за все культуротворчу діяльність, в ході якої створюються і перетворюються цінності культури. Саме культура, приймаючи форму активної людської діяльності, виявляється фактором суспільного розвитку і формування людської особистості, так як відомо, що особистість формується тільки в процесі діяльності і за допомогою її.

Дж. Уайтінг [75] зазначає, що «особистість – «активний агент» культури, а не пасивний носій системи культурних значень. Особистість вибирає, інтерпретує культурні значення, заново «формулює» розуміння світу, характерне для культури, в якій пройшов соціалізацію».

Культуру також розглядають як процес творчої діяльності. Так, Н.С. Злобін [28] дає наступне визначення: «Культура – це творча діяльність людини – як минула, втілена, визначена в цінностях, традиціях, нормах тощо. передавальних від покоління до покоління історичний досвід людства, так і перш за все справжня, яка ґрунтується на цінностях». Дійсно, сучасна антропологія розглядає людину як активну, творчу істоту, яка здатна будувати свій внутрішній світ, шляхом свідомого засвоєння знань, орієнтуючись на гуманістичні цінності і привласнення людиною культури як форми життя.

Для дослідників (Л. Н. Коган, Н. С. Злобін) культура – це в першу чергу, творчі здібності, сутнісні сили самої людини. Узагальнюючи можна

констатувати, що творчість виступає специфічно людською властивістю, одночасно породжених потребами культури, що розвивається і формується.

Позицію «культура – становлення людини як творчої особистості» дають В. С. Біблер, Н. С. Злобін, І. Ф. Ісаєв, Е.Н.Шіянов. В рамках даного підходу під культурою розуміється ряд властивостей і якостей, що характеризують в активно-творчому плані, перш за все людини як універсального суб'єкта суспільно-історичного, творчого процесу. Дійсно, культура має особистісно-творчу природу.

Таким чином, розглянувши феномен культури, можна виділити важливі для нашого дослідження аспекти даного явища: 1) культура це наскрізна характеристика всієї соціальної системи, отже, прояв її специфіки буде пронизувати будь-яку діяльність, культура проявляється, перш за все, у творчій діяльності, за допомогою реалізації мотивів і цінностей особистості; 3) предметом культури є, перш за все, людино-творчість, становлення особистості.

У культурі, ґрунтуючись на теорії діяльнісного підходу В. Д. Шадріков [84], С. Л. Рубінштейн [81], А. Н. Леонтьєв [44], знаходить вираз сторона діяльності людини, імпульсом якої виступає індивідуально-особистісна мета, а результатом цієї діяльності стають суспільно значущі феномени. Отже, спрямованість і успішність розвитку суспільства в цілому залежить від міри культурного розвитку самої людини.

Культура вчителя початкових класів в силу деяких особливостей має свою специфіку. По-перше, професійна діяльність обумовлена віковими особливостями учня контингенту, зокрема підвищеним ступенем емоційності, спрямованості на пізнання навколишнього світу тощо [80]. Учитель початкових класів, будучи «посередником» між дітьми і світом дорослих, забезпечує отримання учнями знання з урахуванням дитячого світосприйняття [73]. «Картина світу будується в дитячій свідомості, перш за все, під впливом тих позицій, які властиві дорослим, що впливає на свідомість дитини» [15]. Так як початкова школа – це перший етап трансляції

культури, вчителю вкрай важливо і відповідально відповідати сучасним вимогам учнів. По-друге, фундаментальна підготовка вчителів початкових класів вимагає оволодіння знаннями універсального характеру, оскільки, на відміну від вчителів-предметників, вони повинні не просто вміти викладати один предмет або різні предмети, а й постійно шукати взаємозв'язок між ними, інтегрувати знання з різних наукових областей, навчаючи дитину сприймати довколишній світ не фрагментарно, а цілісно. По-третє, «педагог – зразок для наслідування, спонукає дітей слідувати за ним» [17]. Основою для формування особистості на основі наслідування є довіра. Почуття довіри до вчителя, прагнення відповідати його вимогам основа діяльності вчителя.

Специфічність роботи вчителя початкових класів може бути представлена як соціально-громадська трансляція культурного і соціального досвіду людства, професійно-педагогічна передача знань, умінь і навичок, як відображення цілісної картини світу, особистісна лінія, що відбивається в прикладі педагога, що реалізується на основі наслідування йому.

Одним з напрямків дослідження культури як соціальної системи виступає функціонально-змістовний аналіз, відповідно до якого виділяють загальну, особистісну і професійну культуру.

Під загальною культурою розуміють зміст і характер світогляду людини, рівень освіти, ставлення до праці, вихованість. Загальна культура – це підсумок якісного накопичення знань, формування інтересів і переконань. Загальна культура педагога є основою його професійного зростання. У практиці педагогічної діяльності відбувається злиття професійної і загальної культури вчителя. [77].

Важливою якісною характеристикою рівня розвитку і реалізації сутнісних сил людини, його здібностей і обдарувань як учасника суспільного виробництва, активного і творчого суб'єкта історичного розвитку є культура особистості. Особистісна культура – це не володіння знанням про культуру, а цілеспрямована творча діяльність в її процесі та системі (в науці, в моралі, в спілкуванні, в мистецтві, в самовдосконаленні, у викладанні тощо) [19].

Вчений і педагог В. А. Сластьонін підкреслює, що «культура – це завжди творчість з усіма характеристиками творчого акту, вона завжди розрахована на адресата, на діалог, а «засвоєння» її є процес особистісного відкриття, створення світу культури в собі, співпереживання і співтворчості, де кожен новознайдений елемент культури перекреслює, не заперечує попередній пласт культури» [20]. В культурі особистості вчителя виявляються всі структурні елементи загальної культури: рівень культурного розвитку вчителя (особистості), способи досягнення цього рівня; педагогічна діяльність, в якій проявляється досягнутий культурний рівень.

Входження людини в соціальні відносини можливо тільки через прилучення до професійної праці за допомогою професійної культури.

Поняття «професійна культура» розглядається багатьма дослідниками як атрибутивна властивість певної професійної групи людей, що є результатом поділу праці. Вона, будучи найважливішим показником соціальної зрілості особистості, є комплексом особистісних знань, умінь і навичок, якостей, що визначають готовність до реалізації своїх сутнісних сил у конкретній галузі суспільного виробництва. Специфіка професійної культури вчителя обумовлена особливостями професійної діяльності особистості фахівця.

Л. П. Ситнік [20] визначає професійну культуру вчителя як «сукупність загальної культури особистості та професійних знань щодо основних напрямів педагогічної діяльності – теорії і методики викладання предмета, педагогіці як науці про виховання, вікової та соціальної психології, психології педагогічної праці, вікової фізіології, основам гігієни та медицини, основам етики і естетики, практичної економіки та екології, соціології та філософії – і вміння застосовувати ці знання в педагогічній практиці».

Культура як духовна цінність реалізує себе через освіченість, вихованість, розвиненість.

Х. Г. Гадамер говорить про те, що освіта як найтісніше пов'язані з поняттям «культура», позначаючи в кінцевому підсумку специфічний спосіб перетворення задатків і можливостей людини [48].

Принцип культуровідповідності сформульований А. Дистервегом дозволяє трактувати навчання в контексті культури, спрямовує процес оновлення знання на характер і цінності культури, на освоєння її досягнень і її відтворення, на прийняття соціокультурних норм і включення людини в їх подальший розвиток [18].

Взаємозв'язок освіти і культури проявляється вже на етапі початкового навчання дітей. Д. Б. Ельконін зазначав, що провідна в молодшому шкільному віці «навчальна діяльність громадська за змістом (в ній відбувається засвоєння всіх багатств культури і науки, накопичених людиною), громадські за змістом (вона є суспільно значущою і суспільно оцінюваною), громадська за формою здійснення (вона реалізується відповідно до суспільно виробленими нормами)» [26]. Н. І. Ліфінцева [27] вказує, що культурологічний підхід у розвитку професійної педагогічної освіти передбачає необхідність становлення особистості фахівця як суб'єкта інноваційної діяльності, здатного до особистісної орієнтації в сучасному світі, взаєморозумінню і продуктивному спілкуванню з представниками різних культур, що вміє орієнтуватися в культурному середовищі, брати участь в діалозі культур. О. В. Бондаревська культурологічним називає освіту, звернене до людини і орієнтоване на культуру і особистісні смисли [3].

Розглядаючи взаємозв'язок культури і освіти можна визначити два рівня її прояву: громадський і індивідуальний. На громадському рівні педагогічний процес розглядається як трансляція загальнокультурного досвіду людства новому поколінню. На індивідуальному рівні вчителю відводиться роль посередника між культурою в широкому сенсі і учнем.

Педагогічна професія проявляється з моменту усвідомлення необхідності передачі досвіду від одного покоління до іншого, вона є

поділом розумової праці в людському суспільстві. У міру оволодіння досвідом педагогічної діяльності, педагогічними компетенціями навчання і виховання педагог стає носієм педагогічної культури.

Згідно з логікою дослідження переходимо до розгляду поняття «педагогічна культура».

Як сутнісна характеристика середовища освітніх установ, укладу життя, особливостей педагогічної системи, як процес її руху до нового якісного стану педагогічна культура розглядається в роботах Г. В. Звездунових [17], Е. Ю. Захарченко [19].

У номерах з індивідуальним-особистісному плані педагогічна культура трактується як прояв сутнісних властивостей особистості, професійної діяльності і спілкування вчителя А. В. Барабанщикова [3], Т. Ф Білоусової [4], Т. В. Іванової [8]. Узагальнюючи дослідження вчених важливо відзначити, що структура педагогічної культури може бути представлена наступним комплексом, що включає особистісні якості педагога, культуру професійної поведінки, професійні компетенції, розвиток творчого мислення і досвід професійно-творчої діяльності.

А. В. Барабанщиків, вважаючи педагогічну культуру важливою частиною загальної культури особистості педагога, розуміє її як синтез психолого-педагогічних переконань і майстерності, загального розвитку і професійно-педагогічних якостей, педагогічної етики і системи багатогранних відносин, стилю діяльності та поведінки. На думку автора «саме за допомогою неї висловлюється ставлення викладача до своєї діяльності. Розуміння її суті, своєї ролі і свого місця в педагогічному процесі, характер спеціальної підготовки, стиль повсякденної педагогічної та науково-дослідницької діяльності, спілкування, поведінки, ставлення до самовдосконалення і т.п. » [13].

Розширення культурного аспекту в концепції освіти наповнює новими смислами педагогічну діяльність. Вхідження загальної культури в сферу педагогічної діяльності, особливий образ думок вчителя, що виражається в

специфічному поведінці у вигляді діяльності, трансформується в феномен професійно-педагогічної культури.

У дослідженні І. Ф. Ісаєва [26] професійно-педагогічна культура виступає «частиною педагогічної культури як суспільного явища». Дослідник визначивши різницю в категоріях «педагогічна» і «професійна» зазначає, що виховно-освітньою функцією займаються люди як на професійному, так і непрофесійному рівнях. Носіями професійно-педагогічної культури є люди, покликані здійснювати педагогічну працю.

Процес формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя розуміється як зростання, становлення і розвиток в педагогічній діяльності, особистісних якостей і здібностей, як активне якісне перетворення особистістю вчителя свого внутрішнього світу, що приводить до творчої самореалізації особистості в професії [19].

Учитель, організовуючи певним чином педагогічну діяльність, транслює соціальний досвід людства вихованцям через фільтр власної культурної інтерпретації в міру того, що і як він засвоїв сам з цього досвіду. Виховати особистість, що саморозвивається, в ході прилучення її до культури може тільки учитель, який керується у педагогічній діяльності високими цілями культури і адекватно вміє відбирати інноваційні способи взаємодії з учнями. Звідси очевидний взаємозв'язок загальної та професійної культури вчителя: педагогічна культура базується на загальній культурі і з урахуванням специфіки його діяльності є частиною загальнолюдської культури, що інтегрує історико-педагогічний досвід і регулює педагогічну взаємодію.

І. Ф. Ісаєв [7], обґрунтувавши цілісну динамічну структуру професійно-педагогічної культури як систему індивідуально-професійно якостей, провідних компонентів і функцій, як інтегративної якості особистості педагога-професіонала, і як умова і передумову ефективної педагогічної діяльності, розкрив специфіку конкретних видів професійно-педагогічної культури, які характеризують педагогічну діяльність.

Методична культура, як вид професійно-педагогічної культури, відноситься до навчального функціонального компоненту педагогічної діяльності, який також включає дидактичну і технологічну культури. І.Ф.Ісаєв [7] визначає основним напрямом реалізації методичної культури, як виду професійно-педагогічної культури, навчальну функцію педагогічної культури, яка реалізується в діяльності викладача, спрямованої на оволодіння певною системою знань, умінь, навичок, соціальним досвідом, на розвиток інтелекту і здібностей. Основу методичної культури автор визначає як готовність до вирішення проблем «знати», «вміти», «встигати», «оцінювати», також до визначення більш конкретних питань: «чому вчити?», «як учить?», «кому і кого вчити?». Однак в сучасних умовах методична культура виступає, як здатність засвоювати інноваційні аспекти педагогічного досвіду і виробляти власне інноваційне бачення педагогічних проблем на основі формування компетенцій, що представляють собою систему універсальних знань, умінь і навичок, досвідом їх застосування та особистого інтересу в їх розвитку.

Поняття «педагогічна культура», є базовим компонентом для феномена професійної компетентності, на думку Є. В. Бондаревської, і сприяє формуванню фахівця високої культури, а не «ремісника в освіті» [3]. А. А. Майєр [33] під професійною компетентністю також розуміє базис професійно-педагогічної культури, який є критерієм виміру рівня професійної підготовки та якісного показника професійного становлення педагога. Для нашого дослідження ці положення важливі і є основними і визначальними у формуванні методичної культури вчителя початкових класів.

«Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто при наявності ціннісно-сміслового ставлення глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності» [1]. Таким способом компетентність формує образ майбутнього

педагога, закладаючи потенціал саморозвитку, самоорганізації, самореалізації.

Як приватна система, будь-який вид професійно-педагогічної культури, в тому числі і методична культура, має свої компоненти: аксіологічний, утворений цінностями-цілями, цінностями-засобами, цінностями-відносинами, цінностями-якостями, цінностями-знаннями; технологічний компонент, що містить способи вирішення відповідних завдань; особистісний компонент, що розкриває творчу природу педагогічної діяльності. (Б. С. Братусь [3], С. Д. Смирнов [64], І.Ф.Ісаєв [12], М. Н. Скаткін [69], Д. В. Чернілевський [79]).

Методична культура оцінюється за наступними критеріями – ціннісне ставлення, технологічна активність, творча активність, педагогічне мислення, професійно педагогічна самовдосконалення вчителя і реалізується відповідно рівням – адаптивному, репродуктивному, евристичному, креативному [16].

Таким чином, місце феномена «методична культура» в системі категоріальних відносин може бути представлено у вигляді рис.1.1.

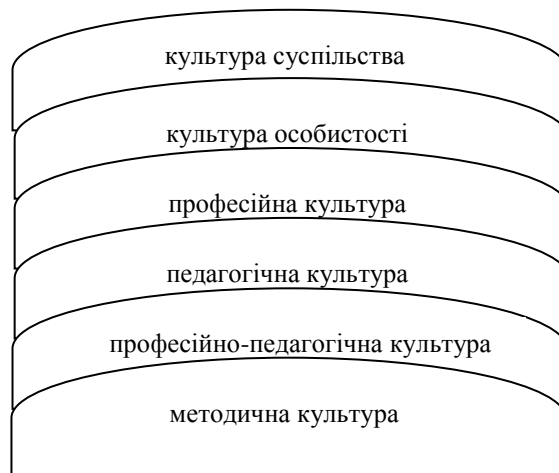

Рис. 1.1 Методична культура вчителя в системі культури особистості і суспільства

А. П. Карачевцева визначає методичну культуру як діалектичну єдність загального, особливого і одиничного, де загальне є культура особистості, що інтегрує в собі загальнолюдські цінності, соціальні норми, відносини і способи діяльності. Як особливого вона несе в собі своєрідність професії, а в

якості одиничного – методична культура є індивідуально своєрідний спосіб створення навчальної ситуації учителем в процесі навчальної комунікації з учнем [48].

Н. Н. Шумілова представляє методичну культуру важливим етапом у формуванні методичної майстерності вчителя і визначає як синтез наступних рівнів:

1. знання про всі компоненти процесу навчання: мета, засіб, об'єкт, метод тощо, і про себе як вчителя;
2. досвід здійснення прийомів професійної діяльності (репродукція культури);
3. творчість як перетворення і перенесення прийомів навчання (продукція нового в навчанні);
4. досвід емоційного ставлення до професійної діяльності звернений на систему цінностей особистості [18].

Методичну культуру як здатність будувати свою діяльність виходячи з знань психодидактики, педагогіки, а також як вміння організовувати діяльність учнів представляє Н. Ф. Нікуліна [51].

А. Л. Зубков визначає методичну культуру як інтегрований показник ефективності праці вчителя, який може проявлятися як вища форма активності і творчої самостійності, як стимул і умова вдосконалення навчального процесу, як передумова для виникнення нових методичних ідей і шляхів їх вирішення. Методична культура вчителя виступає як суб'єктний аспект його професійної діяльності, як здатність заломлювати узагальнений методичний досвід у своїй діяльності [83, с.11].

В. В. Малєєв [35] характеризує методичну культуру – інтегративну якість, що характеризує здатність до вирішення професійних завдань, самовдосконалення і рефлексії, конструювання продуктивних відносин з учнями, засноване на індивідуально-особистісних (когнітивних, емоційних, поведінкових) особливості і властивості особистості.

Методична культура як інтегративну якість особистості і як діяльнісний прояв професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів розглядається в роботах А. П. Карачевцева [48], І. Н. Артем'євої [2].

І. Н. Артем'єва розкриваючи питання про співвідношення понять «педагогічна культура» і «методична культура» виділяє дві позиції. Перша позиція розглядає поняття як автономні, підкреслюючи їх взаємозв'язок і взаємозалежність, друга – характеризує поняття як єдину систему, кожен елемент якої, будучи самостійним, має точки дотику. Педагогічна культура, як інтегральна характеристика професійної та загальної культури, забезпечує загальну для професії педагога платформу, а методична культура, будучи інтегральною якістю особистості, сприяє наближенню до конкретної спеціальності. Їх «злиття» формує професійно-педагогічну підготовку фахівця.

Розглянувши подані підходи і сучасні тенденції освіти, ми вважаємо, що методична культура вчителя є базовою основою в педагогічному професіоналізмі. З огляду на позиції інноваційної освіти, яка висуває підвищені вимоги до професійної компетентності вчителя, необхідний перехід на новий рівень професійного мислення, що виражається в трансформації традиційної методичної культури в інноваційну методичну культуру.

У нашому розумінні інноваційну методичну культуру вчителя початкових класів можна характеризувати як інтегративну якість особистості вчителя, представлене сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій і оптимальним поєднанням володіння традиційними і інноваційними технологіями в багатопредметному середовищі початкової школи, застосовуваними на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень якості професійно-новаторської діяльності педагога.

Структурно можна уявити інноваційну методичну культуру як поєднання компетентнісних наступних компонентів: мотиваційно-ціннісного,

когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого та рефлексивного (додаток Б).

Необхідно відзначити, що в рамках інноваційної методичної культури можна виділити певні професійні компетенції, які характеризують кожен з перерахованих компонентів.

У тлумачному словнику української мови визначення «компетенції» позначено як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний» [59], в словнику під редакцією А. М. Прохорова «компетенція» трактується як «знання і досвід в тій чи іншій області» [58].

Формуванню різних компетенцій вчителя присвячені роботи наступних дослідників: А. В. Хуторського [81] – ціннісно-сміслові, загальнокультурні, комунікативні, інформативні компетенції; І. А. Зимової [19] – компетенції, що відносяться до діяльності людини: компетенції пізнавальної діяльності, постановка і рішення пізнавальних завдань, нестандартні рішення, проблемні ситуації – їх створення і дозволу, продуктивне і репродуктивне пізнання, дослідження і інтелектуальна діяльність; А. М. Мітяєва [40] – навчально-дослідна компетенція, як спосіб особистої самореалізації і певний підсумок саморозвитку індивіда; форма прояву здатності і індивідуального стилю навчальної діяльності, Е.Ф. Зеєр, Е. Е. Симанюк [75]; пізнавальні та методичні компетенції В. Н. Введенський [4] та ін.

У роботі С. І. Абакумова [1,] знаходимо таке визначення компетенції: «заданий зміст компетентності, який необхідно освоїти, щоб бути компетентним». Компетентність представляється як "актуальний, що формує особистісну якість як ґрунтується на знаннях, інтелектуально і особистісно-обумовлена соціально-професійна характеристика людини, його особистісне якість» [78]. Отже, компетентність, будучи сукупністю якостей особистості, передбачає володіння необхідним комплексом компетенцій, особистісне ставлення до компетенції і досвід діяльності відповідний компетентнісній сфері.

Професійна компетентність розглядається як рівень професійної освіти, досвід і індивідуальні здібності людини, мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творче та відповідальне ставлення до справи» [51], [36], [16], [38].

Для нашого дослідження важливо дослідження Н.В. Колпакової [27], яка представляє структуру професійної компетентності вчителя початкових класів на основі ієрархії компетентностей: ключової, базової та спеціальної (додаток В).

Очевидним є взаємозв'язок трьох видів компетентностей. Спеціальні компетентності, реалізуючи в професійній діяльності систему базових і ключових компетенцій, на них же і ґрунтуються.

Виділений нами мотиваційний (А. Н. Леонтьєв [25], С. Л. Рубінштейн [78], В. Н. Мясичев [45] тощо) і ціннісний компоненти (В. А. Сластьонін [80], Е. Н. Шиянов [84], Е. В. Бондаревська [3], В. В. Серіков [79] та ін.) виступають як системоутворюючі в підготовці вчителя, і виражають усвідомлене спонукання до оволодіння і розвитку методичного аспекту педагогічної діяльності.

Якість виконання педагогічної діяльності та її результати залежать від рівня розвитку потреб вчителів початкових класів, їх мотивації, що впливають на активність особистості і визначають вибір засобів, прийомів і методів досягнення освітніх цілей.

У навчанні педагога, основним завданням є навчити вчителя правильному вибору цілей, змісту, методів, організаційних форм навчання тощо, однак важливо розвивати мотиви і потреби в отриманні знань, з інноваційною інтерпретацією. У ситуації, коли вибудована система дидактичних засобів навчання не орієнтована на мотивацію, на глибинне розуміння і освоєння професійно-значущих компетенцій, не забезпечується розвиток інноваційного мислення, готовності до творчого вирішення педагогічних завдань. Стимулювання і розвиток мотиваційної і ціннісної

сфер вчителів початкових класів виступає як фактор, динамічного розвитку інноваційної методичної культури вчителя.

Мотиваційна сфера вчителя початкових класів характеризується наявністю специфічної системи регульованих мотивів, ієрархічно організованою, з виділенням домінуючих і підлеглих мотивів (Т. Б. Руденко [60], А. К. Маркова [38] та ін.). Найбільш значимими є пізнавальні, особистісні мотиви і мотиви професійно-творчих досягнень.

Потреба в самореалізації, самоствердженні, любов до своєї «справи», прагнення до суспільного визнання є потужним мотиватором будь-якої, тим більше інноваційної діяльності.

Наступним компонентом нами визначено когнітивний компонент (від лат. - *cognitio* - знання, пізнання). Відповідно до теорії когнітивної теорії особистості (Дж. Келлі [50]), кожна людина творить має різну складність і зміст системи пізнавальних «персональних конструктів», через призму яких він оцінює зовнішній світ, інших людей і себе. Інформованість, кількість і якість знань являє собою систему компетенцій і визначає поведінку людини.

Когнітивний компонент визначає ступінь теоретичної готовності майбутнього вчителя, представляється нам як синтез професійно - методичних компетенцій відповідних ієрархічній системі напрямків: 1) методологічний напрям; 2) психолого-педагогічне спрямування; 3) приватно-предметний напрям.

Когнітивні особливості засвоєння знань методологічного спрямування виражаються в отриманні інформації, яка укладається в наукову картину світу, парадигму, систему понять, з якої згодом витягується власна (особистісна) додаткова інформація.

Методологічна спрямованість когнітивного компонента інноваційної методичної культури виражається в здатності вчителя реалізувати комплексний підхід до проєктування і впровадження інновацій в початковій школі. Для цього вони повинні: знати основні тенденції розвитку сучасної освіти; володіти засобами оцінки ситуації, освітнього середовища і

проектування необхідних інновацій; вміти виділяти і аналізувати психолого-педагогічні чинники та умови, що перешкоджають інноваціям, створювати сприятливий для їх впровадження соціально-психологічний клімат; володіти методологією побудови освітніх технологій, що забезпечують адекватне співвідношення змісту, засобів, методів і організаційних форм навчання; володіти сучасними методами діагностики рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та особистісної сфер учня, а також оцінювати новоутворення в цих сферах, що виникають в процесі навчання і виховання, зокрема з використанням інноваційних технологій; знати особливості роботи з психолого-педагогічного супроводу навчального процесу в початковій школі. Сюди входять знання і вміння організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. Учитель опановує креативними навичками продуктивної діяльності: добуванням знань безпосередньо з реальності, володінням прийомами дій в нестандартних ситуаціях, евристичними методами вирішення педагогічних проблем.

Розвиток особистості як певної когнітивної парадигми, що формується на базі існуючих культурних освітніх парадигм, при якій світогляд і поведінку визначається характером сприйняття, розуміння і засвоєнням отриманої професійно-педагогічної інформації.

Криза особистості, або навпаки стрибок, піднесення означає точку біфуркації, коли особистість учителя початкових класів радикально змінює свої погляди, приходять до нової парадигми. Нова наукова парадигма дозволяє здійснювати інноваційний підхід до методично правильного висунення цілей і завдань, визначення змістовної сторони курсу, що викладається, розробці нової ефективної системи використання форм, засобів, методів, засобів і організації навчального процесу, в цілому реалізуючи психолого-педагогічну спрямованість когнітивної компетентності інноваційної методичної культури вчителя.

Опора на когнітивно-синергетичне розуміння початкової освіти дозволить реалізувати концепцію самоорганізується особистості побудова навчального процесу з урахуванням формування якостей особистості молодшого школярів, що дозволяють самостійно «відкривати» для себе нові знання, таким чином «привласнюючи» їх. Знання стають особистісної категорією учнів за допомогою реалізації приватно-предметного напрямку когнітивного компонента інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

Третій компонент інноваційної методичної культури - операційно-діяльнісний. Е.А. Маркушевський [39] вказує, що «сутність його виражається в досвіді практичного застосування тих знань, які були представлені в системі умінь, навичок професійної діяльності, психологічних прийомів», що забезпечують реалізацію традиційних форм роботи з учнями і вироблення нових форм педагогічної взаємодії вчителя і учня, практичних навичок і умінь в конкретній професійній діяльності».

Компетенції, що входять до складу операційно-діялісного компонента інноваційної методичної культури, в нашому дослідженні припускають освоєння сучасних, перш за все активних форм навчання і методів навчання з використанням новітніх технічних засобів. Компетенції, що забезпечують практичне оволодіння прийомами проблемного навчання; навчальними, діловими і організаційно-діялісними іграми; тренінгами окремих навичок, умінь і здібностей; дискусійними методами; методами проектів та кейсів; систематичним прогнозами ходу навчальної діяльності молодших школярів та ін. Володіння інформаційними компетенціями є необхідною умовою для реалізації операційно-діялісного компонента і передбачає, що за допомогою реальних об'єктів (телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір) та інформаційних технологій (аудіо- відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет), формуються вміння самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її. Дані компетенції

забезпечують навички діяльності учня по відношенню до інформації, що міститься в навчальних предметах і освітніх областях, а також в навколишньому світі.

Операційний блок в нашому дослідженні представлений ефективними компетенціями, вміннями, апробованими діями, освоєними особистістю. В якості найбільш загальних можуть виступати, наприклад, вміння мислити і діяти, піддавати факти теоретичному аналізу, вміння вирішувати завдання.

О. Цветухіна вказує, що «в освітніх системах діяльність необхідно розглядати як творчість» [77].

У сучасній культурології творчість розглядається багатьма дослідниками як інтегративного, системоутворюючого компонента культури. Н.А. Бердяєв вважав, що культура співвідноситься з творчим актом за допомогою прояви геніальної природи людини [19]. Таким чином, творчість є реалізація свого суб'єктивного «Я», відповідно, в методичній діяльності створення свого індивідуально - творчого стилю роботи, який проявляється у вдосконаленні особистої культури вчителя і становленні культури учня.

«Передумовою творчості, - пише І.П. Смирнов, - є постійне накопичення знань і досвіду, професійних умінь і навичок людей, яке неминуче призводить до нових якісних результатів в практичній діяльності. Таким чином, творча діяльність, представляючи новий процес праці, має своєю основою минулий досвід, тобто репродуктивний за своїм змістом, праця» [21].

Педагогічна творчість важлива складова педагогічної діяльності вчителя. В умовах інноваційності воно набуває особливого значення, тому що дозволяє бачити нові матеріальні і духовні цінності на основі розкриття і вирішення протиріч за допомогою діагностичного аналізу, інноваційних педагогічних знахідок, здогадок, відкриттів, справжнього новаторства, яке дозволяє оптимізувати систему навчання. Педагогічна творчість дозволяє «спрогнозувати розвиток різних педагогічних ситуацій, а також сконструювати і реалізувати нову систему педагогічного процесу» [22].

Педагогічна творчість є базовою складовою для формування індивідуально-творчого стилю, який реалізується в створенні власних смислів інноваційної педагогічної діяльності вчителя початкових класів.

Під індивідуально-творчим стилем професійної діяльності, згідно В.В. Серікова [77], розуміється «сукупність індивідуально-особистісних параметрів, своєрідна композиція педагогічних поглядів, почуттів, установок, індивідуально-творчий підхід до вирішення педагогічних завдань, вибору і реалізації педагогічної технології».

Індивідуально-творча реалізація вчителя початкових класів передбачає усвідомлення вчителем себе як конкретної творчої індивідуальності, що впливає на процес формування у молодшого школяра навчальних компетенцій, морально-етичних якостей, пізнавальних процесів, здібностей, а також визначення своїх професійно-особистісних спрямованостей, які потребують подальшого вдосконалення і коригування з метою актуалізації пошуку нових смислів власне-педагогічної діяльності.

Важливість індивідуально-творчого розвитку вчителів початкових класів зумовлена особистісно-неповторним характером засвоєння культури, професійного досвіду, досвіду творчої діяльності. У сучасній науці процес засвоєння особистістю соціального досвіду представляється як безперервна зміна актів перебудови, реконструкції минулого досвіду особистості, пошуку сенсу інформації, що повідомляється [39], [47], [59].

Індивідуально-творчий розвиток передбачає не запам'ятовування і механічне відтворення інформації, в творче перетворення її, розсуд в ній іншого сенсу, знаходження оригінальної інтерпретації, формування особистісного ставлення до неї, оцінку важливості та ефективності ідей, теорій, методичних рекомендацій, здатність вчителя вести діалог з автором, дискутувати з ним. Творчий особистісний характер засвоєння проявляється і в тому, що кожен засіб навчання і виховання, з яким знайомлять студента, в процесі теоретичних занять або при підготовці до уроків приміряється їм «на

себе», випробовується на ефективність в особистому досвіді, тобто особистісно «присвоюється» [87].

Індивідуально-творчий компонент інноваційної методичної культури в нашому дослідженні представлений як потреба в творчому самовираженні, в особистій самореалізації в рішенні педагогічних ситуацій навчального процесу. Даний компонент інноваційної методичної культури вчителя передбачає наявність компетенції особистісного самовдосконалення, які спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. Реальним об'єктом в сфері даних компетенцій виступає сам учень. Він опановує способи діяльності у власних інтересах і можливостях, що виражаються в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні психологічної грамотності, культури мислення і поведінки. До даних компетенцій відносяться правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, статева грамотність, внутрішня екологічна культура. Сюди ж входить комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особистості.

О.В. Бережнова констатує, що гуманістична педагогіка надає сучасній освіті ціннісно - смисловий контекст і для фахівця дуже важливо навчитися рефлексувати свою діяльність, знаходити її сенс, а також сенс власного існування, що дозволяє перетворити свій внутрішній світ і знайти неповторну індивідуальність [2]. О.Н. Ходусов підкреслює, що «тільки людина, що володіє культурою, здатний осмислити свої дії, поведінку, критично оцінити їх, побудувати ієрархію цілей і засобів їх досягнення. І свідомо втілювати їх в життя. Тільки людина культурна здатна до рефлексії» [82].

Під рефлексією розуміють процес самопізнання і самоаналізу своєї діяльності і відносин як би з боку, очима інших людей. Інтенсивність процесу саморозвитку особистості і її якісні особливості багато в чому залежать від уміння людини правильно оцінити свої потреби, інтереси в тій чи іншій ситуації, свої можливості.

Поняття рефлексії виникло у філософії і означало процес роздуми індивіда про те, що відбувається в його власній свідомості. Рефлексія – не просто знання або розуміння суб'єктом самого себе, а й з'ясування того, як інші знають і розуміють «рефлексуючого», його особистісні особливості, емоційні реакції когнітивні (пов'язані з пізнанням) уявлення [81].

Згідно В.А. Лефевру [51], людина може встати не тільки в позицію спостерігача по відношенню до своїх дій і думок, а й позицію дослідника і спостерігача по відношенню до інших людей, їх дій і думок; рефлексія може бути різнорівневою.

Він виділяє в рефлексії модель «образ суб'єкта» (суб'єкт бачить самого себе) і модель «образ себе у образі себе» (суб'єкт бачить себе бачить себе). «Рефлексивного систему» В.А. Лефевр уподібнював системі дзеркал, багаторазово відображають один одного, як для взаємодіють один з одним людей, так і для однієї людини [51].

Рефлексія спонукає самостійно творити, експериментувати, прогнозувати шлях саморозвитку, дозволяє особистості регулювати власну активність, управляти пізнавальною і практичною діяльністю.

Рефлексивний компонент інноваційної методичної культури представлений розумінням рефлексії, як процесу осмислення вчителем основ своєї діяльності, в ході якого здійснюється оцінка і переоцінка своїх власних здібностей, планування і коригування дій, формування культурних установок.

Склад компетенцій входять в рефлексивний компонент інноваційної методичної культури представлений таким списком:

- бачити в педагогічній ситуації проблему і оформити її у вигляді педагогічних завдань;
- при постановці педагогічного завдання орієнтуватися на учня як на суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, що має власні мотиви і цілі;
- здатність зробити предметом аналізу кожний свій педагогічний крок;
- конкретизувати і структурувати проблему;

- розсунути горизонти практики і побачити нові проблеми, які з попереднього досвіду;
- знайти шляхи вирішення завдання;
- тактично мислити, тобто конкретизувати педагогічні завдання в поетапні й оперативні, приймати оптимальне рішення в умовах невизначеності, гнучко перебудовуватися в міру зміни ситуації;
- «версійно» мислити, тобто мислити припущеннями гіпотезами, версіями;
- здатність працювати в системі «паралельних цілей», створювати «поле можливостей» для педагогічного маневру;
- вміння в ситуації дефіциту часу приймати гідне рішення для виходу з важких педагогічних ситуацій;
- аналізувати педагогічну ситуацію в динаміці її розвитку, бачити близькі і віддалені результати;
- залучати різноманітні теорії для осмислення власного досвіду;
- аналізувати і акумулювати в своєму досвіді кращі зразки педагогічної практики;
- комбінувати елементи теорії і практики, щоб отримати ціле, що володіє новизною знання;
- об'єктивно і неупереджено оцінювати педагогічні факти і явища;
- вміння доказово, аргументовано, ясно і дохідливо викладати свою точку зору.

Представлене розуміння інноваційної методичної культури вчителя початкових класів засноване на тому, що сучасне суспільство гостро потребує компетентних людей, здатних проявляти високу адаптивність і готових до вирішення нових завдань і адекватному сприйняттю прогресивних нововведень, зацікавлених у підвищенні ефективності діяльності, які планують майбутнє і готових брати на себе відповідальність. Рівень професіоналізму вчителя початкових класів у сучасних умовах визначається загальною, професійною та педагогічною культурою, знаннями

методики і технологій, а також рівнем сформованості методичної культури, як компонента професійної майстерності, яка виражається в оптимальній організації педагогічного процесу в школі та досягнення високої якості навчання, розвитку та виховання молодшого школяра (додаток Д).

Слід зазначити, що оволодіння учителем інноваційною методичною культурою не означає відмову від основ традиційної методичної культури, а виражається в її переході на якісно новий рівень, що характеризується зміною професійної свідомості, збереженням динамічного єдності традиційного, сучасного і нового.

1.3. Модель формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у закладах вищої освіти

Одним з оптимальних і економічних способів фіксації наукового знання є моделювання – дослідження будь-яких явищ, процесів шляхом побудови і вивчення їх моделей.

Етимологічне поняття «модель» походить від латинського «modus», «modulus», що перекладається як «міра», «образ», «спосіб».

Поняття моделі, моделювання спочатку виникло в природних науках. Питаннями моделювання в філософії присвячені роботи В. В. Давидова [5], І. В. Новіка [52], В. А. Штофа [81] та ін.

Визначення моделі, за В. А. Штофи, містить чотири ознаки:

1. модель - подумки представлена чи матеріально реалізована система;
2. модель відображає об'єкт дослідження;
3. модель здатна заміщати об'єкт;
4. вивчення моделі дає нову інформацію про об'єкт [81].

У методології науки модель виступає як аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної реальності, яка служить для зберігання і розширення знань про оригінал, його властивості та структуру, для перетворення і управління ним [36]. В. Н. Іванов посиляючись

на словник інноваційних термінів, вказує, що модель, це теоретична побудова, що має певне відношення до реальності, яку можна незалежно обговорювати і аналізувати [62]. На думку С. Д. Смирнова, модель, будучи аналогом об'єкта «повинна відображати ознаки, факти, зв'язку, відносини в певній галузі знань у вигляді простої і наочної форми, зручній та доступній для аналізу висновків».

З наведених вище визначень випливає, що модель: по-перше, не будучи копією і дублікатом об'єкта, повинна заміщувати їх таким чином, щоб її вивчення дозволяло отримати нову інформацію про них; по-друге, вона повинна відображати провідні ознаки, факти, зв'язки і відносини об'єкта. Таким чином, ми розуміємо модель як якийсь інший об'єкт, дослідження якого служить засобом отримання знання про об'єкт - оригіналі. Крім цього наше розуміння співзвучно думку В. П. Кузовльова про те, що модель фахівця - це не стільки відображення окремих сторін і якостей фахівця, які можуть бути встановлені емпірично, скільки той еталон, до досягнення якого необхідно прагнути в процесі практичної діяльності вузівського колективу викладачів [46].

Сутність моделювання як методу науки полягає в тому, що досліджуваний об'єкт заміщається більш простим за структурою і доступним вивченню об'єктом, еквівалентним оригіналу. При цьому вивчення моделі дає нову інформацію про оригінал. Модель є не тільки засобом отримання нових знань про об'єкт, але і засобом їх фіксації. Модель фахівця є описова характеристика, яка розкриває вимоги до фахівця як працівнику конкретної області, основні функції його діяльності, вміння, щоб забезпечити реалізацію цих функцій, а також професійно значущі особистісні якості. У педагогіці моделюються зміст і процес навчальної діяльності.

Більшість дослідників підходять до побудови моделі педагога з позиції діяльнісної теорії навчання і в основу моделі закладають педагогічні вміння (види діяльності), необхідні для вирішення професійних завдань [28]. Як підкреслює С.Д. Смирнов, «при такому розумінні модель фахівця - це аналог

його діяльності, виражений в репрезентативних характеристиках, що виділяються в дослідженні умов функціонування і існування» [65].

Модель процесу формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти носить гіпотетичний характер і є основою для реалізації навчального процесу в педагогічному закладі. В даному дослідженні модель навчально-виховного процесу являє собою відкриту педагогічну систему з наявністю безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів, які в свою чергу є умовами процесу формування інноваційної методичної культури вчителя. Оскільки моделювання полягає у виділенні суттєвого в досліджуваному об'єкті, ми відбирали головні чинники функціонування складної системи підготовки вчителів початкових класів, а саме формування у них інноваційної методичної культури, абстрагуючись від інших.

Соціальна потреба, будучи вихідним моментом в підготовці фахівців, ми розуміємо як сукупність вимог, інтересів і по-потреб соціуму до професії відповідних конкретному соціально-економічному етапу розвитку суспільства. У зв'язку з цим необхідно відзначити, що сучасна освіта характеризується визнанням освіти в якості національного пріоритету з орієнтацією на міжнародні стандарти. Важливо відзначити, що єдині стандарти освіти направляють всю систему освіти з урахуванням інноваційних змін присутніх у всій системі буття. Отже, стандарт освіти з одного боку виступає нормативною базою змісту освітньо-професійної підготовки, а з іншого є основою визначення цілей всієї педагогічної системи держави.

Розробляється модель підготовки фахівця в своїй основі містить певні концептуальні позиції та ідеї, що представляють концептуальну модель. Концепція в науковому розумінні, вважає Е. В. Бондаревська, являє собою «систему поглядів, що визначають розуміння явищ, процесів, об'єднаних визначальним задумом, провідною ідеєю» [3]. М. Л. Спіріна [66] визначає

концептуальну модель як «аналог системи, що відбиває її ведучий задум, основні принципи побудови і функціонування».

Концептуальна модель формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів у нашому дослідженні представлена на рис. Ж1 додатку Ж і складається з наступних блоків: цільового, змістовно-технологічного, процесуального і аналітико-рефлексивного.

Цільовий блок концептуальної моделі позначає мету і систему педагогічних завдань. Розробку нової технології, як правило, передують нові потреби (цілі) суспільства і особистості, наукові відкриття або результат наукових досліджень.

У найзагальнішому сенсі поняття мети в педагогіці означає очікуване, бажаний стан системи, обов'язково передбачає досягнення запланованого результату. В основі моделі готовності вчителя початкових класів в умовах інноваційності ми спиралися на цілі, визначені в «Концепції модернізації української освіти на період до 2025р». Основною метою ми ставили професійну підготовку в умовах ЗВО конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, що характеризується соціальною і професійною мобільністю, високою компетентністю, готовністю до постійного професійного зростання.

Мета реалізації змісту професійної підготовки вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти: формування інноваційної методичної культури на основі вирішення наступних завдань:

- розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення до методичної діяльності як рішення інноваційно-методичних завдань;
- оволодіння студентами додатковою спеціальною інформацією про інноваційні процеси в освіті;
- формування інноваційно-методичного мислення вчителя початкових класів;
- розвиток професійно-методичних компетенцій вчителя початкових класів;

Механізм прийняття вчителем цілей професійного становлення розкривається на основі аналізу складного мотиваційного поля, що розвивається під впливом внутрішніх і зовнішніх стимулів.

Так як нас цікавлять професійні компетенції вчителя, то їх слід розглядати в нерозривній єдності з процесом формування освітніх компетенцій молодших школярів. Під освітньою компетенцією А. В. Хуторський розуміє сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтації, знань, умінь, навичок і способів діяльності, необхідних для здійснення особистісно-значущої продуктивної діяльності. На думку автора, «компетенції для учня - це образ його майбутнього, орієнтир для освоєння», представлені таким комплексом: ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова та компетенція особистісного самовдосконалення [81].

Взаємозв'язок освітніх компетенцій учнів з професійною компетентністю вчителя виражається в необхідності останнього докласти максимальних зусиль для їх формування в навчальному процесі. Рівень розвитку педагогічних здібностей учителя, складових його професійну компетентність, безпосередньо залежить від сформованості його професійно-педагогічної культури. Інноваційна методична культура педагога є одним з видів зазначеної вище професійно-педагогічної культури. Відповідно, мета формування інноваційної методичної культури полягає в розумінні, що результатом навчальної діяльності учня повинні стати не окремі фрагментарні знання, дії, оцінки, а цілісні можливості особистості до розвитку і саморозвитку.

Процес становлення інноваційної методичної культури вчителя передбачає формування безлічі компетенцій. До них можна віднести здатність обліку освітніх можливостей молодших школярів і інтерес до їх внутрішнього світу, відкритість до прийняття інших позицій, точок зору, позитивну спрямованість на інноваційну педагогічну діяльність, впевненість в готовності до її реалізації. Важливим є вміння перевести тему уроку в

педагогічну особистісно значиме завдання, поставивши собі за мету згідно інноваційним вимогам освіти. Суттєве значення на розвиток інноваційної методичної культури вчителя надають такі компетенції: своєчасне прийняття рішення в різних педагогічних ситуаціях; встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин в інноваційному освітньому процесі; організація інформаційної основи діяльності того, хто навчається; а також компетенція у використанні сучасних інноваційних засобів і систем організації навчально-виховного процесу. Говорячи про формування та розвиток компетенцій, необхідні для інноваційної діяльності, не варто забувати про основоположні, до яких можна віднести здатність педагогічного оцінювання, предметні компетенції, компетентність в методах викладання, педагогічне орієнтування в суб'єктивних умовах діяльності (знання учнів і навчальних колективів), самостійний пошук інформації, вміння розробити освітню програму, вибрати підручники і комплекти, здатність забезпечення розуміння педагогічного завдання і способів діяльності; компетенцію в способах розумової діяльності та ін.

Для успішного розвитку перерахованих компетенцій цільовий блок розробленої моделі, перш за все, покликаний формувати освітню мотивацію фахівця. Мотивація є основа будь-якого виду діяльності, в тому числі і інноваційно-методичної. Культурні цінності, що є показниками вибору професійних цілей, життєвих стандартів і оцінок, служать внутрішнім регулятором особистісного самовизначення.

Внутрішні і зовнішні стимули незадоволеності результатами професійної діяльності створюють умови для активізації пошуку удосконалення процесу методичної роботи, який виражається в раціоналізації, оптимізації та модернізації професійно-методичної діяльності вчителя. Основою для професійної інноваційної діяльності може служити процес модифікації мотиваційних відносин, що полягає в переході етапів наслідування, імітації, моделювання, а також усвідомлення сутнісної реорганізації освітнього процесу.

Категорія «цінності» стала предметом спеціального дослідження у вітчизняній науці в 60-х роках ХХ століття (М. С. Каган [45], Г. П. Вижлецов [4], О. С. Газман [6]), в процесі актуалізації проблем людини і збільшеному інтересу до суб'єктивного фактору в цілому. Педагогічні цінності залежать від соціальних, політичних, економічних відносин сучасного суспільства і відображають виникає протиріччя на рівні суспільства і особистості, яке дозволяється педагогом, які мають особистий світогляд, ідеали, розвинену культуру і відбирає способи відтворення. В. А. Сластьонін визначає педагогічні цінності як норми, що регламентують педагогічну діяльність і виступаючі як пізнавально-діюча система, яка служить опосередкованою і сполучною ланкою між сформованим громадським світоглядом в галузі освіти і діяльністю педагога [67]. Оволодіти педагогічними цінностями значить суб'єктивувати їх. Цей процес можливий тільки в педагогічній діяльності. Педагогічні цінності нерозривно пов'язані з досягненнями освіти і розвиваються паралельно. Сучасні педагогічні цінності формуються під впливом інноваційного способу життя і засновують необхідність формування у вчителя цінності використання нововведень.

Початкова школа минулого століття, орієнтована на впровадження новаторських ідей «зверху», не могла повною мірою розвинути мотиваційну спрямованість учителів на їх використання, тому що забезпечення зовнішньої централізації створювало інструктивні втручання в методичну роботу вчителів, збільшення звітної документації та директив щодо її оформлення. Модернізація сучасної початкової освіти визначає основні пріоритети професійно-педагогічної діяльності та стимулює вчителів не тільки до використання і реалізації інноваційних технологій, методів, ідей тощо, але і до їх самостійної розробки. До недавнього часу методична культура вчителя характеризувалася оволодінням технологічної складової професійно-педагогічної діяльності, сутність якої полягала лише в передачі і закріплення інформації. Розвиток особистості учня обмежувалося тренуванням пам'яті, уваги, репродуктивних навичок. У зв'язку з цим вчителі були обмежені в

перетворенні теоретично отриманих знань в досвід власної творчої діяльності зі створення умов для саморозвитку пізнавальної активності учнів.

Впровадження ж інноваційних педагогічних технологій зажадало від викладача розвитку наступних умінь: діагностувати цілі навчання, переструктурувати навчальний матеріал з індуктивного викладу в логіку індуктивно-дедуктивного проблемного викладу цілої теми; моделювати в навчальному процесі професійну діяльність фахівця [24].

Традиційна методична робота передбачала підвищення якості професійного рівня вчителя за допомогою нарощування кількості знань про нові методики, прийоми, технології та умінь за рахунок копіювання їх в своїй діяльності. Нові цінності методичної роботи визначаються виходячи з нової мети: підготовка вчителя як суб'єкта професійної діяльності, соціального життя, суб'єкта особистісної самореалізації, самоактуалізації і самоорганізації. У зв'язку з цим, підвищення якості професійного рівня і педагогічної майстерності вчителів розглядається не тільки як процес накопичення знань. Це, перш за все, процес поглибленого проникнення в сутність нових технологій. Така переорієнтація методичної роботи визначає необхідність нової якості формованих в її процесі професійно-особистісних характеристик, професійної самоорганізації, ключових компетенцій і педагогічної творчості сучасного вчителя. Професійно-особистісні характеристики сучасного вчителя: самоосвіта, вміння реалізовувати концептуальні основи і принципи освіти в професійній діяльності, здатність замінювати або переглядати цінності, що впливають на відбір змісту освіти тощо. [19].

Зміни в професійній підготовці вчителів початкових класів обумовлені сучасними вимогами інформаційного суспільства та тенденціями інноваційного розвитку системи методичної роботи в початковій школі. Протиріччя між усталеною системою методичної роботи вчителя початкових класів сформованої в минулому і сучасному - орієнтованої на інноваційний

розвиток освітньої установи, визначаються наступними параметрами, визначеними в таблиці 31 додатку 3

Змістовно-технологічний блок ґрунтується на сукупності ідей, положень, теорій і підходів, об'єднаних в систему.

Як методологічна підстава формування інноваційної методичної культури у вчителів початкових класів в умовах інноваційної освіти в нашому дослідженні виступає сукупність наступних наукових підходів: системний, культурологічний, комплексний, діяльнісний. «Підхід - головний стратегічний напрямок, яке визначає всі компоненти системи навчання: його цілі, завдання і зміст, шляхи та способи їх досягнень, діяльність викладача і учня, технології та прийоми навчання, критерії ефективності освітнього процесу, систему контролю» [40].

Системний підхід - В. І. Байденко, Л. А. Беляєва, В. П. Беспалько, І. В. Блауберг, В. С. Гершунський, М. А. Данилов, В. В. Малінін дозволяє розкрити цілісність досліджуваної проблеми, а також виходячи з складності її компонентів, визначити механізми, які породжують цю цілісність, позначити різноманітні типи зв'язків і об'єднати їх в єдину теоретичну спільність. Системний підхід, будучи провідним науковим підставою, дозволяє досліджувати об'єкти як системи. Однак, кожна система «завжди є компонент іншої більш високого рівня системи, і сама, в свою чергу утворена з компонентів, підсистем нижчого рівня» [21]. Розробляється система формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів виступає як підсистема загальної професійної підготовки та підсистема формування професійно-педагогічної культури. У нашому дослідженні вищезазначене положення реалізується в розробці моделі професійної підготовки через доповнення змісту стандартів вищої професійної освіти.

Цілісність як характеристика системного підходу проявляється в представленій моделі в змісті розробляється моделі формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів і включає наступні

компоненти методичної культури: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісно-творчий і рефлексивний компоненти.

Комплексний підхід створює можливість розглядати зміст професійної підготовки вчителів початкових класів в контексті педагогічної та загальнокультурної підготовки фахівців за спеціальністю «Педагогіка і методика початкової освіти», і забезпечує кероване об'єднання різномірних елементів педагогічних об'єктів, процесів, діяльності тощо.

Компетентнісний підхід заснований на концепції компетенцій як основі формування в учнів здібностей вирішувати важливі практичні завдання. А.Новиков вважає що «компетентність» - це самостійно реалізована здатність до практичної діяльності, до вирішення життєвих проблем, заснована на придбаних навчаються навчальному та життєвому досвіді, його цінності і схильностях [54].

У самій загальній формі діяльнісного підходу - Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Е. В. Бондаревська, В. В. Серіков, Ф. Г. Ялалов, [268], Т. І. Краснова - означає організацію і управління цілеспрямованої навчально-виховної діяльністю учня в загальному контексті його життєдіяльності - спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду в інтересах становлення суб'єктності школяра.

Діяльнісний підхід у своїй переважній орієнтації на становленні суб'єктності вихованця як би порівнює в функціональному плані обидві сфери освіти - навчання і виховання: при реалізації діяльнісного підходу вони в рівній мірі сприяють становленню суб'єктності дитини.

Разом з тим, діяльнісний підхід, що реалізується в контексті життєдіяльності конкретного учня, що враховує його життєві плани, ціннісні орієнтації та його інші параметри суб'єктивного світу, за своєю суттю є особистісно-діялісним підходом. Тому цілком природно з метою розуміння його сутності виділяються два основних компоненти - особистісний і діялісний.

Культурологічний підхід (Н. С. Трубецької, М. М. Бахтін, Ю. М. Лотман, О. В. Єрьомкін, В. С. Біблер, П. С. Гуревич, Н.Б.Крилова, І. Нідерман, Н. Е. Щуркова, І.Ф.Ісаєв, Е. О. Орлова, Е. Б. Бабошина, Т. А. Непомняща, Р. М. Назіпов та ін.) розглядає зміст освіти як «педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою, людській культурі у всій її структурній повноті» [81]. Культурологічний підхід обумовлює розкриття змісту освіти не в поняттях «знання» і «вміння», а в поняттях «культури» «інтелектуальна культура», «моральна культура», «професійна культура» тощо переводячи, таким чином, цілі і зміст освіти від технократичного відчуженого по відношенню до людської сутності характеру в особистісний план.

Розробляється концептуальна модель змісту щодо формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів спирається на сукупність принципів. Охарактеризуємо деякі з них:

- принцип наступності в освітніх стандартах і розробляється зміст формування інноваційної методичної культури вчителя передбачає спадкоємний зв'язок змісту між базовою і варіативною частиною професійної освіти, таким чином, що розробляється зміст представленого курсу за вибором «надбудовується» над базовою професійною підготовкою вчителя;

- принцип відповідності в нашому дослідженні дозволяє виконати аналіз наступності наукових знань в описі конкретних видів професійно-педагогічної діяльності та її цілісної прояви, тому що він означає, що «будь-яка нова теорія, що претендує на більш глибоке пояснення явищ і на більш широку область застосовності, ніж традиційна, повинна включати останню як граничний випадок» [24];

- принцип успішності. Мажорний тон життя учня повинен спиратися не тільки на загальний клімат навчання, а й на власні успіхи в діяльності, в моральному поведінці. Успіх не тільки допомагає в розкритті потенціалу, закладеного на рівні актуального розвитку, але і відкриває нові можливості, тобто нову зону найближчого розвитку (Л. С. Виготський).

Окреслені методологічні підходи і принципи представляють теоретико-методологічну основу дослідження щодо формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти.

Змістовно-технологічний блок розробленої моделі представлений педагогічним модулем, що включає в себе три компоненти:

- аналіз і збагачення освітньому стандарті спеціальними дидактичними одиницями відповідно до розроблених компонентами формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів на основі базових і приватно-методичних дисциплін;

- розробка курсу за вибором, орієнтованого на формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

А. І. Шпунт вказує, що в системі професійної підготовки вчителів важливою місце займають курси за вибором з проблем методики викладання того чи іншого предмета. Курси за вибором розуміються як ефективна форма поглиблення, закріплення знань, умінь і навичок, виявлення творчих здібностей студентів [27].

Основна мета розробленого курсу за вибором по формуванню інноваційної методичної культури вчителя початкових класів визначена як формування методичної підготовки вчителя початкових класів для реалізації інноваційної діяльності та трансформація її в інноваційну методичну підготовку. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1. підвищення рівня культурологічної і предметно методичної підготовки вчителів початкових класів;
2. розширення знань студентів в області інноваційної освіти;
3. поглиблення і розширення знань студентів, необхідних для керівництва процесом формування і розвитку молодших школярів;

4. вироблення професійних компетенцій з організації з проведення навчальної та позакласної роботи з розвитку когнітивної сфери молодших школярів;

5. оволодіння навичкам проведення експериментально - дослідницької роботи.

Відповідно до поставленої мети і сформульованими завданнями визначається структура пропонованого спецкурсу, яка представлена двома частинами. У першій розглядаються теоретико-методологічні основи культурологічної, методичної та інноваційно-методичної підготовки вчителя початкових класів, у другій - безпосередньо методична та інноваційна складова професійної діяльності вчителя початкових класів в практиці роботи.

Зміст курсу за вибором було направлено на розвиток компонентів інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, які описані в параграфі 1.2. - «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів як сутнісна характеристика професійно-педагогічної діяльності» і здійснювалося поєднанням традиційних та інноваційних методів навчання.

- розроблена структура індивідуального електронного методичного портфолію, представлена в електронному вигляді, яку студентам спеціальності «Педагогіка і методика початкової освіти» необхідно змістовно збагатити, використовуючи власні інноваційні напрацювання та передовий педагогічної досвід новаторів і інноваторів.

Процесуальний блок розробленої моделі формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, являє собою систему розвитку компонентів інноваційної методичної культури, розкриває специфіку поетапного її формування з урахуванням рівневих параметрів, що відображають якісний розвиток інноваційної методичної культури вчителя.

Модель вчителя початкових класів володіє інноваційної методичної культурою і здатного до реалізації професійних завдань в умовах інноваційного простору представляється нам як зміна якості професіоналізму

вчителя від методичної грамотності до методичної майстерності. Визначаючи розвиток інноваційної методичної культури можна говорити про поетапне професійно-методичному розвитку вчителя за допомогою формування у нього:

- на навчально-репродуктивному етапі - методичної грамотності;
- на процесуально-репродуктивному етапі - методичної компетентності;
- на навчально-дослідному етапі - методичної креативності;
- на професійно-творчому етапі - методичного самовдосконалення і майстерності.

Характеризуючи дефініцію «методична грамотність», слід звернутися до значення поняття «грамотність». Г. М. Коджаспирова визначає грамотність як один з базових показників соціально-культурного розвитку виражається в певній мірі «володіння знаннями в тій чи іншій області і вміннями їх застосовувати» [31]. Педагогічну грамотність Н. А. Морєва [44] розуміє як «комплекс знань, умінь, навичок і здатності передавати іншим освоєння знання і соціальний досвід; здатність бути посередником між тими, хто створює, зберігає і збагачує соціально-культурний досвід, і тими, хто потребує освоєнні їх досягнень». Е. Г. Азімов і А. Н. Щукін визначають методичну грамотність як систему методичних знань про компонентах процесу навчання, систему методичних навичок здійснення навчальних дій [4]. Таким чином, узагальнюючи представлені підходи, можна охарактеризувати методичну грамотність як комплекс професійно необхідних конструктів, що виражаються в певному рівневому поєднанні методичних компетенцій вчителя початкових класів, що реалізуються в процесі навчання. Дані пріоритети освітньої діяльності спрямовані на формування інноваційно-методичної культури суб'єктів професійної освіти: по-перше, духовний розвиток, орієнтований на формування ціннісно-нормативної, когнітивної (раціональної) і діяльнісної (технологічної) сфер особистості; по-друге, соціальний розвиток - розвиток особистості як

суб'єкта соціальних відносин і, перш за все, оволодіння професійними компетенціями. До позитивних тенденцій розвитку інноваційної методичної культури також можна віднести:

- створення технологій навчання інноваційної діяльності;
- формування системи уявлень про інноваційні процеси;
- створення структури інноваційного середовища ЗВО;
- розробка дидактичних засобів, що забезпечують діалогічність викладача і учня в процесі інноваційної діяльності;
- розробка технологій і методик виявлення індивідуальних особливостей учнів і рівня їх готовності до участі в інноваційній діяльності.

Говорячи про методичну грамотності як про систему знань, умінь, навичок слід враховувати, що її прояв у педагогічній діяльності носить технологічний характер і проявляється в більшій мірі в методичних уміннях.

І. А. Новик і Н. К. Пещенко виділяють спеціальні методичні вміння:

1. конструктивні вміння в області відбору та композиції змісту навчальної інформації для майбутнього заняття;
2. конструктивні вміння в області проектування своєї діяльності і учнів на уроках;
3. організаторські вміння в галузі використання коштів, форм і методів педагогічного впливу для передачі навчальної інформації учням;
4. організаторські вміння в області регулювання власної діяльності учнів на уроці [56].

Розглядаючи питання в області формування дидактико-методичної компетентності Т. Б. Руденко виділяє наступні методичні вміння:

1. Постановка і рішення педагогічних завдань: орієнтація на учня як на активного співучасника навчально-виховного процесу, що має свої мотиви і цілі; вивчення педагогічної ситуації та прийняття рішень; здійснення прогнозування; володіння педагогічною технологією.
2. Вплив вчителя на учнів: виділення ключових ідей викладача предметів; формування загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок;

здійснення міжпредметних зв'язків; побудова змісту як системи пізнавальних завдань; виявлення зони найближчого розвитку школярів; умови переходу з одного рівня на інший; передбачення типових помилок і можливих труднощів у учнів.

Порівнюючи специфіку професії вчителя початкових класів з учителем наочником, провідним видом якого його професійної компетентності є методична компетентність, можна констатувати тісний зв'язок, так як специфічним проявом методичної компетентності виступає його предметна змістовність, що виявляється в методичній та предметній орієнтації фахівця.

Методична компетентність - це властивість особистості, що виражається в наявності глибоких і міцних знань і умінь в області навчального предмета і методики його викладання, взятих в єдності [76].

Г. А. Монахова під методичною компетентністю вчителя фізики розуміє систему знань, умінь і навичок і оптимальних поєднань методів оперування педагогічними об'єктами при навчанні, необхідну для професійної діяльності вчителя. Вона вважає, що методична компетентність сучасного вчителя обов'язково передбачає володіння навичками проектування педагогічних систем і, в першу чергу, володіння технологією проектування навчального процесу [43]. Е. Т. Рубцова визначає педагогічну технологію як «цілеспрямований, послідовний, строго логічний процес чіткої взаємодії компонентів педагогічної системи, що гарантує результат. Її складовими ланками є: виявлення всіх обставин проведення навчального заняття, аналіз різних варіантів заняття, вибір оптимального проектування». Розглядаючи «проектування» нею виділені три стадії: на першій стадії визначаються особливості даної дидактичної середовища, на другій - аналізуються, потім синтезуються альтернативні дії викладача, на третій стадії відбувається застосування проекту. Розроблена схема дій являє собою наступні етапи: узгодження завдання, визначення цілей загальної системи, визначення обмежень, опис докладних цілей, обґрунтування вирішальних моментів, вибір правил дії, визначення найбільш істотних особливостей

системи, складання переліку тем, кожна з яких враховує час, обсяг змісту, методи роботи студентів і викладача, очікуваний ефект, спосіб контролю досягнень, обладнання та матеріальні умови, визначення формальних вимог. [46]

Т. Б. Руденко під дидактико - методичної компетентністю вчителя початкових класів розуміє систему знань, умінь, навичок і оптимальних поєднань методів оперування з педагогічними об'єктами, необхідну для професійної діяльності вчителя і дозволяє виділити дану компетентність як приватний вид професійної компетентності, яка органічно входить в неї [75].

Методична компетентність визначає вирішення проблеми вибору вчителем видів і прийомів роботи на уроці, вибору питань і завдань для реалізації конкретних завдань уроку. Підготовка плану вимагає від учителя визначення типу уроку, постановки мети і завдань, методичного аналізу змісту і розробки конспекту уроку. Підтримка природного ходу інтелектуально-емоційного розвитку учнів за допомогою точної організації та наукового управління процесом навчання з урахуванням усіх специфічних особливостей приватних дисциплін, поступового розвитку самостійності є основа реалізації методичної компетентності.

Методична компетентність на нашу думку передбачає наявність наступних умінь і навичок:

1) специфічні аналітичні навички, що дозволяють сприймати і оцінювати педагогічну ситуацію як багатовимірну інноваційну педагогічну реальність;

2) професійно-діагностичні компетенції, що дозволяють майбутньому педагогу перетворювати навчальний предметний матеріал (математичний, природничий тощо) в діагностичний. Студенти вчаться співвідносити змістовно-предметний аспект навчання школярів з його «психологічним портретом», з тими можливими змінами дитячої психіки, які можуть спостерігатися в учнів в процесі навчання. Оволодіння діями такого типу

дозволяє студентам усвідомити розвиваючі можливості предметного змісту початкової освіти;

3) основи проектувальних дій, метою яких є створення гнучкої системи організації життєдіяльності школяра, умовно званої педагогічний простір. Механізмом прогнозування системи педагогічного простору є оволодіння студентами прийомами моделювання цілей дитячого розвитку в процесі навчання відповідно до попереднім вивченням особливостей психологічної готовності дітей до навчання.

На етапі формування методичної компетентності головним завданням навчання є концентрація професійної уваги студентів на оволодінні системою дій по психолого-педагогічному прогнозування, основи яких сформовані на етапі формування методичної грамотності.

Дослідники вважають, що методична культура формується при максимальному прояві творчості (З. Ф. Абросимова, В. В. Шаранова, І. Ф. Ісаєв та ін.).

Творчість вчителя, реалізуючись у професійній діяльності, сприяє розвитку його методичної активності і переосмислення ціннісних орієнтацій навчання, формування мотивації нового рівня при побудові навчального процесу. Креативність є прояв особливого виду творчості, а саме вищого рівня інтелектуальної активності мислення. «Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей» [36].

Розглянемо значення наступної дефініції - «методична креативність».

Термін «креативність» з'явився в англо-американській психології в 60-і роки ХХ століття і став позначати здатність, що відображає глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. Здібності інтелекту, що характеризують креативну особистість, можна уявити наступним чином: кількість ідей, що виникають в одиницю часу - швидкість думки; здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу - гнучкість думки; здатність виробляти ідеї, що відрізняються від

загальноприйнятих - оригінальність, чутливість до проблем навколишнього світу - допитливість, логічна незалежність реакції від стимулу - здатність до розробки гіпотези, фантастичність - повна відірваність відповіді від реальності при наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією. Перераховані здібності об'єднуються під загальною назвою «дивергентне мислення», що виявляється, коли проблема або завдання не може бути вирішена традиційним способом (на відміну від «конвергентного» мислення, що орієнтується на відоме або «відповідне рішення проблеми») [70].

За Е. Торренс [74], креативність проявляється: коли існує дефіцит знань; в процесі включення нової інформації в нові структури і зв'язки; в процесі ідентифікації недостатньої інформації; в процесі пошуку нових рішень; при їх перевірці; в процесі повідомлення результатів. Д. Л. Джонсон [8] стверджує що креативність проявляється в поведінці, доступному для спостереження, як продуктивний акт несподіваний, з позитивною опорою виконавця на самого себе і, досконалий діячем спонтанно, однак при наявності певної обстановки соціальної взаємодії. Часто креативність розглядається в протилежність конформності, буденності, що характеризується використанням нестандартних підходів відрізняються від загальноприйнятих. В. Д. Хофман [72] характеризує креативність як силу розуму людини, що дозволяє створити новий зміст за допомогою зміни і створення нових зв'язків. Е. Шварц [78] визначав креативність як здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку проходження ідей в процесі мислення. Йоаш Ханс [79] вказує факт прояву креативності в дії і одночасно дає їй характеристику дії. Незважаючи на різні точки зору, практично у всіх визначеннях креативність зв'язується з винаходом чогось нового (для особистості або суспільства).

Креативність у вітчизняній психології розуміється як міра творчого потенціалу особистості, тобто, як її властивість проявляти соціально значиму творчу активність. Творчість при цьому носить процесуально-результативний, а «креативність» - суб'єктивно-обумовлений характер. (І.

Бескова, С. І. Гришунін, Є. І. Ігнат'єва, В. М. Котельникова, Е. В. Япринцева, Ф. Т. Михайлов, Л. Г. Пузеп, С. І. Федорова, В. А. Фріцюк, Ю. Н. Халілуліна, Е. Е. Шабалкін, К. Г. Єрдінеєва).

У дослідженні Е. Е. Щербакової «Педагогічна креативність як фактор професійного розвитку студентів» креативність, визначена як інтегральна якість, що виявляється в інтелектуальній та соціальній сферах. Автор визначає інтелектуальну, яка виявляється в зв'язку з відкриттям нового, суб'єктивного, і педагогічну креативність характеризується готовністю особистості, яка дозволяє змінити педагогічну ситуацію так, що педагог і студент можуть ефективно взаємодіяти в спільну діяльність [68].

Рівень «методичної креативності вчителя початкових класів» може бути розкритий з урахуванням думки А. Л. Зубкова характеризує методичне мислення як мислення «забезпечує вміння викладача застосовувати наявні знання для реалізації цілей виховання і навчання відповідно до методичної теорії і конкретними умовами навчання». Дослідник вказує, що рівень розвитку методичного та творчого мислення, проявляється в способах постановки і вирішення педагогічних завдань стратегічного, тактичного і оперативного плану [12]. Здатність до критичного аналізу інновацій, використання порівняльного аналізу новаторського і традиційно - особистого методичного досвіду, створення власної новаційно - методичної системи, стилю роботи, використання методів корекції і модернізації новаторських рекомендацій в галузі викладання різних дисциплін в умовах початкової школи характеризують, на нашу думку, власне методичну креативність вчителя.

Методична творчість як етап формування методичної культури забезпечує підпорядкування генеральної ідеї методологічного рівня, яка пов'язує зміст усіх дисциплін, за допомогою обліку теоретичної і практичної спрямованості кожної дисципліни, співвідношення між дисциплінами виду «загальне - приватне», визначення ємності змісту кожної дисципліни.

Головною метою етапу формування методичної креативності є становлення мотиваційних основ інноваційної методичної культури вчителя початкових класів. Ієрархія розвитку дій характерних для формування методичної креативності є три типи аналітичних дій: виділення концептуальних ідей і смислів, що стосуються дитячого розвитку; виділення характерних тій чи іншій концепції дитячого розвитку ознак дидактичної моделі, що дозволяє створити предметно-педагогічні умови, що реалізують концептуальні ідеї, встановлення можливостей використання тієї чи іншої розвиваючої системи, на основі співвіднесення умов даної системи і можливі рівні готовності молодших школярів до навчання, що сприяють або утруднюють дитячий розвиток в рамках тієї чи іншої концепції.

Таким чином, методична креативність є інтелектуальна активність (методичного) мислення вчителя, створює умови для реалізації методичної творчості і вирішення методичних завдань (ситуацій) на рівні інноваційно-теоретичного відкриття.

Побудова освіти в процесі професійної підготовки фахівців у ЗВО має носити креативний характер, що дозволяє учневі не тільки зміцнити свій творчий потенціал, а й виховати такі якості особистості, як самопізнання, творчий саморозвиток, а також сприяти формуванню об'єктивної самооцінки.

Розвиток творчості, сприяє формуванню майстерності, бажання до самовдосконалення. Н. Б. Харчіна [78] розглядає здатність до самовдосконалення як «важливого чинника досягнення конкретним педагогом вищого рівня своєї професійної майстерності». У слід за І. Н. Артем'євою, [4] ми розуміємо методичну майстерність як «культуротворче новоутворення», що виявляється в інтеграції засвоєних елементів методичної культури і особистісних проявів професіоналізму вчителя.

Професійна майстерність вчителя В. С. Безрукова характеризує як «властивість особистості, що купується в процесі досвіду і представляє собою вищий рівень оволодіння професійними знаннями, вміннями і елементами творчої діяльності» [2].

Сутність поняття «самовдосконалення» в трактуванні С. І. Ожегова означає «ставати кращими, досконалішими, підвищувати свої знання, майстерність і т.п.» [56]. Характеристика поняття представляється в невизначеному часу, що свідчить про безперервний, нескінченний пошук, прагнення до кращого, до повноти, тобто про постійний саморозвиток. «Професійне самовдосконалення вчителів слід розглядати в нерозривному зв'язку з самопізнанням, творчим самовизначенням, самоорганізацією і творчою самореалізацією» [15]. Дійсно, становлення професіоналізму і майстерності вчителя засноване на інноваційній готовності до професійно-педагогічної діяльності в якості новатора, що реалізується за допомогою безперервного творчого «переосмислення» власного педагогічного досвіду та реальної педагогічної дійсності, інноваційного пошуку поліпшення якості навченості контингенту і самореалізації в професії.

Основними критеріями готовності до інноваційної діяльності та їх внутрішніми протиріччями можна визначити такі положення: що спонукає критерій: з'ясування протиріч між цільовими установками дій і їх реальним смисловим змістом; базисним критерієм: уявне сприйняття і об'єктивна оцінка проблемної ситуації з метою її мотивованого пізнання; процесуальний критерій: глибоке осмислення дій за відомою нормою і їх неспроможністю.

Удосконалення авторської методичної цілісності, застосування сукупності раціональних методичних прийомів, що стимулюють інтелектуально-пізнавальні процеси учнів, оцінювання освітньо-виховного потенціалу сучасних інноваційних проектів, складання на основі накопичених знань педагогічно-методичного характеру, оригінально-авторських варіантів роботи з навчання дітей молодшого шкільного віку, розробка і генерування нової інформації, формулювання висновків, є етап самовдосконалення сформований рівень майстерності вчителя, а в цілому розвинена на високому рівні інноваційна методична культура вчителя початкових класів.

Учитель, що володіє досить високим рівнем інноваційної методичної культури, здатний професійно діяти в сучасному інноваційно - освітньому просторі, створювати нові інноваційні методичні продукти, які можуть стати основою подальшого інноваційного розвитку початкової освіти.

Аналітично-рефлексивний блок розробленої моделі передбачає проведення аналізу викладачем і самоаналізу студентом індивідуального електронного методичного портфолію, на основі порівняння первинних педагогічних напрацювань з кінцевим результатом, за допомогою накопичення інноваційного досвіду роботи і розвиненого вміння методичного самовдосконалення і майстерності.

На початковому етапі здійснено детальне обговорення зі студентами нової форми навчальної роботи - індивідуального електронного методичного портфолію, розглянуті основні процедури його створення, виявлені цілі використання портфолію, розглянуті розділи, позначені параметри оцінювання та специфіка відображення інформації. Первинна робота з електронною структурою портфолію проводилася в рамках дисципліни «Інформатика». Наступним етапом було безпосереднє знайомство зі структурою електронного методичного портфолію і відпрацювання навичок орієнтування (додатку К).

Безпосередньо третій етап полягав у виконанні завдань, самостійної роботи в процесі вивчення курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів». Заключний етап - оформлення та оцінювання портфолію. В процесі оформлення студентам надавалася повна свобода в оформленні, що сприяло розвитку комп'ютерної та інформаційно-комунікативної грамотності, інноваційної активності тощо. Аналіз портфолію проводився з урахуванням продуктивності діяльності студентів, в процесі вивчення курсу за вибором, на основі розроблених параметрів аналізу і рівнів оцінки оформленого індивідуального електронного портфолію.

Даний блок розрахований на усвідомлену переоцінку цінностей освітньої діяльності, формування мотиваційних цінностей інноваційного

навчання, самоосвіти педагогів, їх творчої самореалізації і саморефлексії. Студенти спеціальності 05.07.08. «Педагогіка і методика початкової освіти» в процесі аналізу індивідуального електронного портфоліо і рефлексії власного педагогічного досвіду, збагатився інноваційними формами, методами, прийомами і технологіями, робили висновки про розвиток уже наявних методичних компетенцій, появи компетенцій інноваційної спрямованості, а також розвитку інноваційної методичної креативності та професійного самовдосконалення.

Висновки до розділу 1

Формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів є необхідною умовою ефективною і раціональною організації професійної педагогічної діяльності. В рамках проведеного нами теоретичного дослідження питання про інноваційну освіту як чинник становлення методичної культури вчителя початкових класів були розглянуті основні поняття: педагогічна діяльність і інновація, інноваційна активність, якість освіти і його інформатизація, методична готовність і підготовка, методична та інноваційна методична культура. Проаналізовано найбільш використовувані в педагогічному просторі види інновацій: технологічні, внутрішньопредметні, методичні, організаційні, ідеологічні, а також теоретичні та практичні інновації. Простежується взаємозв'язок розглянутих педагогічних інновацій з інформатизацією початкової освіти, в рамках якого можливе використання презентацій, інформаційно-навчальних і тестуючих програм і мультимедійних технологій.

Розглядаючи питання про інноваційну методичну культуру вчителя початкових класів як сутнісної характеристики професійно-педагогічної діяльності, були розведені поняття «культура», «професійна культура», «педагогічна культура» з позицій різних наукових підходів: філософсько-антропологічного, філософсько-історичного, соціологічного, аксіологічного,

діяльнісного та ін. Визначено місце феномена «інноваційна методична культура» в системі категоріальних відносин, представлених у вигляді схеми «Інноваційна методична культура вчителя в системі культури особистості і суспільства». Вважаючи методичну культуру вчителя базовою основою професіоналізму, ми враховували вимоги інноваційної освіти, які полягають в трансформації традиційної методичної культури педагога в інноваційну методичну культуру, представлену поєднанням мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого і рефлексивного компонентів. Аналіз кожного компонента інноваційної методичної культури зажадав розгляду відповідних компетенцій і основних видів компетентності педагога. Виділені нами основні складові методичної та інноваційної методичної культури вчителя дозволили наочно відобразити різницю між професійною підготовкою педагогів минулого століття і сучасних вимог до навчання у закладі вищої освіти вчителя початкової школи.

Використаний нами метод моделювання дозволив теоретично розробити модель формування інноваційно-методичної культури майбутніх вчителів початкових класів в умовах вищої професійної освіти, яка представлена цільовим, змістовно-технологічним, процесуальним і аналітико-рефлексивним блоками. Як методологічні підстави даної моделі виступає сукупність системного, культурологічного, комплексного, компетентнісного і діяльнісного підходів. Основною основою також служила сукупність принципів: наступності, відповідності та успішності. Окреслені методологічні підходи і принципи представляють теоретико-методологічну основу дослідження щодо формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти. На особливу увагу в рамках представленої моделі заслуговує курс за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів», основною метою якого є формування методичної підготовки вчителя початкових класів для реалізації інноваційної діяльності та розвиток інноваційної методичної культури.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ

2.1. Аналіз існуючої методики формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів в ХНПУ

Розробка стратегії і тактики підготовки вчителя початкових класів до відповідної професійної самореалізації в рамках сучасної освітньої реальності здійснюється нами за допомогою формування методичної культури інноваційними засобами навчання і на основі розвитку інноваційної діяльності. Теоретичне осмислення проблеми дозволило переконатися в тому, що практичне вирішення формування інноваційної методичної культури як найважливішого компонента професійної самореалізації вчителя початкових класів може бути відкориговано на основі активізації застосування інновацій в процесі навчання у ХНПУ.

Експериментальна робота проводилася на базі Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Вибіркову сукупність дослідження склали 128 студентів у ЗВО на денному та заочному відділенні спеціальності «Педагогіка і методика початкової освіти». З метою отримання емпіричних даних були сформовані експериментальна (64 чол.) і контрольна (64 чол, з них 34 людини навчалися у ХНПУ).

Дослідження передбачає кілька взаємопов'язаних етапів.

На початковому етапі дослідження (2019- 2020 рр.) - пошуково-теоретичний - здійснювався теоретичний аналіз проблеми дослідження за різними науковими напрямками (філософія, культурологія, аксіологія, педагогіка, психологія та ін.). Проводився аналіз накопиченого досвіду.

Осмилювалися основоположні підходи, загальні теоретичні та методологічні основи дослідження; розроблялися загальна концепція дослідження, ідеї до постановки експерименту; визначалися предмет, мета, завдання дослідження, формулювалася гіпотеза; проводилися деякі діагностично - констатувальні зрізи.

Другий етап (2020 р.) - експериментальний - реалізовувалася теоретична і процесуальна розробка експерименту, проводився підбір методик, проводилася експериментальна робота з впровадження розробок у процес навчання вчителів початкових класів у ХНПУ; систематизувалися й аналізувалися отримані результати; коректувалася розроблена модель формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти в процесі професійної підготовки у ЗВО.

Третій етап (2020р.) - узагальнюючий - здійснювалося осмислення матеріалів експериментальної роботи за темою дослідження, проводилася порівняльна перевірка констатувальних зрізів експерименту; узагальнювались і співвідносилися з положеннями прийнятої в дослідженні гіпотези; формулювалися висновки; розроблялися практичні рекомендації.

На початку експерименту нами були визначені контрольні-діагностичні методики, які дозволили виявити початковий рівень сформованості інноваційної методичної культури вчителів з урахуванням особливостей сучасного інноваційного освіти (додаток Л).

Діагностичні методики дослідження підібрані відповідно компонентам інноваційної методичної культури вчителя початкових класів розробленим в даному дослідженні.

Рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента методичної культури вчителя початкових класів відбився в результатах методики «ціннісних орієнтації» (М.Рокича).

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і відкриває розуміння основи ставлення особистості до навколишнього світу, інших людей, до себе самої, визначає

основу світогляду і ядро мотивації, життєвої активності. Методика «Ціннісні орієнтації» є список термінальних і інструментальних цінностей, запропонованих для ранжирування.

Отримані дані зафіксовані на рис. М1, М2 додатку М.

Отримані результати дозволили зробити висновок про те, що студенти контрольної та експериментальної груп найбільш значущими згідно з поданням про себе визнають цінності:

- Здоров'я (фізичного і психічного);
- Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
 - Цікава робота
 - Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил, здібностей).

Дані вибори свідчать про те, що основою термінальних цінностей випробуваних є цінності особистого життя. Важливо відзначити, що професійні цінності (пізнання, розвиток, творчість) отримали незначне число виборів.

Результати дослідження сформованості інструментальних цінностей вчителів представлені на рис.М3, М4 додатку М.

Аналізуючи комплекс інструментальних цінностей випробуваних, слід зазначити, що найбільша кількість виборів отримали цінності етичні і індивідуалістичні: чуйність; сміливість відстоювання своєї думки; терпимість; широта поглядів.

Інструментальні цінності, що характеризують інноваційну спрямованість методичної діяльності вчителя отримали незначну кількість виборів, що свідчить про недостатню сформованості системи професійних цінностей - освіченість, вихованість, самоконтроль, старанність тощо, що визначають ступінь сформованості інноваційної методичної культури у вчителів як в контрольній, так і в експериментальній групах.

У цілому результати діагностики ціннісних орієнтацій на предмет виявлення цінності використання інновацій у професійній діяльності вчителів, як компонента інноваційної методичної культури констатують факт слабкої спрямованості на перетворення методичної діяльності з урахуванням застосування інновацій.

Становлення вчителя-професіонала багато в чому визначається професійно-педагогічною спрямованістю особистості. Найактивнішою її формою є схильність, яка виступає як потреба в педагогічній діяльності. Представляючи собою, вибіркоче ставлення до дійсності і систему мотивів, спрямованість пробуджує і сприяє формуванню педагогічних здібностей. Мотиви визначають зміст діяльності.

Для аналізу мотивів професійної діяльності вчителів початкових класів використовувалася методика вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфір (в модифікації А.А. Реана). В основу методики покладено концепцію про зовнішню (Зовнішньої Позитивної Мотивації - ЗПМ, Зовнішньої Негативної Мотивації - ЗНМ) і внутрішньої мотивації (Внутрішньої Мотивації - ВМ). Для нашого дослідження є важливим не тільки тип мотиваційного (ВМ, ЗПМ, ЗНМ) комплексу, але і те, наскільки сильно один тип мотивації перевершує інший за ступенем вираженості.

Студентам було запропоновано список мотивів професійної діяльності, яким необхідно було дати оцінку особистої значущості відповідно п'ятибальною шкалою. Обробка показників проводилася в такий спосіб (ключ):

$$\text{Зовнішня мотивація} = (\text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7}) / 2.$$

$$\text{Зовнішня позитивна мотивація} = (\text{оцінка п.1} + \text{оцінка п.2} + \text{оцінка п.5}) / 3.$$

$$\text{Зовнішня негативна мотивація} = (\text{оцінка п.3} + \text{оцінка п.4}) / 2.$$

Виявлення переважного типу мотивації до професійної діяльності у вчителів контрольної і експериментальної груп проводилася за допомогою визначення оптимального і найгіршого мотиваційного комплексу.

Оптимальний мотиваційний комплекс	BM>ЗПМ >ЗНМ и BM= ЗПМ> ЗНМ
Найліпший мотиваційний комплекс	ЗНМ>ЗПМ>BM

Внутрішній тип мотивації характеризує особистість, для якої діяльність значна сама по собі. У тому випадку, якщо в основі мотивації до професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб зовнішніх по відношенню до змісту самої діяльності прийнято говорити про зовнішню мотивації. Зовнішні позитивні і негативні мотиви є також і стимулами, тому важливо акцентувати увагу на них як на потенціал особистості.

На підставі отриманих результатів було визначено мотиваційний комплекс вчителів початкових класів в контрольній і експериментальній групах. Результати представлені в таблиці Н1 додатку Н.

За результатами, відображених на рисунку, можна зробити висновок про недостатність сформованості професійних мотивів, тому що в наявності переважання найгіршого мотиваційного комплексу (54,68% - контрольна група, 56,25% експериментальної група).

Однак, аналіз діагностики дозволяє виявити потенціал, що полягає в типі мотивації, в якому і в контрольній та експериментальній групах переважає зовнішня позитивна мотивація. Дані відображені в нижче наведені в таблиці Н2 додатку Н.

Таким чином, на підставі результатів проведених діагностичних методик мотиваційно-ціннісного компонента інноваційної методичної культури вчителів початкових класів виявлено необхідність стимулювання мотиваційної сфери вчителів в напрямку формування мотивів інноваційної діяльності, розвитку більш глибоких потреб застосування інновацій в процесі навчання молодших школярів, формування нових ціннісно-сміслових орієнтації на самоосвіту, саморозвиток, як основи інноваційної методичної культури.

Визначаючи сформованість когнітивного компонента інноваційної методичної культури вчителя початкових класів нами був розроблений

опитувальник, побудований за принципом незакінчених пропозицій. Змістовно опитувальник являє собою комплект пропозицій дозволяє визначити розуміння вчителями категорій «методична культура», «інновація», виявити їх взаємовідношення і значення для професійного зростання. Статистичний аналіз результатів показав, що розуміння сутності представлених понять у вчителів є, однак ступінь його вираженості може бути розширена. Основним поняттям, що характеризує методичну культуру вчителя початкових класів, студенти визначають - педагогічну майстерність, а точніше методичну. Значення поняття «інновація» в більшості своїх випробовуванні позначають як «об'єктивно нове», «не існувало раніше», «важко доступне для практики», «пов'язане з наукою». Встановлення взаємозалежності між поняттями «методична культура» і «інновація», на думку студентів, можливо тільки на рівні науки, однак практично всі беруть участь в експерименті вказують на необхідність «вдосконалення професійно-методичних навичок», «накопичення досвіду», «шліфуванні методичної майстерності», «використанні нових методів навчання» тощо.

Порівнюючи кількісні показники, що характеризують розуміння категорії «методична культура» можна констатувати факт недостатнього розуміння термінів студентами обох груп, тому що всього лише 6,25% і 4,68% студентів продемонстрували високий рівень. Результати аналізу сформованості поняття «інновації» також дозволяють зробити висновок про несформованість у студентів якісних знань, в зв'язку з тим, що тільки 4,68% і 31,25% студентів демонструють високий рівень розуміння даної категорії. Слід зазначити факт наявності студентів, які не мають уявлення про дані категорії професії взагалі (62,5%, 68,75% студентів) (табл.Н3 додатку Н).

Аналізуючи якісний бік проведеного опитування необхідно відзначити, що в більшості своїй студенти відносять категорію «методична культура вчителя» з когнітивним компонентом, тобто підкреслюють значущість «комплексу методичних і предметних знань» і операційно-діяльнісних, що характеризується наявністю певних методичних умінь: планувати урок,

позакласний захід, визначати цілі і завдання, підбирати адекватно методи роботи з учнями, грамотно складати план-конспект уроку тощо.

З метою визначення початкового рівня сформованості операційно-діяльнісного компонента інноваційної методичної культури вчителя початкових класів пропонувалася методика самооцінки професійно-методичних умінь студентів, розроблена А. А. Карачевцева, і модифікована автором. Студентам було запропоновано оцінити ступінь сформованості конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, аналітико-рефлексивних, дослідницьких компетенцій. Для більш об'єктивного уявлення про сформованість професійно-методичних компетенцій вчителів було запропоновано провести оцінку експертам (викладачам педагогіки, психології та приватних методик).

Обробка результатів здійснювалася на основі обчислення коефіцієнта, відповідного кожному блоку компетенцій, який визначався за формулою: $K = S / T$, де S - сума балів набраних студентом відповідно групі умінь, а T - максимальна кількість балів. Після обчислення коефіцієнта кожного з критеріїв, розраховувався середній коефіцієнт сформованості професійно-методичних умінь за формулою, запропонованою в роботі Е. В. Шаталової [255]: $K = (K1 + K2 + K3 + K4) : 4$

За середнього показника визначалися рівні сформованості досліджуваних критеріїв, а також узагальнений показник сформованості методичної культури вчителя. Високий рівень - M_v - до 0,8 балів, M_c середній - до 0,6 балів, M_r низький - до 0,3 балів. Для представлення числових даних в процентному відношенні використовувалася формула:

$$M\% = \frac{M}{N} 100\%,$$

де N - загальне число студентів.

Порівняльні результати даних представлені в таблиці Н4 додатку Н.

Аналіз результатів, отриманих на першому діагностичному зрізі на основі самооцінки студентів, показав щодо однаковий рівень сформованості

професійно-методичних компетенцій вчителів початкових класів, які характеризують операційно-деятельнісний компонент інноваційної методичної культури в контрольній та експериментальній групах. Причому числові дані вказують на необхідність вдосконалення даних компетенцій.

Результати експертних оцінок фіксувалися в таблиці Н5 додатку Н. Їх якісна характеристика дещо відрізняється.

Аналіз показників рівня сформованості професійно-методичних компетенцій вчителів початкових класів та експертів представлений в таблиці Н6 додатку Н.

Зіставлення показників сформованості професійно-методичних умінь, як характеристики операційно-діяльнісного компонента інноваційної методичної культури вчителів дозволяє зробити висновок про їх недостатній рівень сформованості. Оцінки експертів, з урахуванням розбіжності підтверджують необхідність якісної зміни професійно-методичних компетенцій і забезпечення їх переходу на новий інноваційно - методичний рівень, який передбачає не тільки компетентну трансляцію методичних дій, але їх розвиток з урахуванням напрямку внутрішніх прагнень на основі наявного досвіду.

Для визначення особисто-творчого саморозвитку вчителя початкових класів була використана тестова програма «Кінетичний малюнок» представлена в роботі Е. А. Маркушевської [39]. Тестова програма дозволяє виявити особистісну позицію, професійні установки, рівень спрямованості на творчість професійної діяльності. Студентам було запропоновано наступне завдання: «Ви майбутній учитель, чия діяльність пов'язана зі школою, класом, учнями, тим, чи іншим навчальним предметом. Спробуйте зараз зобразити діяльність в малюнку - такою, якою вона бачиться кожному з Вас. Зовсім не обов'язково вміти малювати, можна використовувати символіку. На роботу відводиться 15-20 хвилин».

Особливості та структурно-змістовне наповнення малюнка піддавалися аналізу відповідно наступними критеріями: особиста позиція (центрація на

особистості учня, предмету або власної особистості); рольова позиція (вплив або взаємодія з дітьми); комунікативні особливості особистості); потреба у творчій самореалізації в даному виді діяльності.

Аналіз тесту показує відсутність у випробовуваних, рівня сформованості компонента особистісно-творчого саморозвитку інноваційної методичної культури, який можна віднести до високого. Середній рівень демонструють 31% (20 студентів) та 29% (19 студентів) випробовуваних контрольної та експериментальної груп відповідно 69% (44 студента) і 70% (45 студентів) продемонстрували низький рівень.

Якісний аналіз зафіксований на рис. 3.

Рис. 3 Співвідношення критеріїв методики «Кінетичний малюнок» (констатувальний етап),%

За результатами тесту установки на взаємодію з учнями, нестандартний підхід до професійної педагогічної діяльності характерні лише для 13% піддослідних експериментальної групи і 16% випробовуваних контрольної.

Слід зазначити, що результати графічного тесту в контрольній та експериментальній групах сильно не відрізняються, що підтверджує недостатню сформованість особистісно-творчого компонента інноваційної методичної культури вчителів.

Для додаткового дослідження ступеня сформованості особистісно-творчого компонента нами була проведена діагностика педагогічної креативності, представлена в роботі Е.Е. Щербакової [261]. Тест містив 10 положень, які необхідно відпрацювати протягом 30 хв. Кожне положення оцінюється випробуваним самостійно: за кожен осмислено заповнений рядок випробуваний присвоює собі один бал. Потім проводиться підсумовування. Максимальна кількість балів 60. Інтерпретація даних проводилась відповідно рівням:

- Низький рівень - репродуктивний підхід - 0-20 балів;
- Середній рівень - інноваційний підхід - 21-40 балів;
- Високий рівень - новаційний підхід 41 -60 балів.

Дані аналізу представлені в таблиці Н7 додатку Н.

Високий рівень педагогічної креативності, як компонента інноваційної методичної культури вчителя початкових класів на констатувальному етапі експерименту студенти контрольної та експериментальної груп не продемонстрували. Рівень відповідний інноваційному підходу відповідно до інтерпретації автора є створення нових методів і прийомів, а вершиною розвитку педагогічної креативності є «створення своєї школи», об'єднання сподвижників, що, безумовно, буде можливо при наявності високо розвинутої професійно-педагогічної культури вчителя. Середній рівень відповідає інноваційному підходу, який характеризується впровадженням нового, створеного іншими. З особистісної сторони рівень відповідає нормальній виразності до педагогічної креативності. Низький рівень педагогічної креативності - репродуктивний підхід, характеризується наявністю задатків педагогічної креативності, що виражаються в рішенні аналогічних завдань. Для наочності результати представлені на рис. П1 додатку П.

Таким чином, педагогічна креативність, як компонент інноваційної методичної культури у вчителів контрольної і експериментальної груп сформована на недостатньому рівні.

З метою визначення ступеня рефлексивності своєї діяльності у вчителів початкових класів нами був використаний тест-опитувальник, представлений в роботі Н.Д. Дуднікової [63, с.107], адаптований автором. Аналіз результатів показав наступні дані, зафіксовані в таблиці П1 додатку П.

Аналізуючи отримані дані можна констатувати наявність оптимального рівня рефлексивності педагогічної діяльності у вчителів обох груп. Однак, при явній наявності оптимального рівня очевидний високий відсоток беруть участь в експерименті зі зниженим рівнем рефлексивності, як в контрольній групі (51,56%), так і більшою мірою в експериментальній (53,12%). Виявлена закономірність наголошує на необхідності розвитку здатності до рефлексії професійної діяльності як важливого компонента інноваційної методичної культури педагога.

У ході констатувального етапу дослідження нами були виділені рівні сформованості інноваційної методичної культури вчителів початкових класів: початковий, достатній, оптимальний і високий. Кожен рівень характеризується певними критеріями. Критерій (від грец. - засіб для судження) - ознака, на підставі якого проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [30, с.450]. У нашому дослідженні критерій являє собою показник, за яким можна судити про те, наскільки у вчителя початкових класів сформована інноваційна методична культура. Критерії сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів визначаються нами, виходячи з системного розуміння інноваційної методичної культури і виділених в її складі структурних компонентів. В основу визначення ступеня сформованості і розвитку інноваційної методичної культури вчителів початкових класів нами були покладені критерії, відповідні її компонентного складу в цілому, а саме: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого та рефлексивного. Кожен критерій має ряд показників, що характеризують необхідні прояви діагностується явища.

На основі аналізу дослідження компонентів інноваційної методичної культури нами сформульовані наступні критерії сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в цілому. Дані критерії являють собою сукупність показників, що мають такі характеристики (табл. П2 додатку П).

Дані критерії можуть бути об'єднані в комплекс показників, що відображають сформованість інноваційної методичної культури вчителів початкових класів, який являє собою якийсь еталон і є вихідним компонентом для визначення зазначених раніше рівнів сформованості і розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів (табл. ПЗ додатку П).

Спираючись на розроблені критерії сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, ми узагальнили результати, отримані при проведенні початкової діагностики, і вираховували процентне співвідношення рівнів сформованості інноваційної методичної культури в контрольній та експериментальній групах. Результати відображені на рис. П2 додатку П.

Таким чином, за результатами діаграми, найбільш виражений початковий рівень сформованості інноваційної методичної культури вчителя, як в контрольній (49 осіб -76,56%), так і експериментальної (51 осіб -79,68%). Достатній рівень представлений показниками 23,43% (15 осіб) і 20,31% (13 осіб) відповідно. Оптимальний і високий рівень сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів не спостерігається ні в контрольній, ні в експериментальній групах. Даний факт дозволяє нам зробити висновок про необхідність введення освітнього курсу для корекції отриманих результатів.

2.2. Обґрунтування та розробка методики формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у ХНПУ

Освітній процес у закладі вищої освіти - це процес орієнтації студентів на самостійне активне оволодіння системою знань, умінь і навичок, на накопичення творчого досвіду, на розвиток їх навчально-пізнавальної діяльності, професійно-пізнавальних потреб і інтересів. Тому про

ефективність використання інновацій можна судити по змінах, що відбуваються в освіті на професійному методичному розвитку самих студентів.

Мета підготовки вчителя початкових класів у нашому розумінні визначається як формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в процесі реалізації педагогічного модуля. Досягненню цієї мети, на наш погляд, сприяло вирішення наступних завдань: про формування внутрішньої мотивації до інноваційної діяльності, за допомогою стимулювання внутрішнього інтересу до професії вчителя початкових класів; акцентування уваги на тих аспектах, які неможливо реалізувати без наявності розвиненої методичної культури; про становлення міцної системи методичних знань; про вироблення професійно-методичних умінь на основі застосування інноваційних методів роботи; про розвиток креативної складової професійної діяльності вчителя початкових класів; про стимулювання рефлексії, що забезпечує успішність формування інноваційної методичної культури. Однією з особливостей інноваційного методичного освіти у закладі вищої освіти, яка лягла в основу нашого дослідження, з'явилася інтеграція професійно-педагогічної підготовки фахівця і розвиток його особистісно-професійних якостей.

У процесі впровадження в практику розробленого педагогічного модуля ми спиралися на методологію навчальної діяльності, яка частково перегукується з педагогікою і педагогічною психологією, проте має свій чіткий предмет - розглядає процес навчання з боку його організації. Організувати діяльність - значить впорядкувати її в цілісну систему з чітко визначеними характеристиками, логічною структурою і процесом її здійснення. Для цього дослідження важливі такі експериментальні умови навчальної діяльності:

- 1) навчальна діяльність спрямована на освоєння інших видів людської діяльності - практичної, ціннісно-орієнтовної, естетичної тощо, а також оволодіння самою навчальною діяльністю. Звідси, вміння, компетенції, що

визначаються як здатності виконувати ту чи іншу професійну діяльність (і дії), є вищою, кінцевою метою навчальної діяльності;

2) навчальна діяльність суб'єкта спрямована сама на «себе», на отримання «внутрішнього» для себе результату - освоєння нового досвіду у вигляді знань, умінь і навичок, розвитку здібностей, ціннісних відносин тощо;

3) навчальна діяльність завжди інноваційна, тому що діяльність учня постійно спрямована на освоєння нового для учня досвіду;

4) навчальна діяльність парадоксальна, це виражається в тому, що хоча вона і інноваційна, але її цілі найчастіше задаються ззовні - навчальним планом;

5) вплив на навчальну діяльність вікової сензитивності - властивих певному віку людини оптимальних періодів розвитку тих чи інших психологічних властивостей і якостей особистості.

Принципи навчальної діяльності студентів ми розглядали як основні правила діяльності, результатом якої в кожен момент був у загальному вигляді новий досвід учня. Джерелами нового досвіду, згідно педагогічним поглядам А. Новикова [55], виступають об'єктивна реальність, педагог, попередній досвід учня, і нарешті, сам учень. Відповідно позначених позиціях були сформульовані принципи, на які ми спиралися в процесі експериментальної роботи за темою дослідження:

1. перший принцип - успадкування культури (принцип трансляції культури) реалізується в розумінні, що кожне наступне покоління успадковує всі досягнення людської культури, що відбиваються в формах суспільної свідомості: мовою, повсякденній свідомості, політиці, релігії, мистецтві, філософії тощо.

2. другий принцип - соціалізації, що відображає відносини «новий досвід - педагог». Крім педагога можуть виступати батьки, сім'я, вчителі, засоби масової інформації тощо.

3. третій принцип - послідовності проявляється у ставленні «новий досвід - попередній накопичений досвід». Життєвий досвід людини накопичується послідовно - від найпростішого до простого, від простого до складнішого. Таким чином, «в зоні найближчого розвитку» (за Л. С. Виготським) розташовується той етап оволодіння діяльністю, який логічно впливає за освоєним, етап, до освоєння якого учень підготовлений попередньої навчальної діяльністю.

4. четвертий принцип - самовизначення, що виражається у відношенні «новий досвід - сам навчається». Самовизначення стоїть в одному ряду серед інших понять «Я - концепції»: самовизначення, самонавчання, самотворення, самоконтроль, саморозвиток, самооцінка, самопізнання, самопроекування, самовиховання, самосвідомість, самокорекція, самовдосконалення, самореалізація, самоорганізація, самоврядування, самоформування, самодисципліна [55].

Запропонований нами на формувальному етапі експерименту педагогічний модуль, спрямований на розвиток інноваційної методичної культури вчителів з урахуванням сучасних тенденцій освіти, передбачає реалізацію розвитку інноваційно-методичних компетенцій в межах базових і приватно-методичних дисциплін; апробацію розробленого курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів»; а також використання в практиці вищої професійної освіти розробленої структури індивідуального електронного методичного портфолію (ІЕМП) як навчально-методичного способу, який на різних етапах роботи зі студентами спеціальності «Педагогіка і методика початкової освіти» набував вигляд робочого зошита, творчого щоденника, інноваційної майстерні та інноваційної лабораторії.

У даному дослідженні ми зробили акцент на те, що інноваційна методична культура як інтегральна якість особистості формується поетапно. Розроблені етапи експерименту з формування інноваційної методичної культури фахівця представлені в підрозділі 2.1. Початковий констатувальний

етап експериментального дослідження визначив необхідність системи формування інноваційної методичної культури в процесі професійної підготовки вчителя початкових класів.

У межах навчального процесу закладу вищої освіти при підготовці фахівців за напрямом «Педагогіка і методика початкової освіти» відповідно до Державного освітнього стандарту в блоці загально-професійних дисциплін викладаються такі предмети, як: «Введення в педагогічну діяльність вчителя початкових класів», «Теорія навчання дітей молодшого шкільного віку», «Соціалізація особистості дитини в системі початкової освіти», «Педагогічні технології початкової освіти», «Управління освітніми системами», «Історія педагогіки та освіти» та ін. Кожна дисципліна в своїй змістовній основі реалізує, в тому числі, і мету оволодіння освітніми інноваціями і залучення до них.

Так, наприклад, при вивченні теми «Професійні знання та вміння вчителя початкової школи» в межах дисципліни «Введення в педагогічну діяльність вчителя початкових класів» у студентів формується і розвивається мотивація поліпшити свої професійні компетенції, необхідні для впровадження інновацій в навчальний процес початкової школи.

Дисципліна «Теорія навчання дітей молодшого шкільного віку» має величезний потенціал для залучення студентів до інноватика. Особливо важливе значення приділяється темі «Сучасні концепції і технології педагогічного процесу в початковій школі», мета якої полягає у вивченні фахівцями новаторського досвіду сучасних педагогів.

Таким чином, в рамках кожної дисципліни, передбаченої Державним освітнім стандартом, розвивалася позитивна мотивація студентів, формувалися у вчителів відповідні цінності початкової освіти і компетенції грамотного використання інноваційно-комунікативних технологій.

При реалізації педагогічного модуля ми мали на меті створити умови інноваційного простору для формування інноваційної методичної культури як основи професійного самовдосконалення та основи інноваційної освіти.

Створення заданих умов було можливо на основі взаємозв'язку розробленого курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» з предметами педагогічного («Загальні основи педагогіки», «Історія педагогіки та освіти», «Введення в педагогічну діяльність», «Теорія навчання молодшого, шкільного віку», «Педагогічні технології початкової освіти») та приватно-методичного циклів («Методика навчання української мови і літературі», «Методика викладання математики», «Методика викладання інтегративного курсу «Навколишній світ», «Методика викладання технології із практикумом», «Методика викладання образотворчого мистецтва», «Теорія і методика музичного виховання»).

У процесі вивчення дисципліни «Історія педагогіки та освіти» оговорювалися провідні тенденції сучасного розвитку світового освітнього процесу, специфіки інноваційних процесів в сучасній українській освіті, роль педагогів - інноваторів тощо.

Вивчаючи курс «Педагогічні технології» студенти отримували знання основ традиційних та інноваційних технологій сучасної початкової освіти.

Дисципліна «Введення в педагогічну діяльність» розкриває з одного боку соціокультурний аспект педагогічної діяльності вчителя початкових класів, визначаючи його специфіку, а з іншого - аспект професійного становлення особистості вчителя. Розкриваючи сутність педагогічної діяльності, дисципліна визначає напрямки професійного самовдосконалення і дозволяє визначити важливість інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в системі розвитку професійно-педагогічної культури. Дані положення дозволяють констатувати можливість формування засобами дисципліни деяких аспектів інноваційної методичної культури (рефлексивний, операційно-діяльнісний, особистісно-творчий компонент).

У процесі курсу методики викладання української мови окрім формування специфічних знань і професійно-методичних умінь навчання студентів було спрямовано на розвиток здібностей студентів до критичного аналізу інновацій. Цей напрямок роботи реалізовувався за допомогою

орієнтації студентів на загальнолюдські, духовно-моральні цінності як методологічна-критеріальні категорії при аналізі різного роду новацій в викладанні української мови, а також використання порівняльного аналізу новаторського і традиційного досвіду викладання конкретних розділів і тем української мови в 1 -3 класах. На семінарських заняттях студентам пропонувалося коригувати і модернізувати новаторські рекомендації в галузі викладання української мови молодшим школярам стосовно до конкретних умов освітньо-виховної роботи.

У процесі реалізації змісту дисципліни «Педагогічні технології початкової освіти» велика роль відводилася вивченню інноваційних систем роботи педагогів новаторів. Основою для формування інноваційної методичної культури вчителя було формування позитивного ставлення до нововведення за допомогою виявлення спільності ціннісних орієнтацій на творчість, самоактуалізацію, професійне зростання.

Включений в педагогічний модуль курс за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» забезпечує взаємозв'язок базових та приватно-методичних дисциплін. Пропонований курс за вибором припускав блочне проходження досліджуваного матеріалу і складався з наступних розділів:

1. Теоретико-методологічні основи інноваційно-культурологічного аспекту методичної підготовки вчителя початкових класів.
2. Інноваційна методична культура сутнісна характеристика професійної діяльності вчителя початкових класів в практиці роботи.
3. Психолого-педагогічний практикум формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів.

Логіка побудови курсу за вибором передбачала поєднання придбання теоретичних знань з проблеми формування методичної культури умовах інноваційності з оволодіння практичними вміннями і навичками. Тому в процесі його реалізації використовувалися різноманітні форми організації навчальних занять: лекції, практичні заняття, самостійна робота тощо.

Лекційні заняття сприяли розширенню і поглибленню теоретичних знань фахівців про різні аспекти розвитку молодших школярів. Практичні заняття були присвячені безпосередньому оволодінню інноваційними методичними прийомами і засобами навчання розвитку і виховання молодших школярів. Практичні заняття, присвячені аналізу та створення умов використання методичних прийомів і дидактичних засобів, а також розгляду основних видів завдань, були спрямовані на формування і розвиток специфічних для кожної досліджуваної в початковій школі дисципліни уявлень молодших школярів. На заняттях студенти інсценували підготовлені фрагменти уроків, присвячені:

- використання різних варіантів завдань спрямованих на формування математичних, природничих уявлень;
- використання демонстративного і індивідуального дидактичного оснащення при формуванні приватно-предметних і спеціальних уявлень понять, а в подальшому міцних знань;
- використання різноманітних спеціальних методичних прийомів формування специфічних для кожної дисципліни уявлень;
- використання дидактичних ігор при розвитку уявлень, самостійної роботи учнів, її перевірки і при формуванні навичок самоконтролю;
- формування уявлень, понять і їх трансформація в знання при організації позакласної роботи.

У межах освоєння навчального матеріалу на заняттях освоювалися в такому значенні: аксіологія, самоосвіта, самовдосконалення, рефлексія, самореалізація, компетенції, креативність, культура, інноваційна методична культура, інноваційна спрямованість діяльності, інновації, інноватики, інноваційні системи, інноваційна діяльність, інформатизація, інформатизація початкового освіти, комп'ютеризація, портфоліо, мультимедіа та ін.

З метою ефективного формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів у процесі вивчення курсу за вибором використовувалися різні інноваційні методи і прийоми: портфоліо, сінквейн,

кластер, маркувальна таблиця «Зух», інтеграційні матриці, прийом ІНСЕПТ, знайомство з мультимедіа.

Визначивши структуру і насиченість даного педагогічного модуля, необхідно відобразити всю сукупність технологій, методів і форм, що застосовуються в процесі вивчення курсу за вибором, які представлені в табл. П4 додатку П

Курс за вибором сприяв формуванню інноваційної методичної культури вчителя початкових класів через розвиток сукупності мотиваційних цінностей, професійних компетенцій і технологій використання різних організаційних форм, інноваційних методів і прийомів в багатопредметному інноваційному середовищі початкової школи, які застосовуються на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень якості професійної новаторської діяльності педагога.

Курс за вибором був включений в навчальний процес вищої освіти після вивчення психолого-педагогічних дисциплін і дисциплін приватно-методичного циклу, безпосередньо перед проходженням виробничої педагогічної практики. Це дозволило, з одного боку, в ході вивчення питань курсу за вибором спиратися на отримані раніше знання студентів з галузі педагогіки і психології, використовувати результати досвіду роботи вчителів, а також власного досвіду, отриманого в процесі проходження практики; а з іншого боку, збільшило усвідомленість і якість формування інноваційної методичної культури.

Традиційна професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів орієнтована на створення різного роду методичних скарбничок, накопичення методичного досвіду, який сприяє формуванню професіоналізму.

Нами передбачається для формування інноваційно-методичної культури, як важливої структурної одиниці професіоналізму сприятиме застосування включеного в педагогічний модуль - індивідуального електронного методичного портфолію, що дозволяє студенту наочно

відчувати якісну зміну у формуванні особистого педагогічного досвіду. «Портфоліо - це цілеспрямована колекція робіт, яка демонструє їх зусилля, прогрес, досягнення в одній або більш областях» (Д.Мейер).

Портфоліо є методом «автентичного оцінювання». Його основна перевага полягає в тому, що, він будучи багатофункціональним інструментом як оцінювання, так і самооцінки власних досягнень дозволяє перенести акцент із зовнішньої експертизи і контролю на самоконтролю і проектування своєї професійної траєкторії, має довготривалий характер і реалізує сучасну ідеологію навчання протягом усього життя. У нашому дослідженні портфоліо реалізує ідею «довічного» (longlife education) навчання, яке відповідає сучасним інноваційним тенденціям. Технологія портфоліо забезпечує спадкоємність етапів професійного становлення вчителя початкових класів, сприяє коригуванню освітніх та кар'єрних траєкторій і є наочним інструментом професійного становлення.

Портфоліо являє собою електронну версію інформації, документує набутий методичний досвід і суб'єктивно-інноваційні досягнення студентів. Технологія використання в нашому дослідженні передбачає створення індивідуального електронного методичного портфоліо, яке представлено дидактичними, методичними, організаційними, наочними матеріалами, згодом використовуваними на практиці. Кожен студент в процесі вивчення курсу за вибором, проходячи кожен блок розробленої моделі (цільовий, змістовно-технологічний, процесуальний, аналітико-рефлексивний) створював свою власну колекцію матеріалів, доповнюючи її матеріалами, одержуваними в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін і приватних методик (кращі роботи, реферати, методичні розробки, опис інноваційних методів і методичних прийомів, фотографії, презентації тощо)

Необхідність використання технології індивідуального електронного методичного портфоліо, в нашому дослідженні обумовлена двома аспектами. З одного боку, необхідністю формування мотивації до становлення інноваційної методичної культури, з іншого боку, організацією оцінювання

професійного розвитку вчителів початкових класів. Усвідомлення цього факту кожним студентом дозволяло спостерігати якісну зміну розуміння професії вчителя і прагнення до професійного вдосконалення.

Зміст портфоліо представлено трьома розділами:

Розділ 1. «Я вчитель початкових класів» складається з двох частин: творчої і програмної. Творча частина представлена створенням власного уявлення на основі складання резюме, програми саморозвитку і аналітичної роботи на основі використання тестів по самоактуалізації, оцінці рівня творчого потенціалу, визначення індивідуального стилю діяльності, виявлення потреби і здатності до саморозвитку. Програмна частина передбачає виконання теоретичних завдань курсу за вибором на основі використання специфічних інноваційних прийомів «Інноваційної лабораторії».

Розділ 2. «Інноваційний колектор» має в більшій мірі практичну значущість і створюється студентами на основі самостійних досліджень і з власного педагогічного досвіду і досвіду професіоналів. Даний розділ являє собою методичний накопичувач, що містить будь-яку практично значиму нову інформацію для студента, зібрану протягом всього навчання, представлена в будь-якому вигляді. Великий обсяг даного розділу припускав розподіл його на кілька напрямків:

- «Ось такі мої учні!» - матеріали, зібрані в процесі спілкування з учнями початкової школи: тести, анкети, фотографії, побажання, записки дітей тощо.

- «Методичний глосарій» - словник методичних та інноваційних термінів.

- «Документація вчителя початкової школи» - розкриває нормативно-правові аспекти професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів.

- «В світі інновацій» - розділ включає в себе проблемні питання, тези, висловлювання, актуальні проблеми сучасного початкової освіти відповідно дисциплін.

- «Методичні ідеї» - скарбничка суб'єктивно-інноваційних матеріалів: нові моделі виконання завдань, технології розбору тощо.

- «Цитати» - висловлювання та ідеї педагогів-новаторів і педагогів-інноваторів.

- «Методична шпаргалка» - містить плани, алгоритми, схеми розбору уроків, позакласних заходів.

- «Методична бібліотека» власна бібліографія прочитаних видань і список статей з дисциплін, що забезпечує зв'язок з періодичною пресою, Інтернет-матеріали.

- «Інноватика» - в розділі представляються методичні новинки, які раніше не використовувалися в роботі.

- «Курйози» - гумористичний розділ, який ілюструє педагогічні ситуації (зібрані або придумані), яких слід уникати, скарбничка шкідливих порад.

Розділ 3. «Результати» містить пояснення, відгуки, і матеріали, що демонструють якісний інноваційно-методичний прогрес автора портфоліо в освоєнні професії.

Портфоліо, будучи однією з сучасних освітніх технологій, сприяє професійному розвитку, на основі систематизації накопичується фахівцем знання, коригування напрямків його розвитку, створення умов для об'єктивного бачення оцінки власного професійного рівня.

Формувальний експеримент з дослідження розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти включав в себе поетапну підготовку, відповідну чотирьох рівнях (табл. П5 додатку П).

Перший - початковий рівень - характеризується адаптивною спрямованістю професійної культури, яка реалізується в межах навчально-

репродуктивного етапу свого розвитку, і передбачуваним результатом даного процесу виступає методична грамотність вчителя початкових класів. На даному етапі формування інноваційної методичної культури основоположною метою виступає створення умов формування мотивації освоєння методичної діяльності на рівні методичної грамотності вчителів початкових класів, навчання початковим навичкам і вмінням методичної самоосвіти та методичної самоорганізації. Адаптивна спрямованість професійно-педагогічної культури характеризується нестійким ставленням до педагогічної реальності, коли цілі і завдання власної педагогічної діяльності визначені в загальному вигляді і не є орієнтиром і критерієм діяльності. Ставлення до психолого-педагогічних знань індиферентне, система знань і готовність до їх використання в необхідних педагогічних ситуаціях відсутні. Технолого-педагогічна готовність визначається в основному відносно успішним рішенням організаційно-діяльнісних завдань практичної спрямованості, як правило, відтворює власний попередній досвід і досвід колег. Професійно-педагогічна діяльність будується по заздалегідь відпрацьованій схемі, що стала алгоритмом, творчість їм практично чужа. Вчителі початкової школи, що знаходяться на цьому рівні, не виявляють активності в плані професійно-педагогічного самовдосконалення, через пропонувані форми підвищення кваліфікації не проходять або проходять за потребою.

На етапі формування методичної грамотності використовувалися наступні види навчальної діяльності студентів відповідні навчально-репродуктивному рівню (додатку ПЗ додатку П).

На даному етапі індивідуальний електронний методичний портфоліо має вигляд робочого зошита, в яку в електронному вигляді заноситься інформація, отримана студентом на лекціях, практичних заняттях у ЗВО і в процесі самостійної навчальної роботи, виконання завдань наставника по самостійному пошуку інноваційних ідей, методів і технологій інших педагогів, а також у процесі аналізу відкритих уроків педагогів-практиків.

Важливою складовою процесу становлення інноваційної методичної культури вчителя початкових класів на основі інноваційної діяльності на даному етапі є розвиток пізнавальної активності. Н.Д. Кучугурова [123, с.47] вважає, що для додання педагогічного процесу інноваційного характеру необхідно забезпечити орієнтацію «на активне освоєння учнем способів і прийомів пізнавальної діяльності, на можливість саморозкриття особистості і облік її інтересів і потреб». На сучасному етапі зміна соціальної ролі знань вимагає організації інноваційного навчання. «Інноваційне навчання - процес і результат такої навчальної діяльності, яке стимулює вносити інноваційні зміни в існуючу культуру ...» [251, с. 52]. На даному етапі формування інноваційної методичної культури вчителя найбільше значення має застосування лекційних, семінарських занять, що дозволяють накопичити необхідний методичний арсенал, сформувати стійку мотивацію методичної діяльності за допомогою формування інтересу студентів (мотиваційно-ціннісний компонент).

Лекції покликані формувати термінологічний і понятійний апарат розглянутого феномена, озброювати студентів уявленнями про історичне становлення методичної культури, розкривати його зв'язок з практикою, зміст інноваційної методичної культури в контексті професійно-педагогічної культури та інноваційної професійно-педагогічної діяльності. У формуванні інноваційної методичної культури вчителя початкових класів на основі інноваційної діяльності лекція поєднувалася з використанням мультимедійних технологій, що якісно збільшувало вплив на засвоєння навчального матеріалу курсу. Ті, що навчаються на лекціях отримували не тільки загальне уявлення про інноваційну методичну культуру вчителя, а й мали практичну можливість спостерігати і аналізувати її прояв в навчальних матеріалах, представлених мультимедіа та відео-варіантах. Студенти отримували відомості про структуру інноваційної методичної культури, її взаємозв'язок з іншими видами професійної культури педагога. Лекції носили проблемний і діалоговий характер.

На семінарських заняттях колективно обговорювалися повідомлення, доповіді, реферати, що зачіпають актуальні проблеми початкової освіти в умовах інноваційності. Семінарські заняття забезпечували реалізацію когнітивного компонента на основі формування прийомів збору, пошуку, обробки, аналізу і синтезу методичного матеріалу. Формування операційно-діяльнісного компонента здійснювалося за допомогою розвитку компетенцій методично вірно виокремлювати завдання різних видів занять (уроку, позакласного заходу та ін.). Обговорення і рішення різноманітних методичних ситуацій сприяло розвитку аналітико-рефлексивних можливостей студентів.

На першому етапі формування інноваційної методичної культури також велике значення придбали мінікурси, що включають теоретичний матеріал, демонстрацію фільмів про уроки досвідчених учителів. [82, с. 120]. Мінікурси проводилися викладачами всіх приватних методик, педагогіки для виокремлення та подання специфіки організації навчальної роботи в початковій школі. У процесі організації та проведення цього виду робіт накопичувався первинний методичний досвід вчителів, а також формувалася індивідуальний електронний методичний портфоліо, який характеризує особистісно-творчий компонент.

На процесуально-репродуктивному етапі формувалася методична компетентність, що виражається в системі методичних знань конструювання та проектування навчального процесу, відпрацювання методичних навичок за допомогою моделювання навчальної діяльності на семінарських і практичних заняттях і аналізу відкритих уроків вчителів початкових класів.

Оцінюючи ефективність проведеного заняття, слід враховувати ряд показників:

I. Оцінка основних особистісних якостей педагога: знання викладачем навчального предмета і його загальна ерудиція; рівень педагогічної та методичної майстерності викладача; якість його мови: темп, дикція, інтенсивність, образність, емоційність, а також загальна грамотність; позиція

викладача по відношенню до учнів (зацікавлена або байдужа) і оптимальність обраного ним стилю керівництва, тобто ступінь його тактовності та демократичності в спілкуванні з учнями; зовнішній вигляд викладача, міміка, жести і культура поведінки.

II. Оцінка основних характеристик і поведінки учнів: ступінь пізнавальної активності учнів в ході заняття, ступінь їхньої творчості і самостійності; рівень загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок (як розвинені і як удосконалювалися на занятті); наявність і навик колективної роботи (парної, групової тощо); ступінь організованості, дисциплінованості, зацікавленості та емоційності учнів.

III. Оцінка змісту діяльності викладача і учнів: аналіз і оцінка ефективності ступеня реалізації основних принципів навчання: науковості, доступності і посильності пропонованої для засвоєння інформації; актуальність і зв'язок навчання і виховання з життям; ступінь новизни, проблемності і привабливості навчального матеріалу для учнів; оптимальність обсягу пропонованої для засвоєння за одне заняття інформації (обсягу досліджуваного нового матеріалу).

IV. Оцінка способів діяльності викладача і учнів: раціональність і ефективність використання часу заняття, а також оптимальність темпу і чергування основних видів діяльності викладача і учнів в ході заняття; наявність, доцільність і ефективність використання наочності та інноваційних засобів навчання; раціональність використаних прийомів (методів) і форм роботи, їх відповідність віку і розвитку учнів; наявність і ефективність зворотного зв'язку з усіма учнями і в світлі цього ступінь оптимальності поєднання індивідуального, диференційованого та фронтального підходів до учнів; ефективність контролю за ступенем навченості учнів і рівень вимог, на якому проводиться її перевірка і оцінка; ступінь естетичного впливу заняття на учнів; ступінь дотримання правил охорони праці та техніки безпеки викладачем і учнями в ході заняття.

V. Оцінка мети та результату заняття: ступінь чіткості, лаконічності і конкретності формулювання мети навчального заняття; реальність, доцільність, складність і досяжність мети в один і той же час; ступінь навчального впливу заняття на розвиток учнів (чому і в якій мірі навчилися); ступінь виховного впливу (що сприяло вихованню в ході заняття); ступінь впливу проведеного заняття на розвиток учнів (що і в якій мірі сприяло їх розвитку).

Таким чином, відкритий урок є формою поширення і пропаганди передового досвіду, результатом методичної роботи вчителів початкових класів. Метою відкритого навчального заняття є показ передових форм і методів навчально-виховного процесу, аналіз дидактичної ефективності використання засобів навчання, узагальнення прийомів наукової організації і контролю якості навчального процесу. Завданням вчителя, який демонструє відкрите навчальне заняття, є оцінка ефективності застосовуваних технологій, методів, вдосконалення окремих прийомів, педагогічних знахідок, створення власної системи навчально-виховної роботи. Виховна спрямованість відкритого навчального заняття забезпечує єдність навчання предмету, виховання і розвитку учнів. Науковий рівень занять відбивається в науковості і точності фактичного матеріалу, використання останніх досягнень науки в розглянутому питанні, реалізацію навчальних, виховних та розвиваючих завдань. Методична оптимальність заняття визначає правильність обраних педагогічних технологій; види використання наочності, ТЗН; правильний розподіл часу за структурними елементами заняття. Застосування найбільш ефективних прийомів і методів викладання, за допомогою яких реалізуються цілі заняття, формування знань, умінь і навичок на основі самостійної пізнавальної діяльності учнів - є основною вимогою до відкритого навчального заняття.

Даний етап характеризується репродуктивною спрямованістю, що виражається в стійкому ціннісному відношенні до педагогічної реальності: учитель більш високо оцінює роль психолого-педагогічних знань, виявляє

прагнення до встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками педагогічного процесу, йому притаманний більш високий індекс задоволеності педагогічною діяльністю. На відміну від адаптивного рівня в даному випадку успішно вирішуються не тільки організаційно-діяльні, але і конструктивно-прогностичні завдання, які передбачають цілепокладання і планування професійних дій, прогноз їх наслідків. Творча активність як і раніше обмежена рамками формування діяльності, але виникають елементи пошуку нових рішень в стандартних педагогічних ситуаціях. Формується педагогічна спрямованість потреб, інтересів, схильностей; в мисленні намічається перехід від репродуктивних форм до пошукових. Вчителями початкових класів усвідомлюється необхідність регулярного підвищення кваліфікації.

Види навчальної діяльності студентів, що реалізують компоненти інноваційно-методичної культури, відповідні процесуально-репродуктивному рівню її розвитку, представлені на рис. П 4 додатку П.

На даному етапі індивідуальний електронний методичний портфоліо кожного студента починає набувати індивідуальний характер внаслідок його застосування в якості творчого щоденника, зміст якого наповнюється за допомогою самостійного ініціативного пошуку інноваційних підходів до цілісної організації навчального процесу в початковій школі. Прикладом роботи з творчим щоденником може служити заповнення методичного глосарію: якщо на першому навчально-репродуктивному етапі студенту дається завдання знайти визначення будь-якого поняття і внести його в індивідуальний електронний методичний портфоліо, то на процесуально-репродуктивному етапі, студент повинен сам запропонувати різні точки зору авторів на даний педагогічний феномен, а також знайти супутні йому поняття і обговорити їх з педагогом і студентським колективом; в ході такого обговорення у студентів формується власне бачення педагогічного явища, що створює передумову для переходу на наступний навчально-дослідний рівень.

На семінарсько-практичних заняттях з формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів перевага віддавалася дискусійним формам роботи, стимулюючим самостійність, ініціативність, активність, рефлексивність студентів при обговоренні проблем професійно-методичної діяльності вчителя початкових класів професійно-педагогічної культури, впровадження інновацій тощо. Семінарські заняття інтегрували теоретичні положення, що розкривають сутність інноваційної методичної культури вчителя і практичної діяльності. Організація семінарських занять проходила у вигляді обговорень в певному аспекті феномена інноваційної методичної культури вчителя на основі реалізації розробленого педагогічного модуля. Фрагменти і конспекти уроків припускали включення дидактичних ігор, створених студентами наочних посібників. Проведення фрагмента уроку у вигляді ділової гри, яка передбачає використання інноваційного професійно-методичного досвіду вчителів-новаторів.

Діалогова природа гри сприяла засвоєнню практичної основи інноваційної методичної культури. Гра як форма навчання дозволяла вирішувати такі завдання:

- перетворення і синтезування знань, отриманих при вивченні окремих теоретичних дисциплін, застосування їх при вирішенні практичних завдань;
- концентрація уваги на конкретних педагогічних завданнях;
- можливість аналізу, оцінки та коригування прийнятих рішень;
- зняття суб'єктивної тривожності студентів в разі помилки;
- формування якостей, необхідних кожному педагогу - емпатії, рефлексії, перцепції тощо;
- підвищення інтересу до навчальних занять і до модельованих аспектів діяльності і до самовдосконалення тощо.

У ході імітаційних ігор відтворювалися інноваційні методики вчителів, переможців конкурсів педагогічних змагань.

Для нас в ході проведення експерименту важливою складовою підготовки вчителя початкових класів є формування методичного досвіду на

основі аналізу відкритих уроків, що проводяться вчителями, які працюють в інноваційному режимі. Професійно-методичні вміння у вчителів формувалися за участю студента як активного спостерігача на відкритих уроках вчителів і методистів. Провідне значення набув аналіз інноваційного аспекту заняття, який включає: якісний аналіз методів і методичних прийомів, використовуваних на конкретному етапі уроку; формування конкретних методичних понять і уявлень; відпрацювання конкретного вміння учнів. Відвідування, знайомство з досвідом роботи вчителів і аналіз таких уроків дозволяли студентам - практикантам реально осмислити і зрозуміти теоретичні положення про організацію навчально-виховного процесу. Даний факт дозволив розвинути у студентів, що беруть участь в експериментальному дослідженні мотиваційно-ціннісний і когнітивний компонент інноваційної методичної культури. В.Ф. Кривошея, зазначає, що «відкриті уроки для студентів - це спосіб активної пропаганди творчої діяльності вчителя, а також шлях прилучення до творчого аналізу та узагальнення передового педагогічного досвіду» [27], з чого ми можемо зробити висновок, що вони є критерієм розвитку особистісно-творчого компонента в межах розробленої моделі.

Відкриті уроки - уроки-ілюстрації, розкривали прийоми і методи організації освітнього процесу в реальній інноваційній педагогічній дійсності. Паралельно проводилися заняття з викладенням проблем інноваційної початкової освіти у відповідних розділах в курсах педагогіки і приватних методик. Тематика відкритих уроків визначалася актуальністю інноваційного аспекту навчання, пов'язаного з такими моментами, як: використання інформаційно-комунікативних методів на уроках математики (української мови, технології, образотворчого мистецтва тощо); особливості використання вчителем початкових класів інтерактивної дошки на уроці; специфіка створення портфоліо учня початкової школи та ін. Серія відкритих уроків сприяла формуванню методичної компетентності, заснованої на розвитку здатності осмислювати й аналізувати в ситуації уроку, вибір і

побудова його інноваційної моделі, конструювання змісту і способів взаємодії з учнями.

Аналіз інноваційного аспекту уроку включав: теоретичну і практичну готовність вчителя до використання інноваційних засобів в навчальному процесі; правильна постановка мети уроку з урахуванням інноваційної спрямованості навчання; методично правильно вибудовану структуру використання інноваційних методів і засобів; обґрунтований вибір форми уроку, відповідний інноваційному напрямку змісту тощо.

На семінарських і практичних заняттях широке застосування набув кейс - метод є одним з ефективних методів навчання дорослих особливо в сфері економіки і бізнес-освіти. Під кейсом - конкретною ситуацією, розуміють фрагмент з реальної практики, що містить проблему і не має єдино вірного рішення. М.А. Урбан [72] «кейсом» називає «частина реальності в навчальній аудиторії». Автор визначає характерні риси кейс-методу як способу організації навчальної діяльності при підготовці вчителів, виділяючи наступне: наявність проблеми, відсутність єдиного рішення. Зміст кейса представляло собою ситуації, що стосуються методичної, психологічної, технологічної сторін діяльності вчителя початкових класів. В експериментальній програмі кейс-технологія представляла собою спеціально розроблені навчально-методичні матеріали інноваційного змісту, впорядковані і укомплектовані в спеціальний набір і представлені студентам для самостійного освоєння. Зміст матеріалу було представлено наступними розділами: інновації в процесі вивчення різних дисциплін початкової школи, інноваційні системи навчання. Навчально-методичні матеріали представлялися на різних носіях: друкованих, аудіо, відео, мультимедіа. Організація роботи з кейсом складалася з трьох етапів:

1 етап - індивідуальна підготовка. На цьому етапі робота з кейсом представляла собою попереднє ознайомлення зі змістом інноваційної проблеми.

2 етап - робота в малих групах. Етап припускав розподіл студентів по групах (4-7 осіб). Обговорення інноваційної ситуації, позначеної в змісті кейса передбачало зіткнення точок зору, думок, підходів до вирішення проблем. Підсумком роботи в групі виступала розробка моделі інноваційного матеріалу, представлена схемами, тезами тощо.

3 етап - підсумкова презентація або дискусія. Група представляла своє інноваційне рішення на основі аналізу запропонованого матеріалу.

Роль викладача полягала в тому, що він проводив завершальний обмін думками - рішеннями і узагальнював сказане, формуючи у студентів нові смисли і цінності освіти і професійно-педагогічної діяльності.

Кейс-технологія сприяла розвитку конструктивних, комунікативних, організаторських, рефлексивно - аналітичних і прогностичних компетенцій вчителів початкової школи. Які входять до складу когнітивного і рефлексивного компонентів інноваційної методичної культури.

Інноваційні аспекти професійної діяльності відпрацьовувалися в процесі мікрвикладання, яке проводилося в формі пробного уроку (10 - 15 хвилин) з дуже маленькою групою людей (5 осіб), іноді з відеозаписом з подальшим аналізом в аудиторії (на кожному мікроуроці використовувався один педагогічний прийом). Наочно такий вид уроку демонстрував застосування того чи іншого способу роботи з учнями початкової школи. Проведення даного виду роботи сприяло розвитку у студентів операційно-діяльнісного компоненту інноваційної методичної культури.

На третьому етапі формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів нами була поставлена мета роботи, яка представляла собою теза про становлення системи методичних знань на основі аналітико-дослідницької діяльності. Вона передбачала сформованість когнітивного компонента культури на основі знань методології, методологічних методів дослідження, а також формування груп методичних умінь щодо організації процесу навчання в початковій школі. Операційно-

діяльнісний компонент включав імітаційне моделювання педагогічних ситуацій на основі пробних уроків, курсове проектування.

Всі компоненти інноваційної методичної культури формувалися на даному етапі відповідно на рис. П5 додатку П.

На даному етапі індивідуальний електронний методичний портфоліо використовувався у вигляді інноваційної майстерні, яка передбачала парціальне впровадження власних інноваційних розробок в діяльність. Прикладом роботи в творчій майстерні індивідуального електронного методичного портфоліо в рамках методичного глосарію може служити власне формулювання наявних педагогічних понять на основі системного аналізу різних позицій вчених. У цей період формування інноваційної методичної культури вчителя починає використовуватися такий розділ індивідуального електронного методичного портфоліо, як «методичні ідеї», що передбачає адаптацію вже наявних і отриманих знань в власний інноваційний педагогічний досвід в конкретних ситуаціях.

Для реалізації тісного взаємозв'язку теорії і практики щодо формування інноваційної методичної культури у вчителів початкових класів застосовувалися імітаційно-педагогічні ігри: ситуаційно-рольові ігри-вправи, власне ситуаційно-рольові ігри та ділові ігри. Н. А. Ложнікова сформулювала таке визначення імітаційно-педагогічної гри - модель фрагмента (ситуації) педагогічного процесу, можливих варіантів взаємодії учасників. Вона є способом і засобом формування якостей, умінь і навичок, необхідних для успішної педагогічної діяльності [29]. Ситуаційно-рольові ігри-вправи спрямовані на розвиток операційно-діяльнісного компонента культури, до складу якого на даному етапі розвитку входять педагогічні здібності, формування інноваційних умінь, інноваційного мислення і якостей особистості майбутнього вчителя, вироблення умінь вирішувати нестандартні педагогічні завдання. Для здійснення гри зі змісту ситуації взаємодії вчителя і школярів виокремлювати невеликий фрагмент, імітація якого дозволяла вирішувати поставлену задачу. Ситуаційно-рольові ігри

представляли собою програвання великий за змістом, складною у виконанні, по взаємозв'язкам ситуації. Для нас було важливо, щоб ситуація отримала розвиток, а не закінчувалася програванням тільки певного сюжету. Ділові гри забезпечували формування професійно-ділових компетенцій вчителів: вміння методично грамотно організовувати співпрацю педагогів і учнів на уроках і в позаурочній діяльності, розподіляти доручення, планувати, контролювати навчальну діяльність учнів. Їх основним завданням ставилося - озброїти студентів технологією педагогічної діяльності. Організовуючи ділові ігри, програвалися і аналізувалися не тільки окремі ситуації, але і великі фрагменти уроків, батьківських зборів, позаурочних справ. Даний аспект роботи був спрямований на розвиток у студентів особистісно-творчого компоненту культури інноваційного методичного мислення. При досягненні студентами таких показників професійного розвитку можна говорити про формування методичної креативності, що характерно для евристичної спрямованості професійно-педагогічної культури.

Евристична спрямованість професійно-педагогічної культури характеризується великою цілеспрямованістю, стійкістю шляхів і способів професійної діяльності. Помітні зміни, що свідчать про становлення особистості вчителя як суб'єкта власної педагогічної діяльності, відбуваються в структурі технологічного компонента; на високому рівні сформованості знаходяться здатності вирішувати оціночно-інформаційні та корекційно-регулюючі завдання. Взаємодія вчителя з молодшими школярами, колегами, оточуючими людьми відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі педагогічного мислення важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, що забезпечує глибоке розуміння особистості учня, його дій і вчинків. Вчителі початкових класів вибірково ставляться до пропонуванних форм підвищення педагогічної кваліфікації та опановують основними методами пізнання і аналізу власної особистості і діяльності. Їх діяльність пов'язана з постійним пошуком, вони впроваджують нові технології навчання і виховання; готові передавати свій досвід іншим.

Уроки - ігри, мікрОВикладання, семінари-дискусії поєднувалися з груповою діяльністю, яка розумілася нами як процес взаємного навчання та розвитку студентів, спільного пошуку шляхів вирішення тих чи інших завдань, поставлених викладачем або самим студентом.

Ми спиралися на положення про те, що успіх будь-якої діяльності залежить від якості проектування, тому при формуванні інноваційної методичної культури вчителя початкових класів ми прагнули до того, щоб кожен студент придбав навички проектування навчально-виховного процесу в умовах інноваційності.

Поняття «проектування» прийшло в освіту зі сфери матеріального виробництва. Термін «Projectus» - в перекладі з латинської мови - виступає вперед, видатний - означає «інтелектуальність» продуктивно-проектувальний зміст, спрямований на створення ідеальних прообразів можливих об'єктів [32]. У більш вузькому, термінологічному значенні «проектування» є процес створення перспективно-предметного прообразу заданого об'єкта в інформаційній формі проектної розробки [80]. Педагогічне проектування - «цілеспрямована діяльність педагога по створенню проекту, який представляє собою інноваційну модель педагогічної системи (або процесу), орієнтованої на масове використання» [86]. На нашу думку педагогічне проектування - це вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в творчості вчителя, в постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання і розвитку людини. У цьому руслі педагогічна творчість розглядалося нами як стан педагогічної діяльності, при якому відбувається створення принципово нового в змісті, організації навчально-виховного процесу, у вирішенні науково-практичних проблем. Педагогічне проектування є проявом постійного різнобічного творчості, який передбачає у педагога наявність сукупності творчих здібностей, якостей, дослідницьких умінь, серед яких важливе місце займають ініціативність і активність, глибоку увагу і спостережливість, мистецтво нестандартно мислити, багата уява і інтуїція, дослідницький підхід до аналізу навчально-виховних

ситуацій, розв'язання педагогічних завдань, самостійність суджень і висновків. Педагогічне проектування з технологічної точки зору - це система, основними компонентами якої є висока загальна культура, гуманістична спрямованість, професійні знання і вміння, творчість і педагогічні здібності, технологічна компетентність.

У процесі педагогічного проектування вчитель виконував аналіз наявних умов педагогічної дійсності, визначав мету завдання, відбирав методи, форми, засоби навчання в їх оптимальному поєднанні, планував систему прийомів стимулювання активності школярів, прогнозував можливі труднощі учнів, а також конструював суб'єктивно нову систему педагогічного процесу.

Становлення у студентів загального способу проектування уроків сприяло формуванню трьох груп методичних компетенцій, що сприяють розвитку операційно-діяльнісного компонента інноваційної методичної культури фахівця:

1) здатність усвідомлювати цілі, завдання і орієнтуватися в умовах методичної діяльності - аналітичні завдання;

2) вміння адекватно відбирати комплекс методичних конструктів (методи, методичні прийоми, форми) і організації робочої зони - конструктивні завдання;

3) здатність складати план (модель) майбутнього уроку - аналітико-конструктивні завдання;

На евристичному рівні формування інноваційної методичної культури для студентів пропонувалися творчі завдання інтеграційного і дослідницького характеру, що вимагають синтезу психолого-педагогічних, методичних і предметних знань і умінь, проектування інноваційної методичної діяльності з урахуванням психологічних і вікових особливостей молодших школярів, таких як складання інтеграційних матриць. Використання інтеграційних матриць методичної діяльності, забезпечувалося в процесі аналізу відкритих уроків, мінікурсів [8]. Цей вид діяльності

забезпечив комплексне освоєння психологічних, педагогічних, предметних і приватно-методичних знань (когнітивний компонент), їх співвідношення один з одним, формування інноваційного методичного мислення (особистісно-творчий компонент).

Одним із засобів формування проектувальних умінь студентів, що навчаються на спеціальності «Педагогіка і методика початкової освіти», була методична завдання. Педагогічна діяльність на початковому етапі формування розглядалася нами як процес вирішення методичних і педагогічних завдань. Пошук алгоритмічних приписів та оволодіння студентами моделями продуктивної педагогічної діяльності представлявся нам як один з етапів і критеріїв становлення інноваційно-методичної культури вчителя початкових класів одночасно.

Ми дотримуємося педагогічної позиції Ю. Заєць [23], яка характеризує методичну задачу як задачу, «результат рішення якої виражається у вигляді набору засобів і способів їх впорядкування, використовуваних учителем в навчанні для досягнення мети, тобто являє собою модель його діяльності для досягнення мети навчання». Цінність використання методичних завдань у формуванні проектувальних компетенцій студентів визначалася наступними положеннями:

1. методична задача є відображенням реальних ситуацій, аналіз яких дозволяє студентам заздалегідь, ще до практики в школі, перетворювати і синтезувати знання, отриманні при вивченні окремих теоретичних дисциплін і використовувати їх для вирішення практичних завдань;

2. методичні завдання, будучи навчальними в основі предметно - методичних курсів, сприяють формуванню відповідних здібностей приймати оптимальні рішення, бути самостійними у виборі способів своєї роботи і діяльності учнів, творчо інтерпретувати методичні положення, що створює основу для розвитку методичної творчості, методичного інноваційного мислення. Методичні завдання також дозволяють студентам «бачити» вікові та індивідуальні особливості учнів, враховувати їх при плануванні уроку.

3. навчально-методичні завдання спрямовані на формування вміння опанувати загальним способом проєктувальної діяльності. Діяльність учителя при проєктуванні уроку пов'язана з виконанням системи дій, що дозволяє усвідомлено, обґрунтовано і творчо обмірковувати логіку уроку, ставити цілі, адекватно відбирати зміст, обирати оптимальні прийоми і способи організації діяльності учнів на уроці [72].

У процесі професійної діяльності вчителя доводиться вирішувати безліч педагогічних завдань. Розглядаючи більш конкретно методичну сторону діяльності вчителя, необхідно позначити орієнтир, що дозволяє визначити типологію методичних завдань, що сприяють формуванню проєктувальних умінь і розвиток інноваційної методичної культури вчителя початкових класів. У процесі реалізації розробленої експериментальної моделі формування інноваційної методичної культури вчителя орієнтиром служили наступні види професійної діяльності вчителя: визначення мети, завдань уроку; вибір методів і методичних прийомів, визначення форм і засобів навчання; моделювання уроку. Виходячи з цього, ми визначили види методичних завдань: аналітичні, конструктивні і аналітико-конструктивні.

Аналітичні методичні завдання формували здатність виділяти поняття, властивості, закони, які належить вивчати молодшим школярам, актуалізувати власні математичні, мовні, природознавчі, художні, психологічні, педагогічні та методичні знання, виділяти основні напрямки роботи, прогнозувати можливі труднощі учнів, аналізувати зміст підручників і методичних посібників з різних точок зору.

Конструктивні задачі сприяли формуванню наступних компетенцій: а) ставити цілі і планувати власну діяльність учнів; б) визначати основні види діяльності на кожному етапі уроку; в) вибирати засоби і способи досягнення цілей. У процесі вирішення конструктивних методичних завдань студенти не тільки аналізують ситуацію, але і створюють певні «проекти» майбутньої методичної діяльності, вибирають прийоми і способи організації діяльності

учнів відповідно до психолого-педагогічними і методичними закономірностями.

Аналітично-конструктивні завдання сприяли формуванню навичок аналізу готових фрагментів уроків на встановлення відповідності між цілями навчання і варіантом їх досягнення, на вибір оптимального способу організації діяльності учнів ситуацій вибору, конструювання, визначення зв'язків і встановлення закономірностей.

Четвертий - професійно-творчий - етап формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів переслідував методичне самовдосконалення і майстерність. Креативна спрямованість даного етапу відрізняється високим ступенем результативності педагогічної діяльності, мобільністю психолого-педагогічних знань, утвердженням відносин співробітництва і співтворчості. Позитивно-емоційна спрямованість діяльності вчителя стимулює стійко перетворюючу, активно творчу активність особистості. Технологічна готовність таких вчителів знаходиться на високому рівні, особливого значення набувають аналітико-рефлексивні вміння; всі компоненти технологічної готовності між собою тісно корелюють, виявляючи велику кількість зв'язків і утворюючи цілісну структуру діяльності. У діяльності педагогів важливе місце займають такі прояви творчої активності, як педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція, уява, що сприяють оригінальному продуктивному вирішенню педагогічних завдань. У структурі особистості гармонійно поєднуються наукові та педагогічні інтереси і потреби; розвинена педагогічна рефлексія і творча самостійність створюють умови для ефективної самореалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості. Вчителі початкових класів зацікавлено ставляться до різних способів підвищення педагогічної майстерності та професійної культури. Нерідко вони виступають ініціаторами створення «шкіл», проведення семінарів, конференцій з актуальних проблем педагогіки початкової освіти. Вони охоче діляться особистим педагогічним досвідом і вивчають досвід інших; їх

відрізняє постійне прагнення удосконалювати власну педагогічну систему. На даному етапі компоненти представлені такими видами діяльності (рис. Пб додатку П).

Методичне самовдосконалення і майстерність вчителя початкових класів

На професійно-творчому етапі формування інноваційної методичної культури індивідуальний електронний методичний портфоліо мав вигляд інноваційної лабораторії, при роботі з якою активно використовувався розділ «Інноватика: Мої новинки». У ньому фіксувалися власні інноваційні проекти, створені студентами на основі набутого інноваційного досвіду. Так, наприклад, продовження роботи з глосарієм на даному етапі характеризується створенням нових «суб'єктивних» педагогічних понять і їх формулюванням. У цілому ж робота з індивідуальним електронним методичним портфоліо на самому заключному етапі має системний характер розробки і впровадження в педагогічну практику інновацій.

Інноваційна методична культура як інтегральна якість особистості формувалася і розвивалася в умовах навчально-освітнього простору ЗВО і в процесі самостійного вдосконалення навичок проектування майбутніх педагогів. Тому одним з напрямків нашої роботи стала організація самостійної роботи студентів.

Самостійна робота учнів визначається вченими - дидактами по-різному: як засіб навчання (Ю. Б. Зотов), як прийом навчання (А. Ф. Соловйов), як спосіб навчання (І. Е. Унт), як фактор організації навчальної діяльності (Б.П. Єсіпов) тощо.

Л.П. Алексеева самостійну роботу студентів розглядає як фактор освоєння спеціальності з позиції управління, і представляють її з різних сторін, а саме:

- Як засіб педагогічної діяльності, який використовується педагогом з метою перебудови психологічних механізмів навчаються, їх досвіду, внутрішнього світу, які повинні бути результатами навчання;

- Як навчальна діяльність, що передбачає певні процедури, які виконують студенти в процесі навчально-пізнавальної, навчально-практичної та навчально-професійної діяльності.

З урахуванням зазначених авторами аспектів ми спиралися на сформульовану структуру забезпечення самостійної роботи студентів, яка складається з наступних блоків: нормативне забезпечення, організаційне, матеріально-технічне та навчально-методичне.

Завдання для самостійної роботи студентів, використані нами в експерименті, були спрямовані на: освоєння теоретичних основ професійно-методичних знань вчителів початкових класів у формі: складання конспектів за темами, резюмування публікацій, створення блок-конспектів за темами; вивчення педагогічного досвіду вчителів, представленого в друкованих та електронних виданнях; оволодіння практичними професійними вміннями: рішення проблемних педагогічних ситуацій і методичних питань при аналізі уроків і конспектів уроків, моделювання фрагментів педагогічної діяльності, режисування ділових ігор тощо; формування професійно-методичної спрямованості вчителя початкових класів для реалізації професійних функцій в умовах інноваційного освіти за допомогою розвитку інтересу, прагнення до інноваційної діяльності, готовності прийняття нововведень і постійної самореалізації та самовдосконалення.

Оскільки здійснення професійної діяльності, що відповідає сучасним вимогам, під силу того вчителю, якого відрізняє потреба в постійній самоосвіті і готовність до нього, то виникає проблема підготовки у ЗВО не тільки вчителі - професіонала, а й особистості, здатної до саморозвитку в професійній діяльності і здатною з діяти особистісному розвитку дитини. Важливою передумовою особистісного і професійного зростання вчителя є аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності.

Основне завдання даного блоку розробленої моделі полягала у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності та самоаналізу. Вирішення цього

завдання можливе шляхом переведення студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. За своєю суттю даний блок моделі дозволяє перейти від парадигми навчання до парадигми освіти. У цьому плані слід визнати, що самоаналіз студентів власних досягнень у розвитку професійної компетентності, в тому числі і інноваційної методичної культури, є не просто важливою формою освітнього процесу, а й повинен стати його основоположною рисою.

Це передбачає орієнтацію на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей студентів, перехід від поточного до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості. Йдеться про збільшення обсягу самостійної роботи студентів, посилення ролі якої означає принциповий перегляд організації освітнього процесу, який повинен будуватися так, щоб розвивати здатність вчитися, формувати здатність до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способам адаптації до професійної діяльності в сучасному світі.

Аналіз і самоаналіз дозволяють дати пояснення педагогічним фактами, явищ, знайти причину, встановити зв'язок між педагогічним фактом і обставинами, проникнути в глибину явищ і побачити те, що не лежить на поверхні і недоступно для зовнішнього спостереження. Аналітично-рефлексивна діяльність супроводжується переконструюванням і оновленням знань педагога, подоланням педагогічних стереотипів і, як наслідок, розвитком особистості педагога та педагогічної діяльності.

У межах реалізації індивідуального електронного методичного портфолію включеного в педагогічний модуль - передбачалося розвиток педагогічної логіки в ході аналітико-рефлексивної діяльності студентів, здійснювався цілеспрямований вибір варіанта побудови педагогічного процесу. Оволодіння аналітико-рефлексивної діяльністю стимулювало майбутніх фахівців до безперервної самоосвіти і самопізнання, що

природним чином готувало його до успішної професійної діяльності, ставало інструментом поступального вдосконалення педагогічного процесу.

У процесі реалізації даного компонента педагогічного модуля для ефективного бачення результатів професійного розвитку методичної спрямованості студентам був запропонований метод аналізу власного портфоліо, що показує зміни в професійній діяльності та інноваційної методичної культури. Роботи аналізувалися на практичних та семінарських заняттях.

Таким чином, на формувальному етапі експерименту в навчальний процес ЗВО при підготовці студентів спеціальності 05.07.08. «Педагогіка і методика початкової освіти» був включений курс за вибором, основною метою якого було формування інноваційної методичної культури вчителів початкових класів за допомогою розробки індивідуального електронного методичного портфоліо, включеного в педагогічний модуль експериментальної програми.

У процесі роботи з індивідуальним електронним методичним портфоліо на лекційних, практичних заняттях і в рамках самостійної роботи студентів використовувалися різні інноваційні методи, прийоми і технології, що сприяють формуванню цінностей інноваційної освіти, самоосвіти, самореалізації і рефлексії. Це сприяло успішному розвитку інноваційної методичної культури вчителів і переходу на більш високі рівні її розвитку, що експериментально підтвердили результати контрольного етапу наукового дослідження, представлені в наступному підрозділі.

2.3. Часткова експериментальна перевірка методики формуванню інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

Для аналізу ефективності проведеної нами роботи по формуванню інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах

інноваційної освіти, ми повторили діагностичні процедури по визначенню змін в рівнях сформованості компонентів інноваційної методичної культури вчителя і показниках сформованості інноваційної методичної культури в цілому.

Діагностичні методики, використані на даному етапі дослідження були ідентичні методикам, початкового констатувального етапу дослідження.

Кількісні дані, отримані при вивченні мотиваційно-ціннісного компоненту за допомогою методики «ціннісних орієнтації» М. Рокича і методики вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфір (в модифікації А.А. Реана) якісно відрізняються рис. Р1, рис. Р2 додатку Р.

Обробка отриманих даних при проведенні контрольної діагностики показала, що студенти експериментальної групи крім виділених раніше цінностей здоров'я, суспільного визнання, цікавої роботи і продуктивного життя виділяють в досить великому процентному співвідношенні професійні цінності розвитку (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення); цінності пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток); творчість (можливість творчої діяльності) впевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів) (рис. Р3, рис. Р4 додатку Р).

До інструментальних цінностей, що сприяє реалізації життєвих цілей у професійній сфері, студенти експериментальної групи віднесли: освіченість (широта знань, висока загальна культура); вихованість (гарні манери); терпимість (до поглядів і думки інших, уміння прощати іншим їхні помилки та омани); ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі);

Крім перерахованих вище студентами позначені як важливі цінності твердої волі (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами); самоконтролю (стриманість і самодисципліна), вихованість (гарні манери) і життєрадісність.

Зіставляючи результати дослідження піддослідних експериментальної групи на констатувальному і контрольному етапах виявлені якісні зміни

мотиваційного компонента інноваційної методичної культури вчителів початкових класів. У контрольній групі результати діагностики за даною методикою змінилися незначно.

Аналіз мотиваційної сфери вчителів початкових класів дозволив зробити висновок про суттєві зміни в мотиваційній сфері у піддослідних експериментальної групи і незначних в контрольній групі. Для порівняння нижче наведено таблицю даних констатувального і контрольного етапах експерименту (табл. Р1 додатку Р).

На підставі аналізу показників таблиці 2.14 ми можемо побачити помітні зміни в мотиваційному комплексі експериментальної групи на контрольному етапах експерименту. При визначенні співвідношення в мотиваційному комплексі випробовуваних контрольної та експериментальної груп необхідно відзначити що, значне число випробовуваних демонструє баланс мотивів (34,37%), зміни відбулися і в кількісному відношенні випробовуваних демонструють неоптимальний комплекс мотивів (42,18%), а в контрольній групі він залишився на колишньому рівні. Крім цього на обличчя, значне зменшення кількості випробовуваних демонструють найгірший комплекс мотивів.

На підставі даних наведеної нижче таблиці ми відзначаємо значне підвищення показників внутрішнього типу мотивації в експериментальній групі, значне зменшення ВПО у вчителів (додатку Р2 додатку Р).

Контрольний експеримент підтвердив наше припущення про те, що спеціально організований простір, що враховує інноваційні тенденції сучасної освіти змінить мотивацію студентів з зовнішньої на внутрішню. Цьому сприяв розроблений педагогічний модуль, представлений в тому числі і курсом за вибором і індивідуальним електронним методичним портфоліо.

За результатами методики дослідження мотивів професійної діяльності можна зробити висновок про збільшення показників внутрішньої мотивації професійної діяльності у вчителів початкових класів, проте слід зазначити досить високий відсоток, що виражає зовнішню позитивну мотивацію.

У цілому результатом роботи в напрямку формування мотиваційно-ціннісного компонента інноваційної методичної культури можна вважати зрослі показники експериментальної групи випробовуваних.

Статистичний аналіз даних, отриманих при застосуванні опитувальника, розробленого нами за принципом незакінчених пропозицій для визначення понять «методична культура», «інновація» на контрольному етапі експерименту, дозволив нам зробити висновок, про те, що у студентів всієї експериментальної групи виявлені уявлення про досліджуваних категоріях педагогіки засновані на наукових уявленнях. Причому розуміння на високому рівні категорій «методична культура» і «інновація» сформовано у 32,81% і 70,3% беруть участь в експерименті відповідно. Результати контрольної групи мають незначну зміну в порівнянні з начальним констатувальним експериментом.

Результати дослідження когнітивного компонента інноваційної методичної культури вчителів початкових класів представлені в таблиці Р3 додатку Р. Дані свідчать про зміни в когнітивній структурі професіоналізму вчителів.

Виявляють взаємозв'язок понять «методична культура» і «інновація» також всі студенти, причому визначаючи їх найтісніші зв'язки, взаємозалежність: «Методична культура передбачає постійний пошук поновлення методичного арсеналу засобів навчання» (Катя М.); «Застосування інновацій і є підвищення методичної культури вчителя» (Саша Р.)

Методика демонструє і якісне підвищення мотиваційно-ціннісного компоненту інноваційної методичної культури. Цей факт підтверджують висловлювання: «Моя методико-інноваційна діяльність почалася після завершення курсу «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів» (Валя С); «Я хотіла б бути педагогом новатором» (Надя (М.))

Якісні та кількісні показники дослідження професійно-методичних компетенцій, які характеризують операційно-діяльнісний компонент

інноваційної методичної культури на контрольному етапі дослідження визначалися аналогічно - на основі середнього балу по кожному блоку, загального середнього балу. Дані представлені в табл. Р4 додатку Р.

Аналізуючи представлені показники, можна зробити висновок про те, що після проведення формувального експерименту значно підвищився відсоток якості сформованості професійно-методичних компетенцій, які характеризують операційно-діяльнісний компонент інноваційної методичної культури студентів експериментальної групи.

За результатами експертних оцінок також відзначається позитивна динаміка у формуванні професійно-методичних компетенцій студентів експериментальної групи. Дані представлені в таблиці Р5 додатку Р.

Порівнюючи показники сформованості професійно-методичних компетенцій студентів контрольної та експериментальної груп і експертів на констатувальному і контрольному етапах необхідно звернути увагу на наступні розбіжності: відсоток різниці в оцінюванні професійно-методичних умінь в контрольній групі (10,93%, 10,27% і 21,25%) значно вище, ніж аналогічні показники експериментальної групи (4,22%, 5,21%, 1,02%). Це свідчить про підвищення якості методичних компетенцій, як характеристики операційно-діялісного компоненту інноваційної методичної культури і також про формування адекватної самооцінки особистісного рівня сформованості професійно-методичних компетенцій. Дані представлені в таблиці Р6 додатку Р.

Вивчаючи дані діагностики особистісно-творчого компоненту інноваційної методичної культури вчителя початкових класів на підставі проведеного тесту «Кінетичний малюнок» можна зробити висновок про те, що нестандартний підхід до професійної діяльності демонструють 35% піддослідних експериментальної групи. Високий рівень сформованості особистісно-творчого саморозвитку в експериментальній групі демонструють 27% (17 студентів), середній рівень 58% (37 студентів) - середній рівень, 15,6% (10 студентів) - низький рівень (табл. Р7 додатку Р).

Графічний тест виявив наступне співвідношення центрації вчителів. Результати представлені на рис. Р5 додатку Р.

Аналізуючи якісні показники, представлені в діаграмі слід зазначити, що досліджувані параметри в контрольній групі істотно не змінилися. Дані експериментальної групи показують зменшення центрації у вчителів на власній особистості, центрації на предмет і суттєве збільшення потреби у творчій самореалізації.

Аналіз результатів дослідження педагогічної креативності контрольної і експериментальної груп на завершальному етапі представлений в таблиці Р8 додатку Р.

Таким чином, на основі результатів діагностик креативності доцільно зробити висновок про якісну зміну особистісно-творчого компоненту інноваційної методичної культури вчителів початкових класів.

У результаті обробки даних тест-опитувальника визначення ступеня рефлексивності слід зазначити, що крім збільшення кількісних показників в експериментальній групі у студентів змінилося ставлення до рефлексії як до виду самосвідомості. Дані представлені в таблиці Р9 додатку Р.

За підсумками формування рефлексивного компоненту інноваційної методичної культури вчителя початкових класів виявлені наступні зміни: студенти оволоділи прийомами самоаналізу, включеного в безпосередню діяльність вчителя і здійснюваного з ходом процесу навчання молодших школярів (самоспостереження, самоконтроль, самооцінка).

Таким чином, в контрольній групі, як і раніше найбільш виражений початковий рівень сформованості інноваційної методичної культури (57,81%), при цьому показник достатнього рівня - 35,93%. Важливо відзначити, що на етапі контрольної діагностики виявлено оптимальний рівень - 6,25%, а показників відповідають високому рівню не спостерігається. В експериментальній групі виражена тенденція переходу на більш високий рівень: з початкового на достатній, з достатнього - на оптимальний, з оптимального на високий рівень. При цьому процентне співвідношення

рівнів сформованості інноваційної методичної культури вчителів наступне: початковий - 23,42%, достатній - 33%, оптимальний - 37,50%, високий - 6,25%.

Для наочності змін, що відбулися, відобразимо результати, отримані при проведенні констатувального і контрольного експерименту на рис. 2.1.

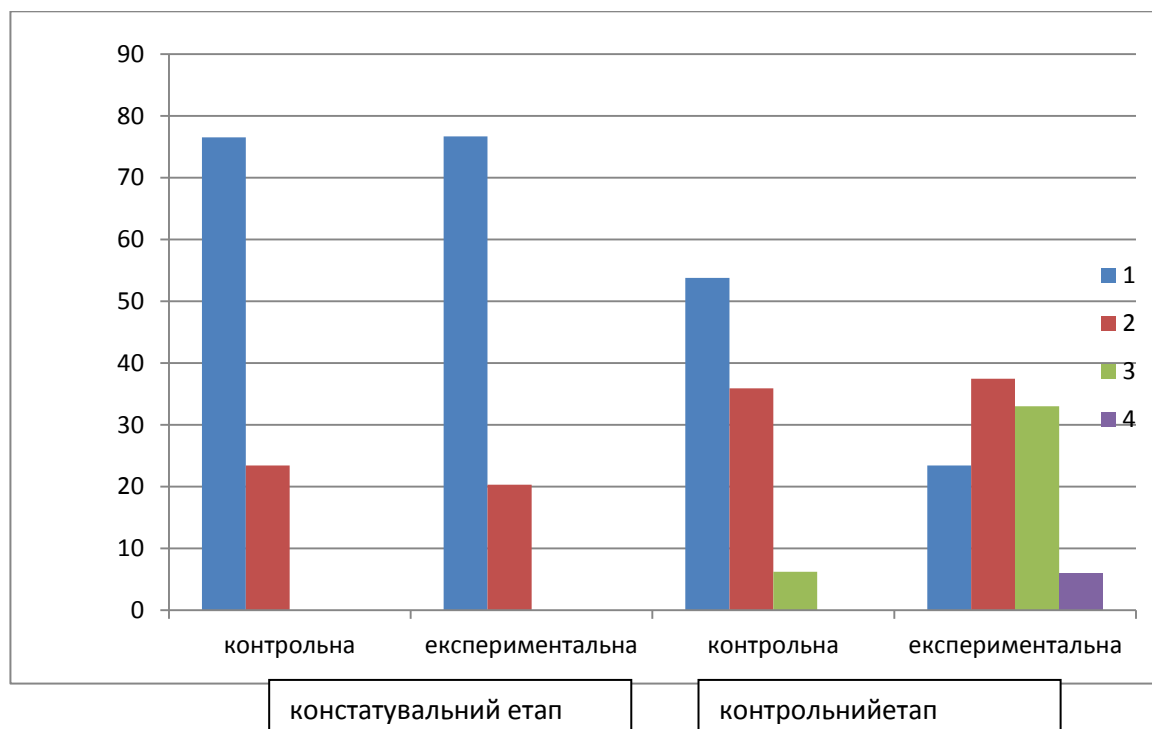

Рис. 2.1 Рівні сформованості інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів (констатувальний і контрольний етапи),%

Таким чином, наша експериментальна програма сприяла особистісних змін в професійному становленні.

Висновки до розділу 2

Дослідження було сплановано і проведено відповідно до основними підходами до організації педагогічного експерименту, розробленими Ю. К. Бабанський, В. П. Беспалько, В. І. Журавльовим, В. І. Загвязинським, В. В. Краєвським, А. М. Новіковим, Е. В. Сидоренко та ін. Мета

експериментального дослідження полягала в апробації педагогічної моделі формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

На першому етапі експерименту було проведено діагностичне дослідження рівня сформованості компонентів інноваційної методичної культури вчителя початкових класів. Даний етап проводився як в контрольній, так і в експериментальній групах.

Для виявлення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту нами використовувалася методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч) і методика вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфір (в модифікації А. А. Реана); для когнітивного компоненту - методика незакінчених пропозицій (авторська розробка); для операційно-діяльнісного компоненту - методика самооцінки професійно-методичних умінь студентів (А.П.Карачевцева); для особистісно-творчого компоненту - тестова програма «Кінетичний малюнок» та тест по визначенню рівня педагогічної креативності; для рефлексивного компонента-тест-опитувальник, призначений для визначення ступеня рефлексивності в предметно-методичній сфері. На основі аналізу досліджень інноваційної методичної культури нами виділені рівні сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів і їх критерії. Отримані результати констатувального етапу експерименту дозволили нам зробити висновок про необхідність введення освітнього курсу для корекції ситуації, що склалася.

На другому формувальному етапі експерименту ми використовували метод моделювання для дослідження проблеми формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів. Концептуальна модель в нашому дослідженні представлена цільовим, змістовно-технологічним, процесуальним і аналітико-рефлексивним блоками, в зміст якої увійшов педагогічний модуль, який передбачає реалізацію розробленого курсу за вибором і розробку індивідуального електронного методичного портфолію. Позначений педагогічний модуль був впроваджений в педагогічний простір

ЗВО при підготовці студентів за спеціальністю «Педагогіка і методика початкової освіти».

На третьому контрольному етапі експериментальної роботи було проведено повторне діагностичне дослідження по виділених раніше параметрам. Отримані результати були зіставлені з даними констатувального етапу експерименту, і зроблені висновки, що складаються в тому, що для успішного формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів необхідний комплекс педагогічних умов: актуалізація культурологічного та інноваційного аспектів професійно-методичної підготовки вчителя; оптимальне використання інноваційного педагогічного досвіду з метою формування позитивної мотивації і становлення методичного арсеналу; максимальне використання інноваційних технологій навчання в поєднанні з традиційними методами; системний підхід до формування основних компонентів інноваційної методичної культури вчителя.

ВИСНОВКИ

В умовах модернізації української освіти до особистості педагога як носія і провідника суспільних знань і цінностей культури пред'являються нові вимоги, які сприятимуть розвитку інноваційних процесів в початковій освіті. Однак на сьогоднішній день існують чинники, що перешкоджають впровадженню інновацій в освітній процес початкової школи. До них можна віднести невідповідність до інноваційної діяльності педагогічних кадрів; відсутність вищої педагогічної освіти; слабка і практично відсутня технічно-інформаційна база; небажання педагогів перебудовувати процес навчання в початковій школі та ін. Незважаючи на існуючі труднощі у розвитку інноваційного початкової освіти, на сьогоднішній день можливо їх подолання за допомогою професійної підготовки вчителів початкових класів у ЗВО. На наш погляд, можна виділити умови, що сприяють формуванню інноваційної методичної культури вчителів. Однією з умов є їх професійна підготовка у ЗВО, в процесі якої повинна вестися систематична робота з підвищення професійних компетенцій вчителів, що сприяють розвитку рівня їх інноваційної методичної культури. При цьому особлива увага повинна приділятися узагальненню та поширенню досвіду педагогів, які активно впроваджують у практику початкової школи інновації. Важливою умовою буде створення кожним учителем власної інформаційної методичної бази у вигляді індивідуального електронного методичного портфоліо. Доступність і можливість виходу в інформаційну мережу кожному вчителю початкових класів також створюють сприятливі умови для розвитку інноваційної методичної культури.

Виходячи з перерахованих труднощів у формуванні та розвитку інноваційної методичної культури вчителя початкових класів і шляхів їх подолання, у межах магістерської роботи інноваційна освіта розглядалося нами як фактор її становлення. Нами було проведено теоретичний аналіз сутності педагогічної діяльності, суб'єктивні та об'єктивні закономірності її

реалізації, наповнення її новими смислами шляхом розширення інноваційних можливостей вчителя.

Розгляд поняття «інновація» дозволило виявити специфіку його застосування в педагогічній роботі з учнями молодшого шкільного віку. Порівняльний аналіз дефініцій «учитель - новатор» та «вчитель - інноватор» показав їх істотні відмінності, які полягають в ступені розвиненості інноваційної методичної культури. При цьому за спрямованістю використання інновацій у своїй професійній діяльності вчителів можна віднести до різних типів: вчителі, у практиці яких провідне місце займає дослідницька спрямованість; вчителі в діяльності, яких переважає технологічна спрямованість; вчителі, робота яких знаходиться в сфері нових підходів в навчанні і вихованні. Педагогічний пошук дозволив нам виділити такі види інновацій, реалізованих в педагогічному просторі, як технологічні, внутрішньопредметні, методичні, організаційні, ідеологічні та деякі інші.

Нами був зроблений акцент на факт того, що використання інновацій обумовлюють якість початкової освіти. В межах цього питання враховані педагогічні позиції М.М. Поташника, В.А. Міжерікова, Т.І. Шамової, Т.М. Давиденко та ін. На успішність інноваційної роботи, на нашу думку, впливає розуміння суспільної та особистої значущості участі в інноваційній діяльності, розвиток відповідної цілеспрямованої рефлексії на базі накопичення емоційного і практичного досвіду. Позитивне ставлення педагога до процесу нововведення є визначальним фактором його ефективності, яка також залежить від методологічного, програмно-методичного, організаційно-педагогічного та технічного комплексу заходів.

У магістерській роботі були виділені і розкриті етапи процесу становлення методичної готовності вчителя до здійснення інноваційної діяльності: етап сприйняття нововведення, що характеризується наявністю інноваційної активності; етап адаптації нововведення, що визначає наявність інноваційного мислення; етап трансляції нововведення, тобто безпосереднє використання адаптованого нововведення; етап генерування

нововведення шляхом створення якісно нового. У зв'язку з цим було розглянуто такі поняття як «готовність до інноваційної діяльності», «готовність педагога до методичної діяльності», «методична підготовка», «інноваційна педагогічна активність».

Інноваційний процес в початковій школі передбачає обов'язкову інформатизацію освіти, яку ми розуміємо як характерну особливість сучасного освітнього простору, засновану на впровадженні нових інформаційних технологій і яка є одним із пріоритетних напрямків інноватики. В галузі початкової освіти можливе використання широкого кола інформаційно-комунікативних технологій, з якого нами були розглянуті презентації, інформаційно-навчальні та тестуючі програми, мультимедійні технології та ін.

Педагогічна діяльність по впровадженню нових технологій залежить від інноваційної методичної культури вчителя початкових класів, яка передбачає готовність освоювати і реалізовувати інновації, затребування нової освітньої ситуацією, самостійно їх розробляти і позбавлятися від застарілих педагогічних накопичень, що дозволить оновити та модернізувати освіту.

При розгляді інноваційної методичної культури вчителя початкових класів як сутнісної характеристики професійно-педагогічної діяльності нам необхідно було звернутися до визначення поняття «культура», яке було проаналізовано з позицій філософсько-антропологічного, філософсько-історичного, соціологічного, аксіологічного, діяльнісного, компетентнісного, системного та інших наукових підходів.

У даному науковому дослідженні були розкриті взаємозв'язки таких феноменів, як загальна культура особистості, професійна, педагогічна і професійно-педагогічна культура, методична та інноваційно-методична культура. У нашому розумінні інноваційну методичну культуру вчителя початкових класів можна характеризувати як інтегративну якість особистості вчителя, представлене сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій і

оптимального поєднання оволодінням технологіями оперування з педагогічними об'єктами в багатопредметної середовищі початкової школи, застосовуваними на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень якості професійної новаторської діяльності педагога. Інноваційну методичну культуру ми представили як поєднання мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісно-творчого і рефлексивного компонентів, сутність і зміст яких було детально розглянуто в теоретичній частині магістерської роботи.

На наш погляд, особливу значимість має проведений аналіз специфічних особливостей методичної культури та інноваційної методичної культури вчителя. При цьому ми звертаємо увагу на те, що оволодіння учителем інноваційної методичної культурою не означає відмову від основ традиційної методичної культури, а виражається в її переході на якісно новий рівень, що характеризується зміною професійної свідомості, збереженням динамічного єдності традиційного, сучасного і нового.

Виходячи з цих позицій, ми використовували метод моделювання для дослідження проблеми формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів. Концептуальна модель в нашому дослідженні представлена цільовим, змістовно-технологічним, процесуальним і аналітико-рефлексивним блоками, в зміст якої увійшов педагогічний модуль, який передбачає реалізацію розробленого курсу за вибором і розробку індивідуального електронного методичного портфолію. Позначений педагогічний модуль був впроваджений в педагогічний простір ЗВО при підготовці студентів за спеціальністю «Педагогіка і методика початкової освіти».

Необхідно сказати, що перед його реалізацією нами було проведено діагностичне дослідження, спрямоване на виявлення початкового рівня сформованості інноваційної методичної культури вчителів. Ми використовували методику «Ціннісні орієнтації», методику вивчення мотивації професійної діяльності, методику незакінчених пропозицій

методику самооцінки професійно-методичних умінь студентів, тестову програму «Кінетичний малюнок», тест з визначення рівня педагогічної креативності, тест-опитувальник визначення ступеня рефлексивності в предметно-методичній сфері. На основі аналізу досліджень інноваційної методичної культури нами виділені початковий, достатній, оптимальний і високий рівні сформованості інноваційної методичної культури вчителя початкових класів і їх критерії. Отримані результати констатувального етапу експерименту дозволили нам зробити висновок про необхідність введення згаданого раніше педагогічного модуля для корекції ситуації, що склалася.

Запропонований нами на формувальному етапі експерименту педагогічний модуль, спрямований на розвиток інноваційної методичної культури вчителів з урахуванням сучасних тенденцій освіти, передбачає реалізацію розвитку інноваційно-методичних компетенцій в межах базових і приватно-методичних дисциплін; апробацію розробленого курсу за вибором «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів»; а також використання в практиці вищої професійної освіти розробленої структури індивідуального електронного методичного портфолію як навчально-методичного посібника, яке на різних етапах роботи з вчителями мало вигляд робочого зошита, творчого щоденника, інноваційної майстерні та інноваційної лабораторії.

На навчально-репродуктивному етапі формування інноваційної методичної культури вчителя індивідуальний електронний методичний портфолію мав вигляд робочого зошита, в який в електронному вигляді заноситься інформація, отримана студентом на лекціях, практичних заняттях у ЗВО і в процесі самостійної навчальної роботи, виконання завдань наставника по самостійному пошуку інноваційних ідей, методів і технологій інших педагогів, а також в процесі аналізу відкритих уроків педагогів-практиків. На процесуально-репродуктивному етапі індивідуальний електронний методичний портфолію кожного студента придбав індивідуальний характер внаслідок його застосування в якості творчого

щоденника, зміст якого наповнилося за допомогою самостійного ініціативного пошуку інноваційних підходів до цілісної організації навчального процесу в початковій школі. На навчально-дослідному етапі індивідуальний електронний методичний портфоліо використовувався у вигляді інноваційної майстерні, яка передбачала парціальне впровадження власних інноваційних розробок в педагогічну діяльність. У цей період формування інноваційної методичної культури вчителя починав активно використовуватися такий розділ індивідуального електронного методичного портфоліо, як «методичні ідеї», що передбачає адаптацію вже наявних і отриманих знань у власний інноваційний педагогічний досвід в конкретних ситуаціях. На професійно-творчому етапі формування інноваційної методичної культури індивідуальний електронний методичний портфоліо мав вигляд інноваційної лабораторії, при роботі з яким активно використовувався розділ «Інноватика: Мої новинки». У ньому фіксувалися власні інноваційні проекти, створені студентами на основі набутого інноваційного досвіду. В цілому ж робота з портфоліо на заключному етапі мала системний характер розробки і впровадження в педагогічну практику інновацій. У процесі реалізації даного педагогічного модуля для ефективного бачення результатів професійного розвитку методичної спрямованості студентам був запропонований метод аналізу власного портфоліо, що показує зміни в професійній діяльності та інноваційної методичної культури. Роботи електронного портфоліо демонструвалися і обговорювалися на семінарських і практичних заняттях.

Для аналізу ефективності проведеної нами роботи по формуванню інноваційної методичної культури вчителя початкових класів в умовах інноваційної освіти, ми повторили діагностичні процедури по визначенню змін в рівнях сформованості компонентів інноваційної методичної культури вчителя і показниках сформованості інноваційної методичної культури в цілому. Діагностичні методики, використані на даному етапі дослідження були ідентичні методикам, початкового констатувального етапу дослідження.

Отримані результати були зіставлені з даними констатувального етапу експерименту, і зроблені висновки, що складаються в тому, що для успішного формування інноваційної методичної культури вчителя початкових класів необхідний комплекс вище означених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 436 с
2. Алексюк, А. (Ред.). (1993). Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання. Київ: ІСДО, 336.
3. Артюшина, М. (2009). Сутність та особливості інноваційнозорієнтованого підходу у сучасній вищій освіті. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 3, 15–22.
4. Бабак В., Лузик Е. Фундаментальна підготовка в сучасному університеті: традиції та перспективи // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 78–83.
5. Балл, Г. (2003). Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. Рівне: Ліста-М, 128.
6. Берека В. Є. Теоретико-методичні основи фахової підготовки магістрів з менеджменту освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / В. Є. Берека. – К., 2008. – 42 с.
7. Береснєв А. А. Підготовка майбутніх вчителів іноземних мов до застосування особистісно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис ... к. пед. наук: 13.00.04. Ялта, 2009. 20 с.
8. Биков, В. (2008). Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. Київ: Атака, 684. 10. Бусел, В. (Ред.). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 11. Ващенко, Л. (2005). Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. Київ: Видавниче об'єднання «Тираж», 380.
9. Біницька К.М. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи: автореф. дис. докт. пед. наук. Тернопіль, 2018. 32 с.

10. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій : дис... д-ра пед.наук : 13.00.04. Київ, 2003. 440 с.
11. Бубнова М. Ю. Готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності / М. Ю. Бубнова // Дидактика математики: проблеми і дослідження : міжнародний збірник наукових робіт. – Вип. 33. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2010. – С. 17–20.
12. Будаєк В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України / В. Д. Будаєк // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку : збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. – С. 3–6.
13. Ващенко О. М. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1– 4 класів шкіл – інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. М. Ващенко. – К., 2007. – 21 с.
14. Веред Л.Г. Підготовка вчителя початкової школи до професійної діяльності / Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] : Збірник наук. праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 5. – К., 2011.
15. Войтович О.П. Фахова підготовка майбутніх учителів природничих наук. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2021. №194. С. 13-17.
16. Волкова Е. Н. Субъектность педагога: теория и практика : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогическая психология" / Волкова Е. Н. –М., 1998. – 50 с.
17. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3. – 4. – С. 25–42.

18. Гавриш, І. (2006). Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності. (Дис. докт. пед. наук). Харків, 572. 15. Гаркуша, С. (2013). Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки, 110, 198–201.

19. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо– професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 початкове навчання [розробники В. І. Бондар, І. М. Шапошнікова, А. П. Каніщенко, С. В. Страшко, Т. І. Тітова, З. Л. Гейхман]. – К.: Альянс, 2006. – 140 с.

20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с

21. Гончаренко Т. Л. Технологічний підхід до підготовки вчителя фізики до проєктувальної діяльності. Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 26–28 червн. 2014 р. Херсон: ПП В. С. Вишемирський, 2014. С. 165–166.

22. Гончаренко, С., Кушнір, В. (2008). Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес. Шлях освіти, 4 (50), 5. 22. Гончарова, О. (2014). Структура інноваційної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови. Молодий вчений, 1(04), 89–92.

23. Горкуненко, П. (2007). Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи. (Дис. канд. пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.

24. Граматик Н. Проблема підготовки майбутніх учителів природничих наук: аналітичний огляд. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Випуск 3 (128). Одеса, 2019. С. 126-133.

25. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». Педагогіка та психологія, 2014. Вип. 45. С. 74–84.
26. Грицай Н. Підготовка майбутніх учителів природничих наук до роботи в новій українській школі. Українська професійна освіта. 2021. № 9-10. С. 136-143.
27. Гуревич Р. Неперервна освіта педагога: мотиваційні чинники / Р. Гуревич, А. Коломієць // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: АJD, 2003. – IV. – С. 75-84.
28. Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформ. технологій у навч. процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Гурін Р. С. – О., 2004. – 21 с.
29. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Денисенко. – Х., 2005. – 19 с.
30. Державний стандарт початкової освіти (Постанова КМ України № 87 від 21.02.2018 р.). URL: [http://polishproject.nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/.\(дата звернення: 25.02.2021 р.\)](http://polishproject.nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/.(дата звернення: 25.02.2021 р.)).
31. Дорошенко Ю. О. Сутність теми і зміст педагогічного дослідження [Електронний ресурс] / Ю. О. Дорошенко, Н. В. Семенюк. – Режим 114 доступу до ресурсу : http://www.kspu.edu/downloads/it_conf/4/doroshsemen.doc.
32. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка педагогічних працівників: наук.-метод. зб. / О.А. Дубасенюк. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – К. – Житомир, 2000.

33. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.

34. Дубасенюк, О. (2009). Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія. Житомир, 14–47. 28. Дубасенюк, О. (2011). Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика: Монографія. Т.1. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 412.

35. Дуплійчук О. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій: дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.04 / Дуплійчу Ольга Миколаївна. – Житомир, 2015. – 222 с.

36. Дуплійчук О. М. Сутність професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога / Ольга Дуплійчук // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. – Серія: «Педагогічні науки» (1.39). – 2012. – С. 75-80.

37. Закон України "Про вищу освіту"//Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 1–43.

38. Засекіна Т.М. Проблеми підготовки вчителів природничих предметів. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 14 травня 2020 р., м. Тернопіль. С. 16-18.

39. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.

40. Ігнатенко, Н. Новій школі – учитель нового типу / Н. Ігнатенко //Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 10–11.

41. Йовенко Л. І. Підготовка студентів-філологів вищого педагогічного навчального закладу до родинного виховання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Йовенко Лариса Іванівна. – Умань, 2005. – 274 с.

42. Калюжна Т. Г. Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя / Т. Г. Калюжна // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. - 2013. - No 4. - С. 32-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_4_7.

43. Карапузова Н. Інноваційне середовище як фактор формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / Н. Карапузова, Н. Манжелій // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 5. – С.44–49.

44. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Ковальчук В. Ю. – К., 2006. – 34 с.

45. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С, 2004. – 112 с.

46. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>.

47. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.02.2021 р.).

48. Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 15.01.2021).

49. Короткий тлумачний словник української мови / [Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та інші] ; відп. ред. Л. Л. Гумецька. – К. : Рад. школа, 1978. – 296 с.

50. Кремень, В. Г., Луговий, В. І., & Топузов, О. М. (Ред.). (2021). Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
51. Кубанов Р. Якість вищої освіти: порівняльний аналіз поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців. Порівняльно-педагогічні студії. 2014. Вип. 2–3. С. 27–32.
52. Кузь, В. Г. Готуємо кадри для сільської школи / В. Г. Кузь // Педагогічні вісті. – 2001. – № 3. – С. 1.
53. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект: моногр. / В. А. Кушнір. – Кіровогр. держ. пед. унів. ім. В. Винниченка. – Кіровоград : Видавничий центр КДПУ, 2001. – 338 с.
54. Лаврентьєва О.О. Розвиток методологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект : монографія / за ред. проф. Л.О. Хомич. Київ : КНТ, 2014. 456 с.
55. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. А. Литвиненко. – К., 2005. – 40 с.
56. Локшина О.І. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. Шлях освіти. 2007. № 1. С.16–21.
57. Ляшенко, О. І., & Мальований, Ю. І. (2017). На шляху до нової української школи: Концептуальні засади і виклики. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: Актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)/ с. 175–182.
58. Малихін, О. В. (2014). Ієрархія компетентностей сучасного педагога. 1025 – річчя історії освіти в Україні : Традиції, сучасність та перспективи, 65–75.
59. Малихін, О., Арістова, Н., & Рогова, В. (2022). Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного

стану: Змішане навчання. Український педагогічний журнал, (3), 68–75.
<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>

60. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / С. М. Мартиненко. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 434 с.

61. Мисечко О. Є. Формування системи фахової підготовки вчителів іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ ст. – початок 1960-х рр.) : монографія / Мисечко Ольга Євгенівна. – Житомир : Полісся, 2008. – 528 с.

62. Наказ МОНУ Про затвердження Концептуальних засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір № 998 від 31.12.2004 р.

63. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja». Під заг. ред. Н.М. Бібік К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017 206 с.

64. Новий тлумачний словник української мови [Текст]: 42 000 слів. Т. 3. П-Я / [уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. – 2-ге вид., випр. – К.: Аконт, 2001. – 862 с.

65. Огієнко О.І. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя / О.І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 7 (33). – С.154–162.

66. Олендр Т.М., Степанюк А.В. Моніторинг якості природничої освіти в університетах США: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 260 с.

67. Островська М.Я. Науково-методичні засади формування критичного мислення в майбутніх учителів початкової школи // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: збірник наукових статей у 2 томах / За заг. ред. О.В.Гузенко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. Т.1. 299 с.: С.83–87.

68. Павленко А. Рейтинг диплома найважливіший показник рівня навчального закладу // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 3–8.
69. Павлик, О. Ю. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04: О. Ю. Павлик / Національна академія держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 19 с.
70. Подопрігора Н.В. Активізація пізнавальної діяльності студентів засобами гібридного навчання природничих наук. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 26-27 травня 2022 р., м. Тернопіль. С. 282-285.
71. Поліщук Л. П. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах України / Л. Поліщук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. – 2009. – № 48. – С. 112–115.
72. Практикум з педагогіки: навчальний посібник: Вид. 2-ге, доп. і перероб. / за заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.
73. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003.
74. Професійний стандарт вчителя початкових класів / Реєстр професійних стандартів (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.12.2020. № 2736).
75. Професіограма сучасного вчителя початкових класів у руслі впровадження концепції Нової української школи Олександра Кузенко Людмила Мацук. <https://doi.org/10.15330/esu.13.160-166>.
76. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія. К.: Генеза, 2012. 224 с.

77. Романюк С.З., Романюк О.В. Інноваційні технології у професійній підготовці сучасного вчителя: вітчизняний та зарубіжний досвід. Молодий вчений. 2019. № 7.1 (71.1). С.64–69.

78. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів /О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.

79. Себало. Л. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до самоосвітньої діяльності –теорія і методика професійної освіти : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 265 с

80. Семиченко В.А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: дис. ... докт. наук : 19.00.07. Київ, 1992

81. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Семченко Н. О. – Х., 2005. – 20 с.

82. Сергійчук О. А. Педагогічні аспекти реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчальному процесі ВНЗ. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/48/6.pdf (дата звернення 29.01.2020 р.)

83. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісносвітоглядний аспект. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: збірник доповідей III Всеукраїнської інтернет-конференції. Київ, 2018. С. 121–128.

84. Сидоренко Т. Д. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання : автореф. дис. ... канд.пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Д. Сидоренко. – Кривий Ріг, 2002. – 20 с.

85. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Проблеми неперервної професійної освіти : тезаурус наукового дослідження : наук. видання. Київ : ВД ЕКМО, 2010. 250 с.
86. Сільвейстр А. М. Теоретико-методичні засади навчання фізики майбутніх учителів хімії і біології : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Кропивницький, 2017. 633 с.
87. Соколова І. В. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Соколова Ірина
88. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5 томах. Київ, 1976. Т. 1. С. 591.
89. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Урум Наталія Степанівна. – К., 2008. – 213 с.
90. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Філіпп'єва Ольга Анатоліївна. – Миколаїв, 2007. – 248 с.
91. Фонарюк О.В Підготовка майбутніх учителів математики до конструктивно-проектувальної діяльності : дис. ... канд.пед. наук : 13.00.04 / Фонарюк Олена василівна. – Житомир, 2015. – 199 с.
92. Химинець В.В. Інноваційно-гуманістичне спрямування сучасної освіти// Педагогіка і психологія. 2010. № 3. С.15–24.
93. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів:[моногр.] / Л.О. Хомич. – К. : Магістр S, 1998. – 200 с.
94. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. ... док-ра пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. О. Хомич. – К., 1999. – 42 с.

95. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. доктора пед. наук: 13.00.04 / Людмила Леонідівна Хоружа. – К., 2004. – 365 с.

96. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / М. Г. Чобітько ; МОН України ; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Черкаси : Брамо-Україна, 2006. – 560 с.

97. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва: дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.04 / Шквир Оксана Леонідівна. – Житомир, 2004. – 214 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Змістовний аналіз поняття «інновація»

№з/п	Автори	Зміст поняття «інновація»
1	Коджаспірова Г. М., Коджаспіров А. Ю [101, с. 48]	<ul style="list-style-type: none"> • цілеспрямована зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики окремих частин, компонентів і самої освітньої системи в цілому; • процес освоєння нововведення (нового засобу, методу, методики, технології, програми тощо) • пошук ідеальних методик і програм, їх впровадження в освітній процес і їх творче переосмислення.
2	Підласий І. П. [172, с. 180, 140]	<ul style="list-style-type: none"> • «інновації мають на увазі нововведення в педагогічній системі, що поліпшують перебіг і результати навчально-виховного процесу» • «це і ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи»
3	Батишев С. Я. [180, с. 396]	<ul style="list-style-type: none"> • «комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) в області техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень» • «введення нового в цілі, зміст, методи і форми навчання і виховання»
4	Пригожий А. І. [179, с.52-59]	• «цілеспрямована зміна, яка вносить визначену соціальну одиницю - організацію, суспільство, групу - нові, відносно стабільні елементи»
5	Поляков С. Д. [175, с. 55]	• «це процес не стихійний, у нього є « автори », які мають на меті - внести ці зміни (авторів зазвичай називають «інноваторами », отже, можна говорити про інноваційну діяльність учасників нововведення)»
6	Хуторський А. В. [244]	• «цілеспрямована зміна, що вносить в середу впровадження нові елементи, що викликають перехід системи з одного стану в інший»
7	Підкасистий П.І. [171]	• «керовані процеси створення, сприйняття, оцінки, освоєння і застосування педагогічних нововведень»
8	Топіліна Н. В. [225]	• «процес створення, поширення і використання нововведень, мета якого визначається виникненням якісно нових соціальних потреб та інтересів людей, а також необхідністю їх задоволення більш досконаліми засобами»

Рис. Б1 Структура інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

Структура професійної компетентності вчителя початкових класів

Ключова компетентність	Базова компетентність	Спеціальна компетентність
Необхідна для будь-якої професійної діяльності; міждисциплінарна, надпредметних, багатofункціональна; проявляється в здатності знаходити інформацію, вирішувати загальнопрофесійні завдання-методологічна компетентність	Відображає специфіку визначеної професійної діяльності; проявляється в здатності використовувати інформацію і технології для навчання школяра з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей і вимог соціального замовлення до створення - психолого-педагогічна компетентність	Відображає специфіку предметної і методичної сфери професійної діяльності; проявляється в здатності навчати дітей з використанням інформаційних технологій, на основі самостійності та мотивації учнів - частно - предметна компетентність

Основні складові методичної та інноваційної методичної культури
вчителя

Методична культура	Інноваційна методична культура
<ul style="list-style-type: none"> - знання в області предметів, що викладаються, опора на спеціальну та методичну літературу; - правильне складання тематичного і поурочного планування; - озброєння учнів системою знань, умінь і навичок; - знання класифікації основних форм і видів навчання та їх можливостей; - знання системи методів і прийомів навчання; - знання функцій методів навчання; специфіки використання методів з метою підвищення мотивації; - знання всієї сукупності засобів навчання; - формування в учнів наукового світогляду, моральних якостей особистості, поглядів і переконань; - розвиток в учнів пізнавального інтересу, здібностей, волі, емоцій, мови, мислення, пам'яті, уваги, уяви, сприйняття; - здійснення педагогічної освіти, тобто виховання не тільки учня, але і його батьків; - загальне уявлення про сучасні психолого-педагогічні концепції навчання, освоєння передового педагогічного досвіду; - володіння педагогічним тактом; - забезпечення індивідуального підходу до учнів в процесі навчання; - прагнення до формування в учнів навичок раціональної організації навчальної праці; - розвиток інтересу у учнів до предметів; - об'єктивність в оцінці знань, умінь і навичок учнів. 	<ul style="list-style-type: none"> - теоретичне знання основ інноваційного навчання; - комплексне використання та всебічне освоєння нововведень при збереженні динамічної єдності традиційного, сучасного і нового; - вільне творіння нового з дотриманням принципу наступності; - об'єктивний погляд на можливість і необхідність впровадження нововведення в навчальний процес; - пошук балансу цілей традиційного, сучасного і нового в єдиному інноваційному комплексі зі збереженням сутнісної відмінності (новизни); побудова дерева цілей (ієрархії параметрів) при здійсненні інноваційного проекту; - вміння оптимізувати структуру навчального процесу, яка б мала мінімальну кількість компонентів, що виконують задані функції і зберігають домінуючі властивості інноваційної системи, що забезпечують її новизну; - загальні закономірності розвитку особистості з урахуванням використання інновацій; знання загальних принципів вивчення педагогічних явищ, закономірностей соціалізації навчання і виховання в умовах інноваційної освіти; - основ цілепокладання процесу навчання орієнтованих на застосування інновацій; - метою державної системи освіти в початковій школі, системи завдань урахуванням інноваційної спрямованості; - змісту інноваційного навчання, його принципів відбору; загальної основи змісту шкільної освіти, освітній стандарт; - методологічних основ інноваційно педагогічних теорій, концепцій навчання; - загальних способів організації навчально-виховного процесу з урахуванням інноваційності; - здійснення самовиховання, самонавчання,

	самоудосконалення, самоаналізу педагогічних дій, розвиток професійної самосвідомості; потреба в саморегуляції.
--	--

Рис.Ж1 Модель формування інноваційно - методичної культури майбутнього вчителя початкових класів в умовах вищої професійної освіти

Порівняльна характеристика традиційної методичної діяльності та методичної діяльності в умовах інноваційної освіти

Параметри порівняння	Традиційна методична діяльність	Методична діяльність в умовах інноваційної освіти
Цілі діяльності	Реалізація методичних знань, умінь, навичок на основі сформованого методичного мислення, консерватизм	Реалізація сутнісних сил за допомогою особистісно-сислової сфери на основі формування компетенцій
Принципи навчання, наукові підходи	Системність, науковість, послідовність, психологічний підхід	Системність, науковість, послідовність природньоодоцільний і культуродоцільний, особистісний, діяльнісний і компетентнісний підходи
Рушійні сили і стан діяльності як процесу	Протиріччя між знанням і незнанням.	Система цінностей, компетенцій, мотивів, спрямованість особистості на саморозвиток
Зміст методичної діяльності	Раціоналізм, предмето-центризм	Ціннісно-сислові і суб'єктивно-особистісні основи
Відносини між учителем і учнем	Суб'єкт - об'єктні	суб'єктів-суб'єктні
Види навчання	Догматичне, розвиваюче	Особистісно-орієнтоване, проблемне, розвиваюче, інноваційне

Таблиця К1

Специфіка діяльності студентів в процесі використання портфоліо і
параметри оцінювання

Вид електронного портфоліо	Продуктивна діяльність	Параметри аналізу індивідуального електронного портфоліо	Рівні оцінки навчального портфоліо
Інноваційна лабораторія 4 рівня	Діяльність, що характеризується створенням авторських напрацювань, інноваційним пошуком, створенням методичних інновацій, науковою обґрунтованістю власних інноваційних суджень і розробок	аналіз і оцінка цілей, ходу і результатів навчальної роботи в процесі вивчення курсу за вибором "Інноваційна методична культура вчителя початкових класів"; визначення специфіки роботи з джерелами інформації на основі аналізу виконаних завдань; відстеження інновації, зокрема до виконання завдання інноваційного характеру; визначення ступеня сформованості навичок інформаційного пошуку на основі виконання різних джерел інформації; виявлення ступеня освоєння інноваційних підходів до чого-небудь (поняття, технології); вироблення інноваційних умінь, впровадження інноваційних методів та технологій в навчальний процес	Найвищий рівень, характеризується творчим відношенням до процесу освоєння курсу за вибором, оригінальністю, наявністю рівня самооцінки, виконання на високому рівні всіх
Інноваційна лабораторія 3 рівня	Діяльність, що характеризується новою логікою викладу інформації, обґрунтування власного бачення проблеми на основі аналізу наукових досліджень, розробка власних нововведень.		Високий рівень характеризується креативним переосмисленням напрацьованого методичного матеріалу, активним використанням інновацій, розроблених іншими педагогами; Середній рівень, характеризується наявністю виконаних завдань, і проте явно виражена репродуктивність виконання, слабо виражена креативна складова діяльності
Творчий щоденник – 2 рівня	Діяльність, що характеризується, вибіркоvim застосуванням теорії на практиці, відбором на основі навичок критичного аналізу передового досвіду, створення власних кластерних схем		Середній рівень, характеризується наявністю виконаних завдань, и проте явно виражена репродуктивність виконання, слабо виражена креативна складова діяльності.
Робочий зошит – 1 рівня	Діяльність, що характеризується репродуктивністю, заснована на вивченні і раціональному застосування і передового досвіду, аналіз наукових досліджень вчених, педагогів-новаторів і інноватора.		Слабкий рівень, характеризується слабо представленими навчальними досягненнями студента, завдання виконані уривками, складно визначити рівень сформованості якостей, що відображають основні цілі вивченого курсу.

Діагностичні методики дослідження рівнів сформованості компонентів інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

№з/п	Компоненти інноваційної методичної культури вчителя початкових класів	Діагностичні методики дослідження компонентів інноваційної методичної культури вчителя початкових класів
1	Мотиваційно-ціннісний компонент	Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч) і Методика вивчення мотивації професійної діяльності К. Замфір (в модифікації А.А. Реана)
2	Когнітивний компонент	Методика незакінчених пропозицій (Авторська розробка)
3	Операційно - діяльнісний компонент	Методика самооцінки професійно-методичних умінь студентів (Карачевцева А.П.)
4	Особистісно-творчий компонент	Тестова програма «Кінетичний малюнок» та тест по визначенню рівня педагогічної креативності
5	Рефлексивний компонент	Тест-опитувальник, призначений для визначення ступеня рефлексивності в предметно-методичній сфері

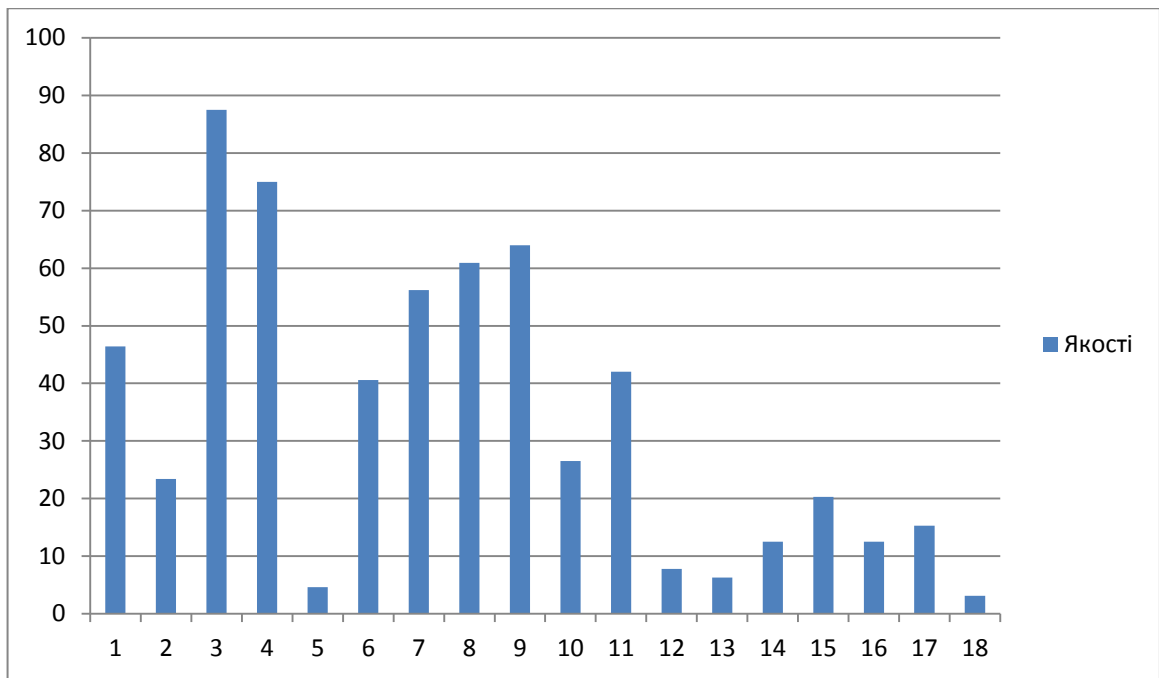

Рис. М1 Термінальні цінності інноваційної професійно-методичної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (контрольна група, констатувальний етап),%

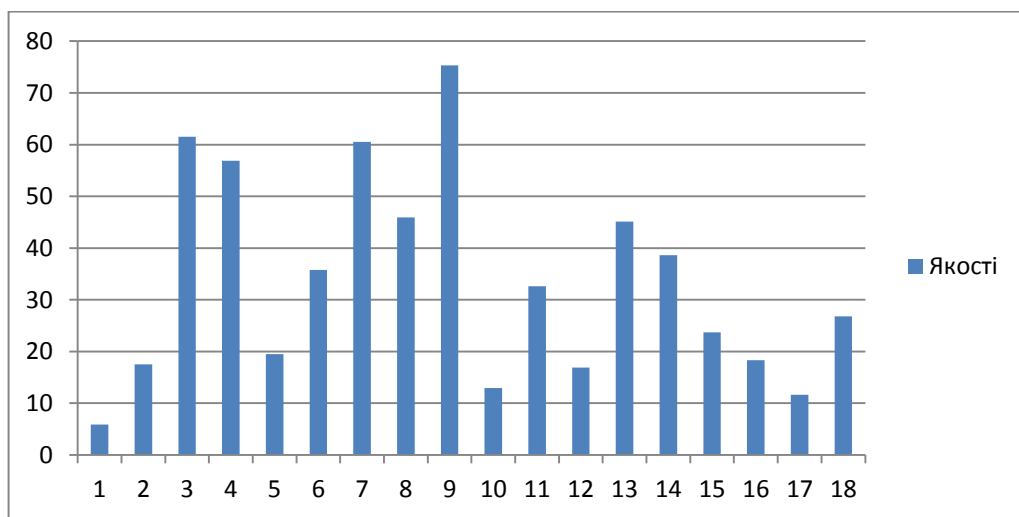

Рис. М2 Термінальні цінності інноваційної професійно-методичної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (експериментальна група, констатувальний етап),%

- 1 – активна діяльнісна робота;
- 2 – життєва мудрість;
- 3 - здоров'я;
- 4 – цікава робота;
- 5 – краса природи;
- 6 – любов ;
- 7 – матеріальне забезпечене життя;
- 8 – наявність друзів;
- 9 – суспільне признание;
- 10 – пізнання;
- 11 – продуктивне життя;
- 12 – розвиток;
- 13 – розваги ;
- 14 – свобода ;
- 15 – щасливе сімейне життя;
- 16 – щастя інших;
- 17 – творчість;
- 18 – впевненість в собі.

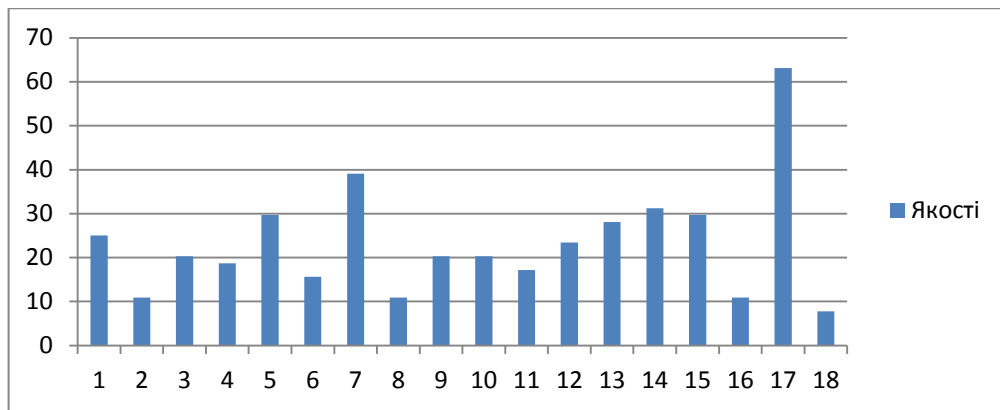

Рис.М3 Інструментальні цінності професійно-методичної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (контрольна група, констатуючий етап),%

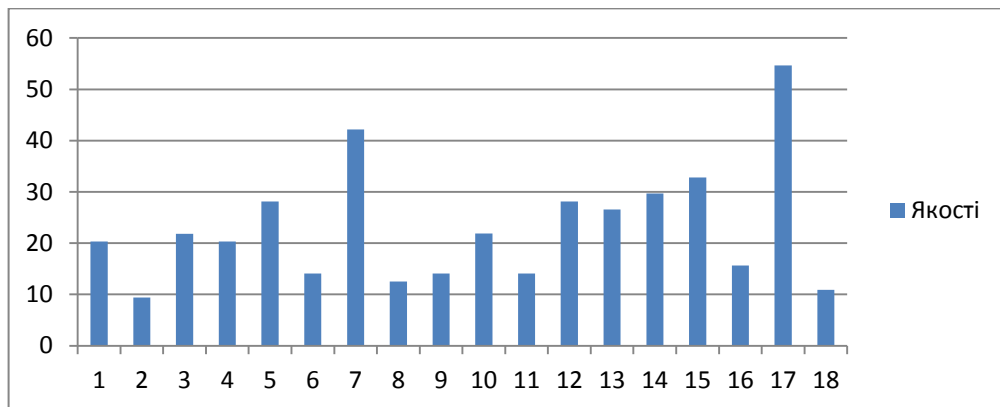

Рис.М4 Інструментальні цінності професійно-методичної діяльності майбутніх вчителів початкових класів (експериментальна група, констатуючий етап),%

- 1 – акуратність;
- 2 – вихованність;
- 3 – високі запити;
- 4 – життєрадісність;
- 5 – старанність;
- 6 – незалежність;
- 7 – чуткість;
- 8 – освіченість;

- 9 – відповідальність;
- 10 – раціоналізм;
- 11 – самоконтроль;
- 12 – ефективність у справах;
- 13 – тверда воля;
- 14 – терпимість;
- 15 – широта поглядів;
- 16 – чесність;
- 17 – відстоювання своїх поглядів;
- 18 – непримиримість до недоліків у собі.

Додаток Н

Таблиця Н1

Визначення мотиваційного комплексу майбутніх вчителів початкових класів контрольної і експериментальної груп (констатувальний етап), абс.,%

Мотиваційний комплекс					Кіл-ть студентів			
					контр.група		експ. група	
					%	абс.	%	абс.
ВМ	>	ЗПМ	>	ЗНМ	1,56	1	1,56	1
ВМ	S	ЗПМ	>	ЗНМ	15,62	10	14,06	9
ВМ	<	ЗПМ	>	ЗНМ	23,43	15	25	16
ВМ	<	ЗПМ	<	ЗНМ	9,37	6	7,81	5
ВМ	>	ЗНМ	>	ЗПМ	1,56	1	3,125	2
ВМ	=	ЗПМ	<	ЗНМ	7,81	5	9,37	6
ВМ	>	ЗПМ	=	ЗНМ	1,56	1	1,56	1
ВМ	=	ЗПМ	=	ЗНМ	26,56	17	23,43	15
ЗНМ	>	ВМ	>	ЗПМ	12,5	8	14,06	9

Таблиця Н2

Переважаючий тип мотивації майбутніх вчителів (констатувальний етап), абс.,%

Переважаючий тип мотивації	контр.група		експ. група	
	%	абс.	%	абс.
ВМ	4,68	3	6,25	4
ЗПМ	23,43	15	25	16
ЗНМ	29,68	19	31,25	20
ВМ=ЗПМ	15,62	10	14,06	9
ВМ=ЗПМ=ЗНМ	26,56	17	23,43	15

Таблиця НЗ

Сформованість когнітивного компонента інноваційної методичної культури майбутніх вчителів (констатувальний етап)

Когнітивний компонент	Контр.група				Експ.група			
	+ адекватна характеристика		+/- неповноцінна характеристика		+ адекватна характеристика		+/- неповноцінна характеристика	
	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.
Розуміють і характеризують зміст категорії «методична культура вчителя початкових класів»	6,25	4	31,25	20	4,68	3	29,58	19
Розуміють і характеризують зміст категорії «інновація»	4,68	3	26,5	17	6,25	4	28,58	18
Виявляють взаємозв'язку і взаємозалежності понять «методична культура вчителя» і «інновація»	1,56	1	18,75	12	0	0	10,93	7

Таблиця Н4

Сформованість професійно-методичних компетенцій майбутніх вчителів (констатувальний етап), абс.,%

Рівні	контр.група		експ. група	
	%	абс.	%	абс.
високий рівень- до 0,8 балів	9,37	6	7,81	5
середній рівень — до 0,6 балів	29,68	19	28,12	18
низький рівень - до 0,3 балів	60,09	39	64,06	41

Таблиця Н5

Експертна оцінка сформованості професійно-методичних компетенцій
майбутніх вчителів (констатувальний етап), абс.,%

Рівні	контр.група				експ.група			
	Викладач педагогіки %, абс.	Викладач психології %, абс	Викладач методики %. абс	середні показники %, абс	Викладач педагогіки %, абс.	Викладач психології %, абс	Викладач методики% абс	середні показни ки %,.
високий рівень	0 осіб	0 осіб	0 осіб	0 осіб	0 осіб	0 осіб	0 осіб	0 осіб
	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
середній рівень	13 осіб	16 осіб	15 осіб	14,7	14 осіб	13 осіб	16 осіб	14,4
	20,3%	25%	23,43%	22,96%	21,87%	20,31%	25%	22,54%
низький рівень	51 особа	48 осіб	49 осіб	49,3 особ	50 осіб	51 осіб	48 осіб	49,6
	79,6%	75%	76,56%	77,03%	78,13%	79,68%	75%	77,5%

Таблиця Н6

Порівняння самоаналізу студентів і експертних оцінок викладачів при
виявленні професійно-методичних компетенцій майбутніх вчителів
(констатувальний етап), абс.,%

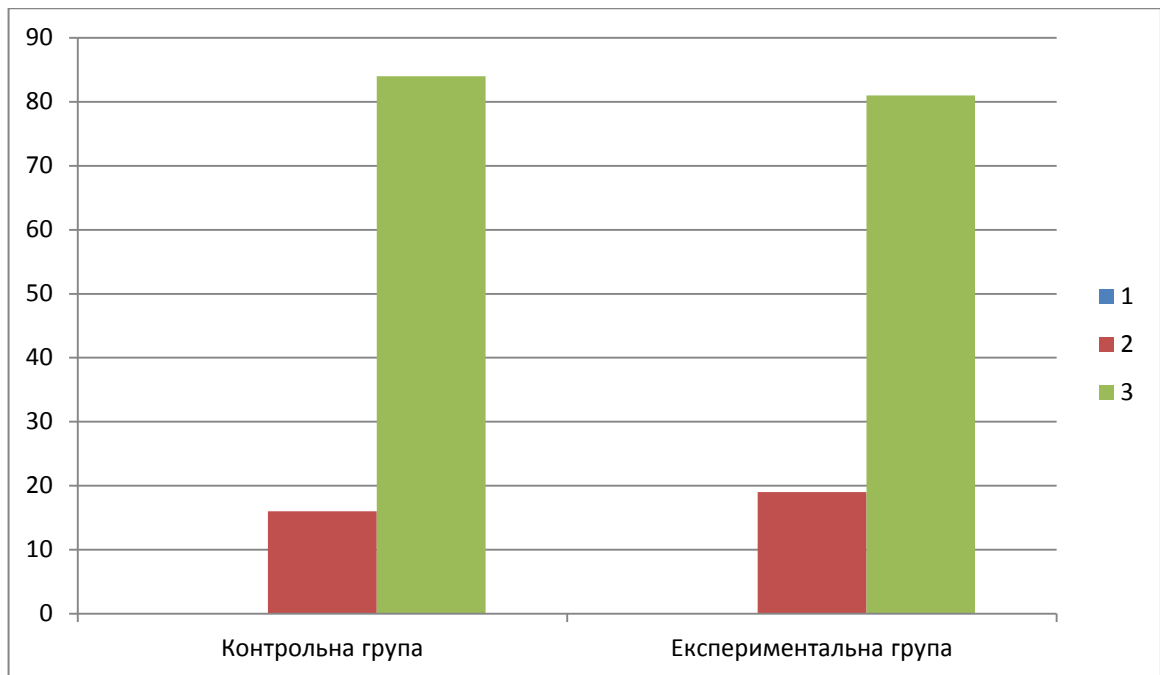
Рівні	контр. група			експ.група		
	студенти	експерти		студенти	експерти	
високий рівень	9,37 %	0%	9,37	7,81%	0%	7,81
середній рівень	29,68 %	22,96%	6,72	28,12 %	22,54%	5,58
низький рівень	60,09 %	77,03%	16,94	64,06 %	77,5%	13,44

Таблиця Н7

Рівні розвитку педагогічної креативності майбутніх вчителів початкових
класів

Рівні	контр. група		експ.група	
		абс.	%	абс
Високий рівень (1-20)	0	-	0	-
Середній рівень (21 -40)	16	10	19	12
Низький рівень (41-60)	84	54	81	52

Додаток П

1 – високий рівень;

2 – середній рівень;

3 – низький рівень

Рис. П1 Педагогічна креативність майбутніх вчителів початкових класів (констатувальний етап),%

Таблиця П1

Формування рефлексивності фахівців (констатувальний етап), абс.,%

Рівні рефлексивності	контр. група		експ. група	
		абс.	%	абс.
Занижений	51,56	33	53,12	34
Оптимальний	43,75	28	45,31	29
Завишений	4,69	3	1,56	1

Таблиця П2

Показники сформованості інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів

	компоненти/критерії	Показники
1	Мотиваційно-ціннісний компонент	Усвідомлення ролі методичної діяльності як компонента професійної діяльності вчителя початкових класів; інтерес до методичної роботи в школі; активність, ініціативність в методичної діяльності в процесі професійної підготовки; прийняття позиції методиста як особистозначущої
2	Когнітивний компонент	Повнота, глибина, усвідомленість методичних і частнопредметних
3	Операційно-діяльнісний компонент	Міцність, усвідомленість професійно - методичних компетенцій, здатність їх перенесення в нові нестандартні ситуації.
4	Особистісно-творчий компонент	Мотивація творчих проявів, рішення нестандартних ситуацій.
5	Рефлексивний компонент	Самооцінка, аналіз власних дій.

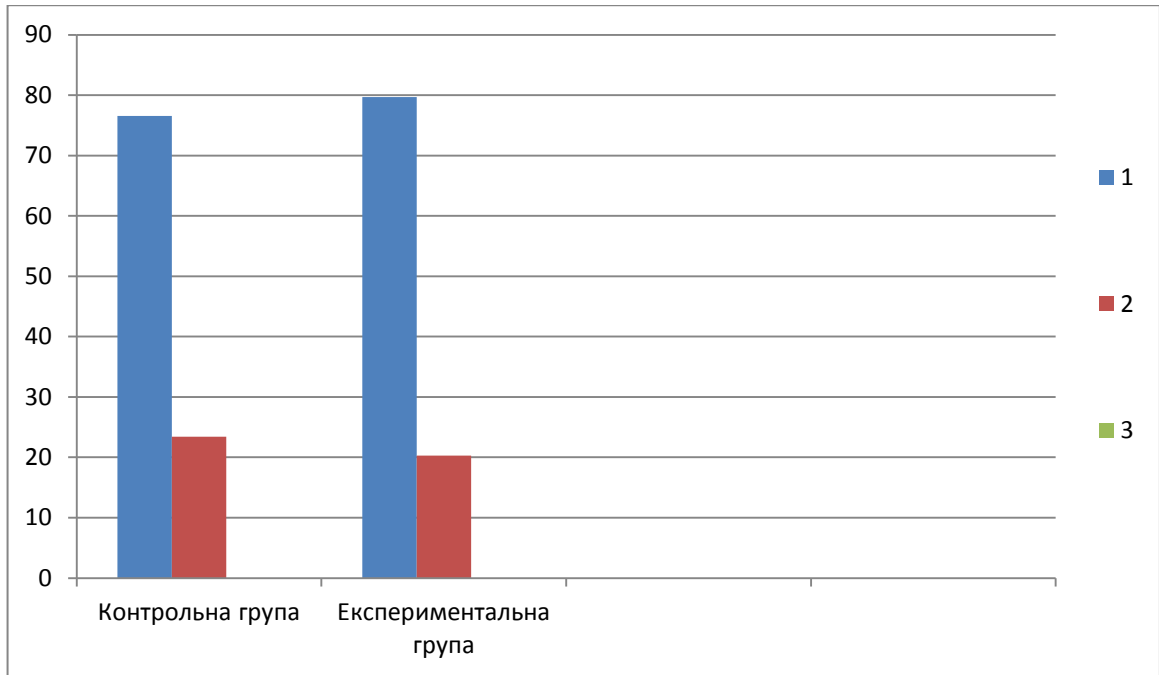
Таблиця П3

Характеристика рівнів сформованості інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів

Рівні	Початковий рівень	Достатній рівень	Оптимальний рівень	Високий рівень
Мотиваційно-ціннісний компонент	Відсутність розуміння і мотивів формування методичної культури; низький інтерес до методичної діяльності; відсутність ініціативності в методичній роботі;	Слабке розуміння ролі методичного компонента професійної діяльності; ситуативний інтерес до методичної роботи; епізодична ініціативність методичної	Усвідомлення методичної сторони професійної діяльності; стійкий інтерес до методичної діяльності вчителя; ініціативність в методичної діяльності	Наявність глибоких сформованих мотивів методичної діяльності; сформована внутрішня мотивація методичної діяльності, наполегливість, цілеспрямованість

	відсутність досвіду методичної підготовки вчит.поч.кл.	діяльності; накопичення досвіду методичної діяльності		
Когнітивний компонент	Розрізнені знання про методичну діяльність; нерозуміння зв'язку предметної і методичної сторін професійно-методичної діяльності; незнання функцій методичної діяльності	Наявність непов'язаних між собою методичних знань; знання деяких структурних компонентів методичної діяльності вчителя початкових класів; слабе об'єднання методичних і предметних знань	Міцна система методичних знань; встановлення більш міцних зв'язків між предметною методико-технологічною стороною професійної діяльності вчителя; знання компонентів і функцій методичної культури	Наявність глибоких, міцних методичних і предметних знань; вільна орієнтація в системі методичної роботи
Операційно-діяльнісний компонент	Відсутність сформованості професійно-методичних умінь; часткове їх застосування на рівні відтворення; утруднення при використанні в нових ситуаціях; потреба в постійній консультативної допомоги викладача	Сформованість окремих методичних умінь; впевненість при використанні в знайомих ситуаціях; утруднення при перенесенні в нові ситуації; потреба в періодичній консультативній допомозі викладача;	Сформованість деяких груп методичних умінь; самостійне передбачення труднощів на основі аналізу причин їх можливого виникнення	Сформованість методичних умінь в повному обсязі; вільне оперування; самостійне збагачення власного методичного арсеналу вмінь
Особистісно-творчий	Відсутність мотивації до творчого розвитку методичної діяльності	Стійка мотивація до творчого зростання в професії і нездатність творчого пошуку; слабкі знання способів творчої самореалізації	Усвідомлене бажання творчого зростання в професійній діяльності, постійний, цілеспрямований пошук вирішення поставлених завдань; самостійна	Стійка мотивація до розвитку особистісно-творчого потенціалу; творча самостійність; самореалізація професійних здібностей

			постановка цілей, відбір методів її досягнення	
Рефлексивний компонент	Недостатній рівень сформованості вміння оцінювати результати педагогічної діяльності, самооцінки; невміння проводити самоаналіз	Уміння проводити самоаналіз, аналіз і рефлексію труднощів, що виникають в процесі методичної діяльності	Рефлексія способів і процесу досягнення результатів; рефлексія накопиченого методичного досвіду; вміння аналізувати власні навчально-педагогічні дії	Уміння вибирати альтернативні способи вирішення навчально-виховних завдань

- 1- початковий рівень;
- 2 – достатній рівень;
- 3 – оптимальний рівень;
- 4 – високий рівень

Рис. П2 Рівні сформованості інноваційної методичної культури майбутніх вчителів початкових класів (констатувальний етап),%

Таблиця П4

Технологічна карта формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

Компоненти інноваційної методичної культури	Технологічна карта реалізації курсу «Інноваційна методична культура вчителя початкових класів»
Мотиваційно-ціннісний компонент	Електронне методичне портфоліо; лекційні заняття із використанням користуванням мультимедійних технологій; ігрові ситуації; імітаційно-педагогічні ігри; лекції на основі проблемних ситуацій; рішення методичних завдань, кейс-технології мікро-викладання; мінікурси; система відкритих уроків; використання інтеграційних матриць; можливість створення власного методичного сайту; методичні прийоми: швидке есе, сінквейн, кластер, маркувальна таблиця «Зух», технологія подвійних щоденників; самостійна робота, реферування, діаграми вена тощо.
Когнітивний компонент	
Операційно-діяльнісний компонент	
Особистісно-творчий	
Рефлексивний компонент	

Таблиця П5

Розвиток інноваційної методичної культури в процесі поетапної
підготовки майбутнього вчителя початкових класів

Рівні сформованості інноваційної методичної культури	Загальнопедагогічна спрямованість професійної культури (І.Ісаєв)	Етапи розвитку інноваційної методичної культури	Пропонуємий результат формування інноваційної методичної культури	Вид електронного методичного портфоліо
Початковий	адаптивна спрямованість	навчально-репродуктивний етап	методична грамотність	робочий зошит
Достатній	репродуктивна спрямованість	процесуально-репродуктивний етап	методична компетентність	творчий щоденник
Оптимальний	евристична спрямованість	навчально-дослідний етап	методична креативність	інноваційна майстерність
Високий	креативна спрямованість	професійно-дослідний етап	методичне самоудосконалення та майстерність	інноваційна лабораторія

Рис. ПЗ Система формування інноваційної методичної культури майбутнього вчителя початкових класів на навчально-репродуктивному етапі

Рис. П4 Система формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів на процесуально-репродуктивному етапі

Рис. П5 Система формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів на навчально-дослідному етапі

Рис. П6 Система формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів на професійно-творчому етапі

- 1 – активна діяльнісна робота;
- 2 – життєва мудрість;
- 3 - здоров'я;
- 4 – цікава робота;
- 5 – краса природи;
- 6 – любов ;
- 7 – матеріальне забезпечене життя;
- 8 – наявність друзів;
- 9 – суспільне признание;
- 10 – пізнання;
- 11 – продуктивне життя;
- 12 – розвиток;
- 13 – розваги ;
- 14 – свобода ;
- 15 – щасливе сімейне життя;
- 16 – щастя інших;
- 17 – творчість;
- 18 – впевненість в собі.

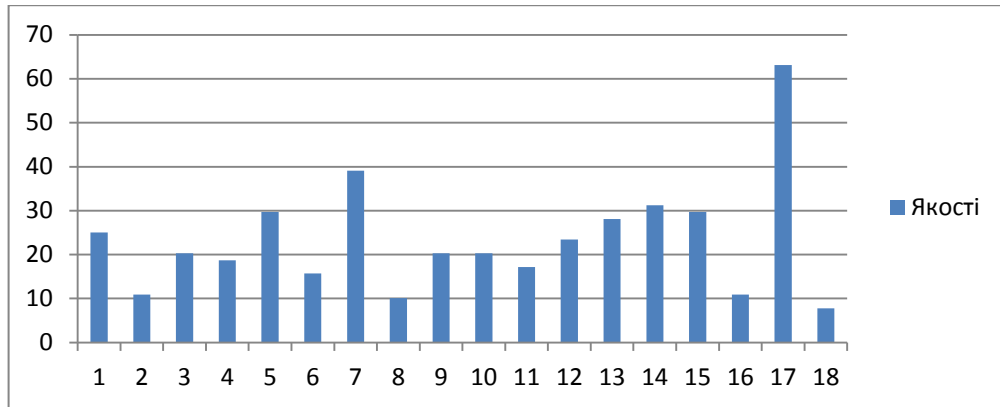

Рис. P1 Термінальні цінності інноваційної методичної діяльності
(контрольна група, контрольний етап),%

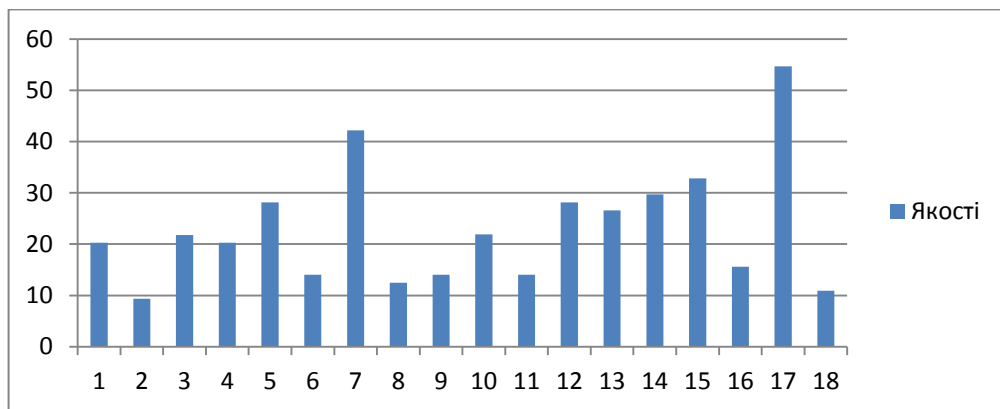

Рис. P2 Термінальні цінності інноваційної методичної діяльності
(експериментальна група, контрольний етап),%

- 1 – акуратність;
- 2 – вихованність;
- 3 – високі запити;
- 4 – життєрадісність;
- 5 – старанність;
- 6 – незалежність;
- 7 – чуткість;
- 8 – освіченість;
- 9 – відповідальність;
- 10 – раціоналізм;
- 11 – самоконтроль;
- 12 – ефективність у справах;
- 13 – тверда воля;
- 14 – терпимість;
- 15 – широта поглядів;
- 16 – чесність;
- 17 – відстоювання своїх поглядів;
- 18 – непримиримість до недоліків у собі.

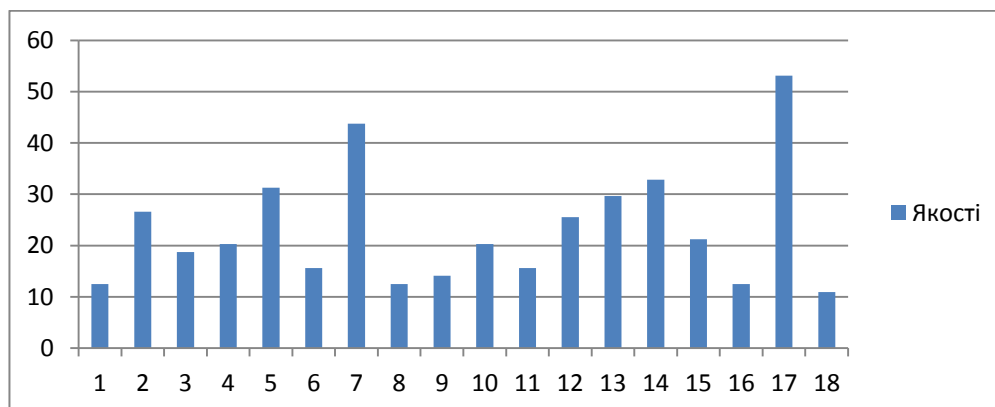

Рис. РЗ

Інструментальні цінності інноваційної методичної діяльності майбутнього вчителя (контрольна група, контрольний етап),%

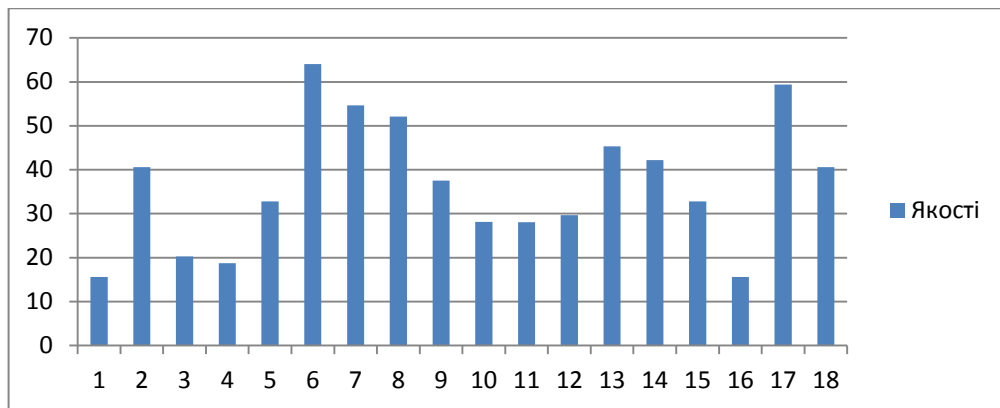

Рис. Р4 Інструментальні цінності інноваційної методичної діяльності майбутнього вчителя (експериментальна група, контрольний етап),%

Таблиця Р1

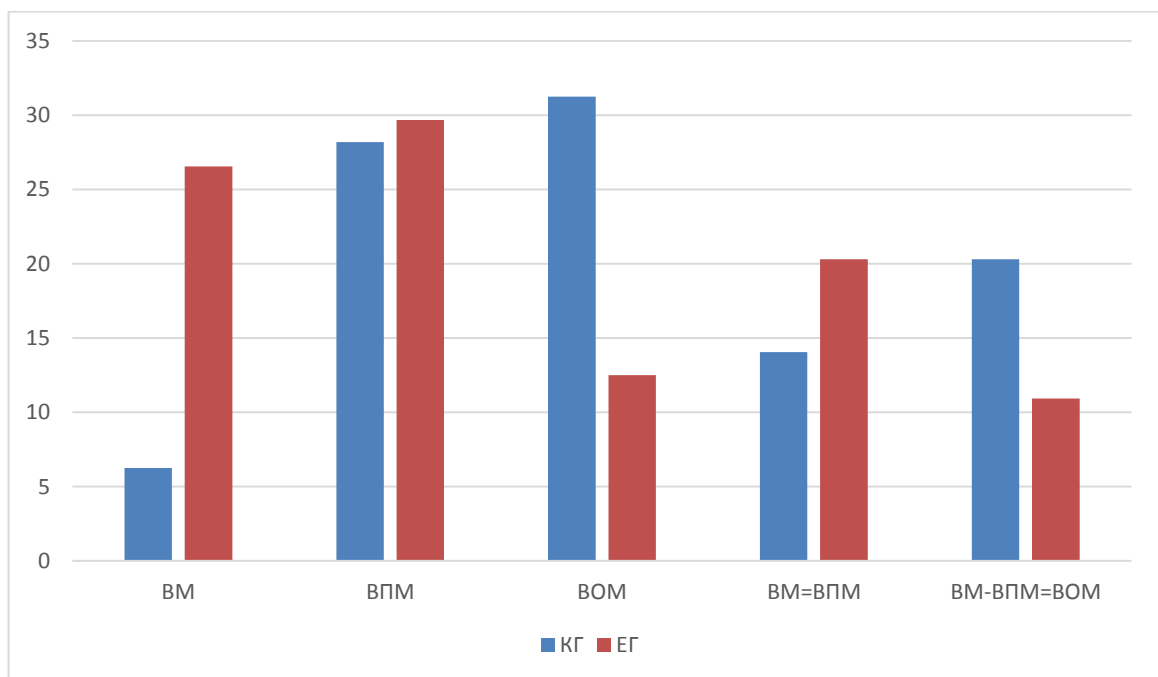
Визначення мотиваційного комплексу у майбутніх вчителів контрольної і експериментальної груп на констатувальному і контрольному етапах, %

Мотиваційний комплекс				Кількість студентів								
				Контрольна група				Експериментальна група				
				Конст. етап		Контр. етап		Конст. етап		Контр. етап		
				%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	
ВМ	>	ВІМ	>	ВОМ	1,56	1	1,56	1	1,56	1	14,06	9
ВМ	=	ВІМ	>	ВОМ	15,62	10	14,06	9	14,0	9	20,31	13
ВМ	<	ВІМ	>	ВОМ	23,43	15	28,12	18	25	16	29,68	19
ВМ	<	ВІМ	<	ВОМ	9,37	6	12,5	8	7,81	5	4,68	3
ВМ	>	ВОМ	>	ВІМ	1,56	1	1,56	1	3,12	2	6,25	4
ВМ	=	ВІМ	<	ВОМ	7,81	5	10,93	7	9,37	6	4,68	3
ВМ	>	ВІМ	=	ВОМ	1,56	1	3,125	2	1,56	1	6,25	4
ВМ	=	ВІМ	=	ВОМ	26,56	17	20,31	13	23,4	15	10,93	7
во	>	ВМ	>	ВІМ	12,5	8	7,81	5	14,0	9	3,125	2

Таблиця Р2

Переважаючий тип мотивації майбутніх вчителів (на констатувальному і контрольному етапах),%, абс

Переважаючий	Констатуючий етап				Контрольний етап			
	Контрольна		Експериментальна		Контрольна		Експериментальна	
	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.
ВМ	4,68	3	6,25	4	6,25	4	26,56	17
ВПМ	23,43	15	25	16	28,2	18	29,68	19
ВОМ	29,68	19	31,25%	20	31,25	20	12,5	8
ВМ=ВПМ	15,62	10	14,06	9	14,06	9	20,31	13
ВМ-ВПМ=ВОМ	26,56	17	23,43	15	20,31	13	10,93	7

Таблиця Р3

Сформованість когнітивного компонента інноваційної методичної культури майбутніх вчителів (контрольний етап), абс.,%

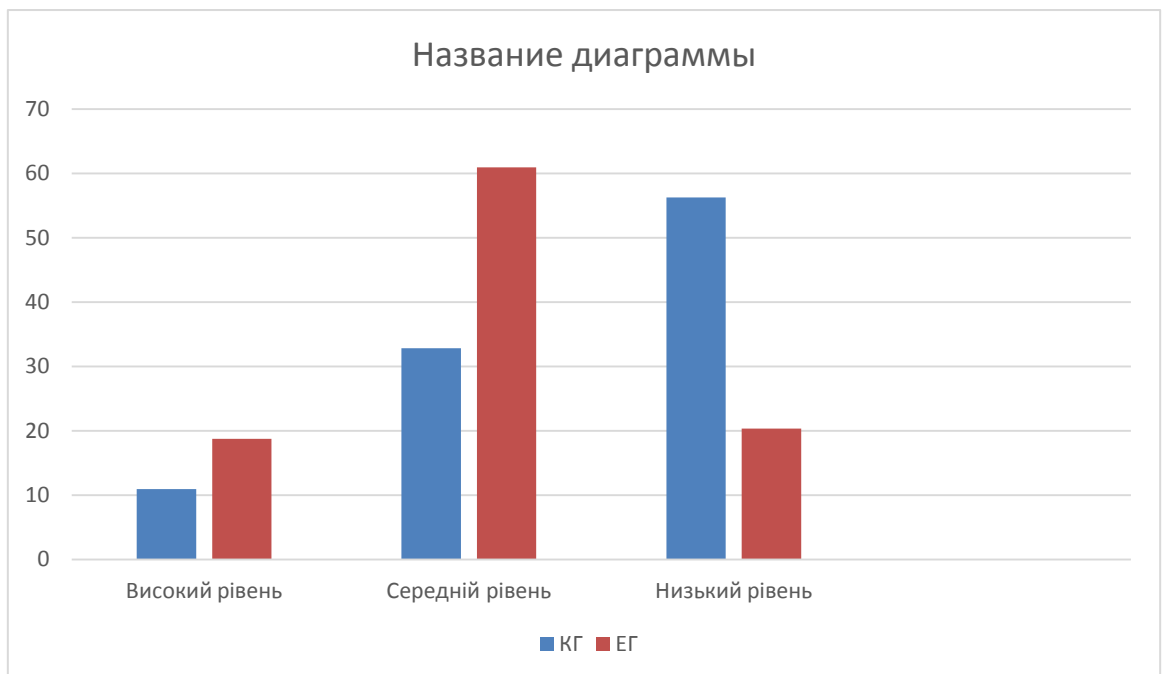
Когнітивний компонент	Контр. гр.(осіб)				Ек. гр. (осіб.)			
	+ адекватна характеристика		+/- неповноцінна характеристика		+ адекватна характеристика		+/- неповноцінна характеристика	
	%	абс	%	абс	%	абс.	%	абс
Розуміють і характеризують зміст категорії «методична культура вчителя початкових класів»	6,25	4	34,37	22	32,81	21	67,18	43
Розуміють і характеризують зміст категорії «інновація»	7,81	5	31,25	20	70,3	45	29,68	19

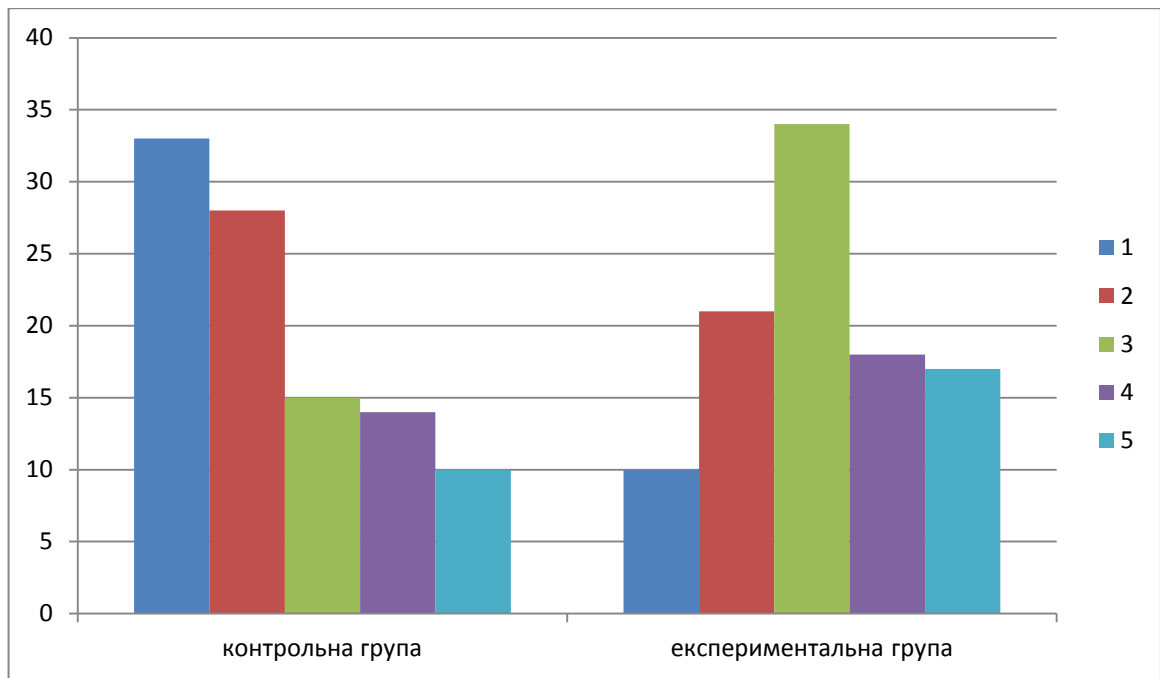
Виявляють взаємозв'язку і взаємозалежності понять «методична культура вчителя» і «інновація»	4,68	3	24,43	15	56,25	36	43,75	28
--	------	---	-------	----	-------	----	-------	----

Таблиця Р4

Сформованість професійно-методичних компетенцій майбутніх вчителів (контрольний етап), абс, %

Рівні	контрольна група		експериментальна група	
	абс.	%	%	абс.
високий рівень - до 0,8 балів	7	10,93%	12	18,75%
середній рівень - до 0,6 балів	21	32,81%	39	60,93%
низький рівень - до 0,3 балів	36	56,25	13	20,31%

- 1 – центрація на власну особистість;
 2 – центрація на предмет;
 3 – потреба в творчій самореалізації;
 4 – центрація на особистість учня

Рис. P5 Співвіднесення критеріїв методики «Кінетичний малюнок»
(контрольний етап),%

Таблиця P8

Педагогічна креативність майбутніх вчителів початкових класів
(контрольний етап), абс. %

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	абс.	%	абс.	%
Високий рівень	1,5	1	16	10
Середній рівень	19	12	58	37
Низький рівень	80	51	26	17

Таблиця Р9

Сформованість рефлексивності фахівців (контрольний етап), абс. %

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
		%	осіб	%
Знижений рівень	32	50	13	20,31
Адекватний рівень	27	42,18	33	51,5
Підвищений рівень	5	7,81	18	28,12

